

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

NEFRİN TOKYAY

PERS US'UN

Mitler, Arketipler ve Semboller

YOLCU LUĞU

PERSSEUS'UN YOLCULUĞU

Mitler, Arketipler ve Semboller

NEFRİN TOKYAY

PERSEUS'UN YOLCULUĞU

Nefrin Tokyay

Gri Yayın Dizisi: 98

ISBN 978-605-4518-82-1

© Pan Yayıncılık, 2015

Sertifika No: 10907

- Birinci Baskı: Nisan 2015
 - Yayın Yönetmeni: Işık Tabar Gençer
 - Baskı Hazırlık: Fatma Tulum - Pelin Savtak
 - Kapak Grafiği: Rengin Tanrısever
 - Baskı: Ayhan Matbaası (0212) 445 32 38
- Mahmutbey Mah. Deve Kaldırım Cad. Gelincik Sok.**
No: 6 Kat: 3 Bağcılar - İSTANBUL
Sertifika No: 22749

Pan Yayıncılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Barbaros Bulvarı 18/4 Beşiktaş 34353 İSTANBUL
• Tel: 0212-227 56 75 / 261 80 72
• Faks: 0212-227 56 74
www.pankitap.com

PERSEUS'UN YOLCULUĞU

Nefrin Tokyay

Nefrin Tokyay

İstanbul'da doğdu. Tiyatro alanında oyuncu ve yönetmenliğin yanı sıra alanın ilgili bölümlerinde sahne ve oyunculuk, mitoloji, Antik Yunan tiyatrosu ve uygulamalı dramaturgi konularında dersler verdi. Abdülkadir Özbek Psikodrama Enstitüsü'nde psikodrama eğitimi ni tamamladı ve Uygulamalı Psikoloji alanında yüksek lisans yaptı. *Perseus'un Yolculuğu* kitabı analitik psikoloji ve Jung merkezli ve "Perseus Kahramanlık Mitinin Arketipsel Sembollerle Çözümlemesi" başlıklı 2009 tarihli yüksek lisans çalışmasından yola çıkılarak yazılmıştır. Yazarın ayrıca *Gizli Evin Kitabı* ve yine Pan Yayıncılık'tan çıkmış olan *Tebriz'in Kış Güneşi* başlıklı iki romanı bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Giriş	7
Mitos-Mit Kavramı Ve Mitlerin Kökeni	9
Mitleri Yeniden Okumak	20
Ortak Bilinçdışı	27
Ortak Bilinçdışının Arketip Ve Sembolleri	31
Perseus Miti	40
Kahraman Miti Ve Arketipinin Ana Hatları	48
Perseus'u Okumak:	
Kahramanın Geçirdiği Aşamalar İle Arketipler Ve Sembollerin Açılımları	57
Kehanet Ve Doğum	57
Perseus'un Yola Çıkışı	75
Perseus'un Yolculuğu	
-Sınavlar Ve Erginlenme	83
İlk Eşik Ve Yılan Sembolü	83
Perseus Ve Medusa	98
Perseus ve Ejderha	106
Perseus'un Dönüşü	110
Sözlük	113
Kaynakça	123

GİRİŞ

Bu kitaba konu olan Perseus miti, diğer birçok mite damgasını vurmuş ve insanın varoluşuna sıkı sıkıya bağlı bir duygu olan korkuyla başlar: Ölüm korkusu. Bu korku, genel olarak kahramanın doğumu ile babaların ya da hüküm sürmekte olan kralların yüreklerine çöreklenen ve çoğu kez kehanetlerden beslenmiş bir korkudur. Firavun'un Musa veya kral Hirodes'in İsa için ya da Oidipus mitinde olduğu gibi birçok kralın kendisinden sonra yerine geçecek oğulları için duyduğu korkudur. Kendisinden sonra hayata hükmedecek, yeni düşlere ve ideallere sahip genç biri tarafından "yok edilmek".

Perseus mitinde de Delphoi kâhini, Argos kralı Akrisios'a, ileride kızı Danae'den doğacak torunu tarafından öldürüleceğini bildirir. Akrisios korkuya kapılır ve tek kızı Danae'yi bir çocuk doğurmasın diye yeraltında demirden yapılmış bir odaya kapatır. Ama tanrılar tanrısı Zeus güzel prensese âşık olur ve Danae'nin hücreğine altın bir yağmur olarak yağarak kızı hamile bırakır. Akrisios'un önlemlerine rağmen kehanet gerçekleşmiş, dünyaya bir çocuk gelmiştir. Doğan çocuğa Perseus adı verilir; anlamı "yok edici"dir.

Perseus miti bugün de iktidarını vermek istemeyen ve sonsuza kadar yaşayacağını sanan insanın çıkmazı olarak güncelliğini korumaktadır.

Ama Perseus söylencesi çağlar ötesinden yalnızca bunu söylemez bizlere: Mitlerin evreni sırlarla doludur; hattâ sakladıkları, bizlere anlattıklarından fazladır. Mitler, ilk çağlardan günü-

müze kalan bilgi kapsüllerinin en özgün ve en yalın ilk örnekleri olarak düşünülmelidir. Dünya tarihine dair kısa notlardır onlar ve evrenin varoluşundan beri insanlığın yaptığı büyük yolculuğun anlamını bulmak için bilinçdışına yazılmıştır.

Belki bugün kimileri için mitler fantastik, sıra dışı öyküler olmaktan öte bir anlam taşımayabilir veya tam da bu nedenle çok anlam ifade edebilir. Bugün bile inanılması en olanaksız durumları veya aklın alamayacağı yaratıkların olabilirliğini kabul etmeye dair insanın zihninde çok ötelerden gelen hazır bir zemin vardır. Sanatın büyüleyici yaratımında bu müthiş arkaik miras sanatçının yaratıcılığını tümüyle beslemiştir. Mitlerde dile gelen olağanüstü dünyalar; tanrısal kahramanlar ve insani zafarlara sahip olan tanrılar; insan aklını zorlayan yarı insan, yarı hayvan, yarı bitki veya başka gerçeküstü özelliklerle donanmış yaratıklar; çağlar boyu başka yaratıcı ürünler ve yapıtlar içinde defalarca yeniden yaratılmış ve kurgulanmıştır. Bütün bunlar, dün olduğu gibi bugün ve gelecekte de sanatçıların hayranlık duyulan yapıtları içinde yer alacaktır.

Mitler yalnızca insan benzeri, ölümsüz tanrıların ve onların maceralarının olağanüstü fantastik öyküleri değil; bir çiçeğin, kayanın, rüzgârın, toprağın, ırmakların ya da hatırlamadığımız bir böceğin yani hep gözümüzün önünde olan doğanın saklı hikâyeleridir. Daha önceden atalarımızın yaşayarak ve ölererek edindikleri bilgilerdir. Varoluşa ve yok oluşa dair bu bilgiler kuşaktan kuşağa taşınmıştır. Jung'un 'ortak bilinçdışı' dediği, şifreleri evrensel arketip ve sembollerle yazılmış olan, bütün insanlığın ve kozmosun bilgisinin sonsuz okyanusuna depolandığı ve bir daha çekilmesi mümkün olmayan ölümsüz bir filme ait çok uzun ve köklü bir senaryodan kısa sahnelerdir bunlar...

MİTOS-MİT KAVRAMI VE MİTLERİN KÖKENİ

“Mitler nedir ve nasıl ortaya çıkmıştır?” sorusuna verilecek en kestirme yanıt “Mitlerin kökeni için ritüellere bakın,” olacaktır. Antikçağ’ın tapınma törenleri ya da bir diğer adıyla *ritüeller* söz ve dans olmak üzere iki bölümden oluşurdu. Yunanlar bu iki bölümden birine *dromenon*/dram diğerine de *mythos*/mit adını verirdi. Tanrılara yakarışların bedensel devinimlerle yani kutsal bir dansla ifade edildiği hareketli bölüm olan *dromenon* ve yine doğaya ve tanrılara sözün büyülü gücüyle seslenerek etki ettiklerine inanılan sözlü bölüm *mythos* (mitos).

En yalın anlamıyla mitos yani söz, mitologyanın da çıkış noktası olarak kabul edilmektedir. Erhat, mitosun Yunan dilinde söz kavramını veren üç sözcükten biri olduğunu söyler; diğer ikisi ise *epos* ve *logostur*. Mitos ‘söz’ anlamından başka öykü, efsane anlamlarını da içermektedir. Hattâ “*mythologeın*” sözcüğünün bugün için bize ifade ettiği anlam ‘efsane’dir; mitos/mit ve mitologya kavramları ile aynı anlama gelir ve çıkış noktası ritüellerdir. Kentten kente gezen ozanlarca anlatılagelmiştir. (Erhat, 2001)

Birçok araştırmacının ortak görüşüne göre mitler dinsel törenlerden ortaya çıkmıştır. Çünkü ilkel toplumlarda yapılan her şeyin, her eylemin -bu çok basit bir eylem de olsa- bir anlamı vardır ve en basit eylem dahi ona bir ad verildiği anda kutsallaşır.

Sözlü bölüm olan mitos için de bu geçerlidir. Anlatılan öykü bir erk yaratmak için söylenmektedir. Bu mitler ilk olarak do-

ğanın ve evrenin gücüne sahip tanrılara etki edebilmek, onların öfkelerini yatıştırmayı ummak ve onlardan merhamet dilemek için söylenen kutsal ve dinsel öykülerdir. Bu kutsal öykülerin kendi bünyesinde bir akışı yani başı ve sonu belli bir dramatik yapısı vardır ve zaman içinde değişip dönüşerek tiyatro sahnesine “tragedya” olarak çıkacaklardır. Öyleyse tragedyanın da geçmişin kutsal ve gizli törenlerinde tanrılar onuruna veya ona yakarmak için söylenen şiir ve ilahilerden gelişerek olgunlaştığını söylemek mümkündür.

Antik Yunan’da mitleri ve tragedyaları yazarlar şairlerdi. Bu anlamda ilk şairler kutsal sözleri dile getiren kişilerdi. Sokrates’in ve ondan aktaran Platon’un şairler için “tanrıların ağzıyla (nefesiyle) konuşan kişiler” olduğunu söylemesi yani şairlerin ağzından konuşanın “tanrı” olduğunu ifade etmesi bu kutsallığı anlatan iyi bir örnektir. (Hooke, 1991; Thomson, 1976)

Bu kutsal söz ve öykülere Yunanlar mitos adını verseler de çok daha eski çağlara ait tanrılar, doğa, insan ve kozmogoniye ait mitoslar bulunmaktadır. Mısır’ın *Ölümler Kitabı*’nda ya da çeşitli papirüslerde; İsis, Osiris, Horus ve Ra kültünü anlatan ve Mısır mitolojisine dair birçok mitos bilinmektedir. Yine Mezopotamya tapınaklarından günümüze ulaşan tabletlerden Mezopotamya mitolojisine ait birçok mitosun varlığını öğrenmiş bulunmaktayız. Günümüze kalmış Sümer tabletlerinden birinde, tanrı İskur’a adanmış uzunca bir ilahiden alıntılادیğimiz bazı dizeler, tanrılarla insan arasındaki ilişkiye mitsel bir örnektir.

“Baba tanrı İskur, büyük boğa, parlak bir şekilde görünen, adın göğün sonuna kadar erişir...”

Tanrı İskur, tanrı Anu’nun oğlu büyük boğa, parlak bir şekilde görünen, adın göğün sonuna kadar erişir...

Baba tanrı İskur, büyük fırtınaya binen, senin adın gö-

ğün sonuna kadar uzanır...

Tanrı İskur, göğün vahşi hayvanı, büyük boğa, parlak bir şekilde görünen adın göğün sonuna kadardır.

Senin adın Sümer ülkesini kaplıyor.

Senin korkunç parlaklığın Sümer ülkesini bir giysi gibi örtüyor.

Senin gürültüne büyük dağ baba Mullil, baş eğiyor.

Senin böğürtün önünde tanrıça Ninlil korkuyor.

Tanrı Enlil, oğlu tanrı İskur'a öğüt verdi: "Benim oğlum olan kimse, fırtınaya dön, fırtınayı sür." Tanrı İskur fırtınaya döndü, fırtınayı sürdü... (Tosun ve Yalvaç, 1981)

Tabletten de anlaşılacağı üzere tanrı İskur, Sümerler'in fırtına ve yağmur tanrısıydı, kasırgalara hükmederdi. Yıldırımları ve kasırgalarıyla öldüren ama bereketli yağmurlarıyla hayat veren bir tanrıydı. Yine tabletten okuduğumuza göre kutsal hayvanı boğaydı.

Yıldırımların sesi boğanın böğürtüsüne benzetilmekte, şimşegin parlaklığına değinilmekte, fırtınaların gücünü yatıştırmak için tanrı İskur'a övgüler düzülmekte ve merhametli olması için yakarılmaktadır. Yağmur dualarına ya da büyülerine bugün de dünyanın birçok yerinde başvurulmaktadır. Freud, Japon Ainos'ların yağmurun yağması için, büyük bir elekten aşağı su akıtarak yağmuru taklit ettiklerinden söz eder.

Mitler daha önce de değindiğimiz gibi önemli bilgiler taşıyan evrensel şifrelerdir; insanlık ve dünya tarihine dair çok kıymetli bilgiler taşırlar, bizim dışımızdaki dünyayı tanıyıp anlama çabası içindeki maceralı yolculuğumuzun seyir defterleridir.

Bir öykü yani bir mit yaratmak, insanın doğayı ve hayatı ele geçirme savaşında bulduğu en masum ama en etkili araçlardan biridir belki de. Ama insanın bir öykü yaratmadan çok önce,

sözü bir dilin içinde yaratıcı biçimde kullanması ve sonra bir dilin sonsuz büyüğü dünyasını var etmesi gerekmişti. Dışarıdaki dünyanın zihinlere yansıyan ortak imgelerinden, seslerinden ve bedenlerin henüz anlam verilmemiş iç seslerinden bir sembol-ler organizması oluşturdu ve var olmanın uzun hikâyesini, kendini ve hayatın anlamını unutmamak için doğanın seslerinden soyutlamaya uzanan müthiş bir göstergeler bir işaretler sistemi olan dili yarattı.

İlkçağ insanı için doğa yasaları anlaşılmazdı; doğanın dilini anlamak, onu taklit etmekle mümkün olabilirdi ancak. Doğayı yansılamak, doğanın öfkesini yatıştırmak ve onunla uzlaşmak için insanların yaptıkları devinimler ise tarihin en olağanüstü eylemlerinin ortaya çıkmasını sağlayacaktı: Büyü ve dans. Doğanın seslerini yansılamak dilin ilk adımlarıydı belki de. Rüzgârın ya da yağmurun sesini ve devinimini yansılamak ya da doğadan ekinlerin bereketli olmasını dilemek için ekinleri yansılayan danslar yapmak... Bu, daha çok kadınların denetiminde olan bir tür büyüydü.

Doğanın seslerini taklit etmek, doğa nesnelerinin hareketlerine bürünmek ya da onlara büyü yoluyla seslenerek etki edebileceğine inanmak ve onların gücüne sahip olmak düşüncesi İlkçağ insanının hayatını sürdürebilmesi için gerekliydi. Bu ve benzeri bir dizi törenin kökeninde doğayla uyum içinde olmak, doğayla bir olmak vardı. İnsanın kendi tarihini oluştururken kopmak zorunda kaldığı doğaya bir seslenişti bütün bu eylemler. Onun öfkesini yatıştırmak ya da ondan iyi bir av dilemek için doğanın kendi öz diline seslenen ağıtlardı bu büyüğü söz ve danslar.

Bu törensel etkinliklerin hemen hepsi doğanın önceden kestirilemeyen gücünü denetleyebilme isteği taşıyordu. İlkçağ insanları, doğanın ve hayatın ele geçmeyen tanrıları için tapınaklar inşa etmeye başladığında bu ritmik dans ve büyüğü sözlerin

oluşturduğu eylemler bütünü kutsal ayin ve törenlere dönüştü. Yani mitlerin çıkış noktası olarak kabul edilen dinsel törenler olan ritüellere.

Bu ayin ve şenliklerin bir kısmı göz önünde, hattâ devlet tarafından kutlanan organize resmi şenlikler olarak devam ederken bir kısmı yeraltının gizli dünyasına çekildi. Tanrı Dionysos adına yapılan törenler başlangıçta bir halk kutlaması iken yaklaşık MÖ 6. yüzyılda Atina Tiranı Peisistratos tarafından her yıl kutlanılan resmi bir şenliğe dönüştürüldü. Böylece kutsal mitler tiyatrodan sahnelenen tragedyaların içinde yerini aldı. Ama halkın içinde gizlice varlığını sürdüren giz törenlerinde, kutsal mitlerle tanrılara seslenilmeye devam edilmekteydi. Söz gelimi Antik Yunan'da Eleusis giz törenleri veya Dionysos'a adanmış gizli Bakkha törenleri ve Orfecilik bu yeraltı törenleri arasında en bilinenleriydi. Birçok mitin yapısında, adı geçen bu giz tapımlarına ait açık ya da gizlenmiş hikâyelerin izlerine rastlanmaktadır.

Bu gizli cemiyetlere üyelerin kabulü için yapılan erginleme törenleri büyük bir gizlilikle kutlanmaya devam etmekteydi. Erginleme töreni, bir kabileye ya da gizli bir topluluğa yapılan bir tür kabul töreniydi. Topluluğun uygun gördüğü sınavlardan geçebilen üyelere topluluğun gizli sırları açıklanıyor ve erginlemeden geçenler kabul ediliyorlardı. Örneğin Dionysos, için yapılan bu gizli törenleri kendilerine Bakkha denilen kadınlar yönetiyordu. Bakkha adı, tanrı Dionysos'un diğer adlarından veya görünümülerinden biri olan Bakkhos isminden geliyordu.

Yunan mitolojisinde ve kültüründe yer alan Dionysos üzerinde durulması gereken bir tanrıdır. Yaygın olarak, onun bir şarap tanrısı olduğu bilinse de üzüm ve şarap sadece onunla ilişkilendirilen sembollerdir. Dionysos'un sayısız suretleri vardır ve birçok araştırmacıya göre sadece Yunan kültürünün ortaya çıkardığı bir tanrı değil, çok daha eski ve uzak yerlerden Anadolu'ya

gelmiş bir “doğa ve özgürlük” tanrısıdır. Bu nedenle Dionysos adına yapılan bütün tören ve şenlikler doğanın içinde gerçekleştirilmiştir.

Bakkha giz törenleri de şehrin dışında, doğanın çıplak ve vahşi ortamında yapılmaktaydı. Mutlaka, tanrının görünümlerinden biri olarak kabul edilen bir hayvan, genellikle de ceylan kurban edilirdi. Bakkha kadınlarının ayin sırasında giydikleri ceylan postu da bu yüzden kutsal kabul edilir ve tanrı Dionysos ile birleşmenin sembolü sayılırdı. Yani doğanın en özgür ve vahşi yanı ile.

Bu gizli ayinlere erkeklerin katılması yasaktı ve vahşi bir ölümle cezalandırılırdı. Ayinlerde kadınlar tanrının etkisiyle kendilerinden geçiyorlardı. Olasılıkla bütün Dionysos törenlerinde olduğu gibi şarap da içiliyordu. Bakkha kadınlarının transa geçtiklerinde gösterdikleri taşkın hallere *mainas* ya da *mainad* denirdi.

Erhat bu kelimenin Yunanca *mainomai* kelimesinden türettiğini söylemektedir. Bu, kadınların ayinlerde yaşadığı bir tür çılgınlık, bir tür delilikti. Öte yanda “mani” kelimesinin çıkış noktası için *mainas* veya *mainad*lar gösterilmektedir. Kuşkusuz törenlerde yaşanan taşkın hallerin manik davranışlarla ilintisi olduğu gibi “maniac-manyak” kelimesi ile de bir akrabalığı vardı.

Sıra dışı giz törenlerinden, Bakkha'lara ait bir mit olan Pentheus ve Agaue'nin dramatik öyküsü bu ayinlerde yaşananlara dair çarpıcı bilgiler taşımaktadır.

Thebai kralı Kadmos'un kızlarından biri olan Agaue aynı zamanda Dionysos giz törenlerini yöneten bir Bakkha baş rahibesiydi. Kadmos'tan sonra Agaue'nin tahta geçen oğlu Thebai kralı genç Pentheus ise Dionysos dinine karşıydı, ama bir yandan da bu gizli ayinlerde nelerin yaşandığını merak ediyordu. Tanrı Dionysos kendisine karşı olan, hattâ kendisini küçümseyen kral Pentheus'un kibrini vahşi bir şekilde cezalandıracaktı.

Dionysos önce erkeklere yasak olan bu giz törenlerinde olan bitenleri merak eden Pentheus'u kışkırttı, sonra da eğer kadın kıyafeti giyerse törene gizlice katılabileceği konusunda aklını çeldi. Pentheus, Tanrı'nın söylediklerine ikna oldu ve kendini gizleyerek törene katıldı. Ancak törenin en kritik anında Tanrı, Pentheus'un, Bakkha kadınları tarafından fark edilmesini sağladı.

Transa geçmiş kadınların ortasında kalan Pentheus annesi Agaue'ye boşuna yalvardı. Ana, oğlunu tanımadı ve kurban edilecek hayvan sandığı oğlunun başını gövdesinden kopararak değneğin ucuna taktı. Pentheus'un geride kalan zavallı gövdesini ise Bakkha'lar çoktan parçalamışlardı. Bu mit, bilmeden oğlunu öldüren bir annenin sarsıcı trajedisini anlattığı kadar çok eski bir döneme ait giz törenlerinin yapısı hakkında da bilgi vermektedir. Bir yandan da dinsel ve ahlaksal olarak tanrı Dionysos'un kendisine inanmayan ve küçümseyenlerin kibirlerini nasıl şiddetle cezalandırdığına dair etkili bir gözdağıdır.

Bu ve diğer giz tapımlarında bugün bizim mit dediğimiz öyküler, tanrılar adına söylenen ilahiler ya da kutsal ve şiirsel yakarlarda dile gelmekteydi. Çünkü bu ayinlerde, örneğin Eleusis giz tapımında, kızı yeraltına kaçırılan tanrıça Demeter'in acısı dile getirilir, ağıtlar yakılır, toprağın yeniden canlanması için Tanrıça'ya ilahilerle yakınılırdı.

Orfecilik ise Titanlar tarafından parçalanan çocuk Dionysos'a ait bir mit üzerinde inancını şekillendirmişti. Bir anlamda Bakkha inanış ve ritüellerinin vahşi yanlarının yumuşatılarak yeniden biçimlendirilmesi idi.

Yunan mitolojisinde tanrı Dionysos üzerine anlatılan iki ana mit vardır ve her ikisi de Dionysos kültü ve dini içinde yer alır. Bu iki mitten en bilineni, Semele söylencesidir. Tanrı Zeus, Thebai kralı Kadmos'un kızı olan Semele'ye âşık olur. (Semele, yu-

karıda anlattığımız mitte adı geçen Pentheus'un teyzesidir. Yani Pentheus'un annesi Kadmos'un kızı Agaue, Semele'nin kardeşidir. Dolayısıyla Pentheus tanrı Dionysos'un da akrabasıdır.)

Semele ile Zeus'un gizli aşkını öğrenen Zeus'un kıskanç karısı tanrıça Hera aldatıldığını anlayınca deliye döner. İntikam almak için, Zeus'tan hamile kalan prenses Semele'nin karşısına yaşlı ve bilge bir kadın olarak çıkarak genç kadını Zeus'un aşkı konusunda şüpheye düşürür. Hera'nın kışkırtmasıyla zavallı Semele tanrı Zeus'tan eğer onu seviyorsa karşısına tanrı kimliği ile çıkmasını ister. Zeus, tanrı olarak karşısına çıktığı hiçbir ölümlünün bu görüntüye dayanamayacağını söylese de Semele ikna olmaz.

Tanrı Zeus'u bütün görkemiyle karşısında gören Semele bu görüntüye dayanamaz, yanmaya başlar. Zeus, çocuğuna hamile olan kadının karnından oğlunu son anda çekip kurtararak kendi baldırına yerleştirir. Zamanı geldiğinde Zeus'un oğlu Dionysos, tanrının baldırından doğar.

İkinci mit daha ezoterik bir hikâye anlatır bize ve bir yeraltı dini olan Orfecilik'in inançlarıyla ilgilidir.

Bu mitte tanrı Zeus, Dionysos'u baldırından doğurduktan sonra -kimilerine göre- Girit'te bir mağaraya saklar. Oğlunu kıskanç karısı Hera'nın yapacağı kötülüklerden korumak istemektedir. Ama Hera oğlanı öldürmekte kararlıdır ve bu kez Titanları kandırarak mağaraya gönderir. Titanlar oğlanı koruyan rahibeleri uzaklaştırır ve Dionysos'u parçalayarak bir kazana atarlar. Zeus bunu öğrendiğinde oğlunu öldüren Titanlara büyük öfke duyar ve yıldırımları ile onları yakarak cezalandırır. Zeus oğlunu yeniden canlandırmış, böylece Dionysos, Titanların külleri arasından yeniden doğmuştur. O artık "iki kere doğmuş" anlamına gelen Dionysos Zagreus'tur.

Orfeizm ya da Orfecilik, insanın kötü yanının Titanlardan geldiğini kabul eder ve tıpkı tanrı Dionysos'un Titanların külle-

rı arasından yeniden doğması gibi, insanın da sembolik olarak tanrısal aşk ile yanarak Titan yanından arınacağını ve ancak ondan sonra kendindeki tanrısal yana ulaşacağını öngörür. Bu gizli cemiyete kabul, adayın bir dizi çile çekme ve benzeri ritüeli yerine getirmesinden ve Titan yanından arınmayı başarmasından sonra mümkündür. Bu süreci tamamlamayı başaran adaya Orpheus/Orfeus Tarikatı'nın tanrısal sırları açıklanmakta ve kişi artık o gizli cemiyetin bir üyesi olmaktadır.

Bütün bu gizli ya da resmi törenlerde insanlar doğaya ve tanrılara sözlerle, yani mitlerle seslenip yakarmaktaydı. Mitler zaman içinde başka hikâyeleri de içlerine alarak tarihsel yolculuklarına devam ettiler. Mitlerin hemen her zaman kutsal bir öyküyü anlattığı söylenegelmıştır. Ancak Eliade'nin de işaret ettiği gibi mitler, olağanüstü dünyaları ve kahramanları ile inanılması güç hikâyeler olsalar da aslında geçmişte olagelmış, gerçekten yaşanmış olayları hikâye etmektedirler. Bunlar kutsal ve olağanüstü olduğu kadar belki de bundan öte dünyayı var eden ve bugüne kadar getiren gerçek değerlerdir. (Eliade, 1968)

Antik dünyanın o uzak tarihli kutsal mitleri hayli kılık değiştirmiş de olarak bugün de aramızda yaşatılmaktadır. Bunun en bilinen örneği İlkçağ'dan beri kutlanmakta olan ilkbahar törenleridir. Anadolu'nun Kybele/Attis, Mısır'ın İsis/Osiris, Mezopotamya'nın İnanna/Tammuz, Antik Yunan'ın Demeter/Persephone ve dünyanın birçok bölgesindeki toprak-bereket, kış-ilk yaz, ölüp-dirilme kült törenleri günümüzde de bahar bayramları olarak kutlanmakta. İnsanın ayrıldığı doğaya dönme isteğinin bilinçdışındaki alegorik öyküleri olarak çiçek mitleri veya ağaca, kuşa ya da başka hayvan ve bitkilere dönüşen insanlara ait mitler de; bir zamanlar aynı ortak genlere sahip olduğumuz hayvan akrabalarımıza veya ağaçlarla kuzen olduğumuza dair öyküler olarak varlıklarını sürdürmekte. Tanrı Apollon'un

şehvetine teslim olmamak için ondan kaçan ve tanrılara kendisini kurtarmaları için yalvaran ve bir defne ağacına dönüşen güzel bakire Daphne ya da dokumacılıkta üstün tanrıça Athena ile girdiği yarışmada onu yenen ve tanrıça tarafından bir örümceğe dönüştürülen Arakhne, bu değişime örnek gösterebileceğimiz başlıca mitlerdendir. Tanrıça Hera tarafından karşısındaki kişinin son sözlerini tekrar etmekle cezalandırılan güzel Echo ise aşkını bir türlü söyleyemediği için günden güne eriyerek, yok olur, sonunda dağlarda bir ekoya/yankıya dönüşür.

Oldukça sıra dışı bir dönüşüm örneği de, duyduğu şiddetli açlıktan ötürü kendi bedenini yiyerek ölen Erysikthon'un kızının konu edildiği mittir. Tanrıça Demeter'in korusundaki yaşlı meşe ağacını bilerek kestiği için tanrıça tarafından kıtlıkla, doymak bilmez bir açlıkla cezalandırılan Erysikthon, bütün servetini ve elinde avucundaki her şeyini açlığını doyurabilmek uğruna tükettikten sonra kızını satışa çıkartır. Kız kölelikten kurtulmak için tanrı Poseidon'a yalvarır. Tanrı da kızı önce bir balığa dönüştürür, sonra da babasının onu her satışında kızı ya kuşa ya da başka bir hayvana dönüştürerek kurtarır.

Bir başka trajik ve ürkütücü bir dönüşüm mitosu da iki kız kardeşin hikâyesidir. Trakya kralı Tereus'un karısı Prokne, kız kardeşini özlediği için eşinden onu yanına getirmesini ister. Tereus, baldızı Philomela'yı getirmek için yola çıkar. Baldızına âşık olan Tereus, aşkına karşılık bulamayınca dönüş yolculuğunda Philomela'ya tecavüz eder. Olan biteni karısına söylememesi için de kızın dilini keser ve ülkeye döndüklerinde onu bir yere kapatır.

Çaresiz Philomela başına gelen her şeyi anlatacağı başka bir yol bulur. Bütün hikâyeyi resimlediği bir örtü dokur ve kardeşinin eline ulaşmasını sağlar. Prokne örtünün üzerinden kocasının kardeşine yaptıklarını öğrenir ve kardeşini kapatıldığı yerden kurtardıktan sonra kocasından bunun intikamını korkunç bir

şekilde alır.

Beş yaşındaki tek oğlu İty's'i hançerle öldürüp parçalara ayırdıktan sonra pişirir ve kocasının önüne yemek olarak koyar. Tereus önündeki yemeğin oğlu olduğunu bilmeden yer ve gerçeği öğrendiğinde karısı ile baldızını öldürmek için peşlerine düşer. Kız kardeşler peşlerindeki Tereus'tan kurtulmak için tanrılara yalvarırlar; tanrılar da kız kardeşlere acıdıkları için onları kırlangıç ile bülbüle dönüştürür. Tereus'a gelince, o da tanrılar tarafından bir atmacaya -veya Aristophones'e göre hüthüt kuşuna dönüştürülür.

Bu örnekler mitolojinin konu edindiği sayısız hikâyeden sadece birkaçıdır. Sanki terk ettiğimiz doğanın dilini unutmamak, belki de tekrar konuşabilmek umuduyla, bu mitlerde insan tekrar doğanın bir parçasına dönüştürülmüştür. Doğanın kendini öldüren, yeniden diriltten ve durmadan yenileyen sonsuz yaratıcı gücü karşısında duyulan şaşkınlık ve hayranlığın kutsal sözleri olan bu mitler kuşaktan kuşağa anlatılmıştır.

Doğadaki canlılığın bir zaman için yeraltına çekilerek ölmesi ve kışın hüküm sürmesi, aylar sonra yeniden yeraltından dirilerek ilkbaharla canlanması mitlerle dile getirilir. Doğanın can veren gücüyle yeniden kavuşma, yüzyıllardır süregelen törenlerle kutlanır.

Mitolojik metinler, türleri gereği en eski edebi metinler olmalarının yanı sıra giz törenlerinde ve çeşitli ritüellerde kullanılan kutsal metinler olduğu için dinlerin kökenine, eski kültürlerle, atalarımızın duygu dünyalarına ve yaşantılarına dair çok özel bilgiler de sunmaktadır insanlığa.

MİTLERİ YENİDEN OKUMAK

Mitolojik öyküler, farklı katmanları barındıran ve bu katmanları nedeniyle çok çeşitli okumaları bulunan alegorik yapılardır. Yorumbilimin önde gelen isimlerinden Gadamer, bu mitsel yapılarda yer alan simge, sembol ya da figürlerin örtük anlamlar içerdiğine dikkat çekmiştir. Hattâ antik metinlerde kelimenin ilk anlaşılan anlamının gerisinde çok başka anlamların -bu çift anlamlılığı “hyponia” terimi ile tanımlar- olabileceğini söyler. Gadamer, bu çok anlamlılık için örnek olarak Odysseus’u verir.

Odysseus on yıl süren maceralı bir yolculukta devleri, insan yiyen Lestrygonları, canavarları, büyücüleri ve daha birçok korkunç yaratığı yendikten, on iki gemisini ve bütün adamlarını kaybettikten sonra tek başına ülkesi İthaka’ya dönen ve düşmanlarını yenen yiğit bir kahramandır. Diğer taraftan Truva atını tasarlaması başta olmak üzere, bu çok yetenekli başkomutanın ayrıca diplomasi konusunda gösterdiği başarılar onu çok zeki, kurnaz ve işini bilen bir yönetici modeli olarak karşımıza çıkartır.

Mitin bir başka okuması da şöyle olabilir: Odysseus on yıl boyunca ülkesi İthaka’ya dönememiştir. Bu uzun on yıl boyunca yurduna ve karısı Penelope’ye kavuşmak için her türlü sıkıntıya, zorluğa katlanmıştır. Sabırla ve umudunu kaybetmeden bu uzun yolculuğu tamamlamayı başarmış, yani bir anlamda erginlenmeden geçerek evine dönmüş, dolayısıyla ruhsal olgunlaşmasını tamamlamış bir insandır.

Peki, kimdi Odysseus? İthaka’lı bir kral. Truva atını yapan ve

savaşın kaderini değiştiren kurnaz bir komutan. On yıl boyunca ülkesine dönebilmek için herkesi ve her şeyi kaybeden ama umudunu kaybetmeyen bir savaşçı. Devleri alt eden, canavarları yenen, büyücülerin elinden kurtulmayı başaran soylu bir kahraman. Yolculuğunun bütün denizlerinden geçen ve bütün sınavlarından karaya çıkan cesur bir adam. Karısına ve oğluna kavuşmak için çabalayan bir eş, bir baba. Bunların hepsi ya da hiçbirisi ve belki de daha fazlasıdır Odysseus.

Bir başka çok anlamlı ve çok katmanlı mit örneği Antik Yunan'ın kader tanrıçaları üzerinden de okunabilir. Üç kader tanrıçası Moira'lar insanın hayat ve ölüm yazgısını ellerinde tutan, bu yazgıyı eğirip büken, sonunda da kesip biçen üç kız kardeştirler. Antik Yunan'daki inanışa göre insan, doğduğu anda kader tanrıçaları onun ömür ipliğini eğirip dokumaya başlarlardı. Bu kadınlar dünyaya gelen her insan için bir hayat ölçüp biçer ve zamanı geldiğinde de o hayat ipini keserlerdi.

İnsanın ve tanrıların doğumdan ölümüne yazgılarını belirleyen bu üç kız kardeş tamamen dişil bir sembol olan ayın üç evresinin -yeni ay, dolunay, son ay- şeklinde metaforik bir anlatımı olabileceği gibi bambaşka bir hikâyenin figürleri de olabilir.

Thomson bu kader tanrıçalarının, aslında kabile yaşantısı içindeki ganimeti bölüşme veya paylaşma töresinin mitolojideki karşılığı olarak “yaşam paylarımızı düzenleyen tanrıçalar” olduğunu ileri sürer. Kader tanrıçaları Moira'ların karakutusu açılıp okunabildiğinde doğum ve ölümün kapısı olan kadının, dünyaya getirdiği çocukla arasında zamanla mite dönüşmüş gerçek ve hayati bir ilişki olduğu görölür.

İlkel toplumların klan yaşantısında bir insanın yaşamı ile onu sarıp örten giysileri arasında büyüsel bir ilişki olduğuna inanılırdı. Giysilerin en büyük işlevi bedeni korumaktı; bu yüzden kla-

nın kadınları çocuk doğmadan önce onun için kundak ve benzeri giysiler dokurlardı. Thomson bu gelenekten hareketle, eski iplik bükücü klan kadınlarının zamanla mitolojinin kader tanrıçaları olan Üç Moira'ya (Klotho, Lakheesis ve Atropos) dönüşmüş olabileceğini söylemiştir.

Çocuk daha doğar doğmaz Moira'lar onun ömrünün ipliğini bükerek, bölüştürür ve zamanı gelince de keserler. Hayatın ipliğini bükerek Klotho, bu ipliği bölüştüren Lakheesis, hayat ipliğini kesen ise Atropos'tur. Üç kader tanrıçasının verdiği kararı Zeus bile değiştiremez, hiç kimse onlara karşı çıkamazdı. (Thomson, 1990) Asıl ilginç olan ise erkek devleti Antik Yunan'da hayatın ve ölümün yazgısını elinde tutan gücün üç kadında simgelenmesidir.

İnsanlığın geçirdiği aşamaların yansımaları mitolojilerden de izlenebilir. İnsanlık tarihinde anaerik toplumdan ataerik topluma geçişin mitolojik anlatımını Zeus, Metis ve Athena miti üzerinden okuyabiliriz. Ana tanrıça kültü ya da anaerik tapınma modeli yerini baba tanrı figürüne ya da ataerik düzene bıraktığında bu toplumsal değişim tanrıların ülkesi Olimpos'ta şöyle gerçekleşir:

Olimpos'un baş tanrısı Zeus, kendisinden önceki tanrılar kuşağı olan Titanların bilgelik ve akıl tanrıçası Metis'le evlenecektir. Ancak bir kehanet bu evliliğin gerçekleşmesine izin vermez. Zeus, Metis'le evlenirse ondan doğacak olan erkek çocuk Zeus'un yerine geçerek baş tanrı olacaktır. Olimpos panteonundaki yerinden olmayı hiç düşünmeyen Zeus, bu kehanetin gerçekleşmemesi için hamile olan Metis'i yutar.

Yutarak içine aldığı, eski bir kültüre ait kadının akıl ve bilgelidir. Peki, sonra ne olur? Zeus çocuğuna hamile olan kadını yuttuğu için çocuk Metis'in rahminden değil, Zeus'un kafasından doğar. Zeus'un kafasından doğurduğu çocuk bir erkek değil,

zırhlar içinde dünyaya gelen bir kızdır. Adı Athena olan bu kız hem sonsuza kadar bakire kalacak hem de bir erkekten daha savaşı bir tanrıça olacaktır.

Athena ise çoğu araştırmacı için Miken'in yılanlı ana tanrıçası A-ta-na'nın kılık değiştirmiş figüründen başka bir şey değildir. Bu fantastik doğum mitosu bize çok çeşitli alanlarda birçok bilgi iletmektedir. Bunlardan biri Graves, Thomson ve Campbell'in defalarca değindiği, Büyük Miken Uygarlığı'nı aniden yıkıp yok eden ve onun bütün kültürel mirasına savaşlar yoluyla oturan Akalar/Helenler'e dair sembolik anlatımdır. Akalar/Helenler'in gök tanrısı Zeus, tam olarak yok edemedikleri Mikenler'in ana tanrıça kültünü yutarak o külte ait tüm bilgi ve bilgeliğe sahip olmuştur. Veya midesinin kaldıramayacağı, hazmedemediği bu bilgiyi Zeus bir bakire tanrıça olarak dışarı çıkartmıştır.

Özetle Zeus, Olimpos'un yeni baş tanrısı olarak eski bir kuşağa ait olan Titan tanrıça Metis'i yutarak onun bilgisine ve aklına sahip olur ve kafasındaki ideal kadın modeli olarak kızı Athena'yı yaratır. Bir baş tanrı olarak hâlâ alt edemediği ana tanrıçaya (kadına) ve onun hayat veren yaratıcı gücü olan doğurganlığına sahip olamamanın telafisi olarak, kadının bilgisini yutarak içine alır ve erkek kafasından akılla donanmış kızı tanrıça Athena'yı doğurur. Bu okumaları uzatmak mümkündür ama Athena'nın doğum mitinin sadece üst metni değil alt metni de yeterince açıktır. (Thomson, 1995, l.Cilt; Campbell, 1992)

Ana tanrıça kültüründeki bir diğer değişim hikâyesi de çok bilinen bir ölme-yeniden dirilme mitosu olan Demeter ve Persephone'dir. Demeter kültü ve Eleusis gizlerinde iki tanrıça olarak anılan Demeter ve kızı Persephone'nin miti oldukça dramatiktir. Demeter, Yunan mitolojisinde toprak ve bereket tanrıçası olarak kabul edilir. Çoğu kez başak ve ekinlerle simgelenir.

Ancak Zeus'un kız kardeşi olarak aynı ana babadan gelmekle birlikte diğerkardeşler gibi Olimpos tanrılar kuşağında yer almaz.

Birçok araştırmacıya göre Yunan mitolojisindeki Demeter, Anadolu'nun ana tanrıçası Kybele'nin sayısız suretlerinden biridir. Bu nedenle olsa gerek halk arasında hem giz tapımı, hem de bahar ayinleri olarak Demeter kültü birçok tanrı ve tanrıçadan daha uzun süre yaşatılmıştır.

Mitosa tekrar dönersek Demeter'in kızı Persephone -ki genç kız anlamına gelen Kore olarak da anılmaktadır- bir gün arkadaşları ile kırlarda dolaşırken, genç kıza göz koymuş olan Ölüler Ülkesi'nin tanrısı Hades tarafından zorla yeraltına kaçırılmıştır. Hades siyah atlarıyla yeraltına kaçırdığı Persephone'nin daima yanında kalması için ona yeryüzündeki her şeyi unutmasını sağlayan bir nar tanesi yutturmuştur.

Demeter günlerce ağlayarak kızını aramış, herkese sormuş, ama kimseden nerede olduğuyla ilgili bir cevap alamamıştır. Sonunda tanrıçanın ağlamasına dayanamayan, her şeyi gören güneş tanrısı Helios, Demeter'e, kızının Hades tarafından yeraltına kaçırıldığını söyler. Demeter kızının başına gelenleri öğrendiğinde çok üzölür. Kızını geri almak için her şeyi dener ama Hades, Persephone'yi yeryüzüne ve annesine vermez. Üstelik kız, yediğı nar tanesi yüzünden Hades'e bağlanmıştır.

Demeter bu duruma o kadar öfkelenir ki toprağın ve ekinlerin üzerinden tüm bereketini çeker alır. Bütün doğa ölür, insanlar ürün alamaz ve büyük sıkıntılar başlar. Demeter'in küskünlüğü uzayınca Zeus duruma el koyması gerektiğini anlar ve Hades'e giderek Persephone'nin annesi ile buluşması için tanrıyı ikna eder. Sonunda Persephone'nin yılın üçte birlik süresini annesi Demeter ile birlikte geçirmesi üzerinde anlaşma sağlanır. Bundan böyle Persephone yeryüzüne her döndüğünde toprak

canlanacak ve bahar gelecek; yeraltına her indiğinde ise kış tekrar geri dönecektir.

Bu mitos her ne kadar mevsimler üzerine bir söylence olarak kabul görse de -tıpkı Zeus, Metis ve Athena'da olduğu gibi- anaerkil inanıştan ataerkil inanışa geçişin sembolik bir hikâyesi olarak da okunabilir.

Demeter'in doğaya hayat veren, toprağa bereket saçan,kanı canı ve daima genç ve taze yanı, bir erkek/Hades tarafından yeraltına kapatılmıştır. Erkek tanrılar panteonunda ana tanrıçanın hüküm sürmesine artık gerek yoktur. Onlar erkeğin bilinçdışına ve/veya yeraltına, ölü bir yere, yeraltı hapishanesine bir "nar tanesi" ile tutsak edilmiştir. Demeter, o eski ana tanrıça, gönüllü bir sürgün gibi gözyaşları içinde diyar diyar dolaşarak yeraltında bir nar tanesi ile hapsedilmiş kızını/gençliğini/öteki yarısını aramaktadır.

İlginç olan ise mitosta yer alan nar tanesinin simgelediği anlamdır. Thomson, Eleusis gizlerinde narın tabu sayıldığına değinmiştir. Nar hem kırmızı rengi hem de kapalı meyvesinin içinde taşıdığı taneleriyle daima doğurganlık ve bereket sembolü olarak kabul edilmiştir. Antik Yunan toplumunda nar her zaman kadın ve onun doğurganlığıyla ilişkilendirilen sembollerden biridir. Diğer bir sembol de aynı şekilde kapalı kapsülünün içinde birçok tohum taşıyan haşhaştır. Yalnızca Demeter'in sembolü değildir nar; Zeus'un kıskanç karısı, evlilik tanrıçası Hera da birçok heykelde bir elinde nar diğerinde haşhaş ile betimlenmiştir.

Thomson, Yunancada kızıl sözcüğünün *kokkinos* olduğunu ve nar tanesi anlamına gelen *kokkos*'un da kırmızı ile olan ilişkisinden türetildiğini belirterek halk arasında *kokkos* sözcüğünün aynı zamanda kadının cinsel organı için de kullanıldığını söyler. Mitin içinde nar tanesi bütün bu anlamları içeren bir sembol olarak Ölüler Ülkesi'nin tanrısı Hades tarafından Persephone'ye

yutturulur. Tanrılar soyağacında Persephone ile Hades'in zoraki evliliğinden doğmuş veya Persephone'nin gerçeküstü yollarla doğurduğu hiçbir çocuk yer almaz. Sanki Persephone'nin yutmak zorunda kaldığı şey kendi doğurganlığı ve kadınlığıdır. Ve yeraltının ölü dünyasında bunlar öldürülmüştür.

Öte yandan bu mitosun doğrudan tanrıça Demeter'in simgesi olan buğday ve başaklarla ilişkili çok pratik bir başka gizli hikâyesi daha vardır. Tohumluk buğdayın hasattan ekime kadar yeraltında kazılan çukurlarda saklanması konu eder. Yani yeraltına gömülen ve sonra yeniden dirilen buğdayın sembolik bir hikâyesidir Demeter-Persephone miti. Çünkü mitte yer alan Persephone'nin yeraltında kaldığı süre ile tohumluk buğdayın saklandığı süre aynıdır der Thomson. (Thomson, 1995)

Bütün bu mitolojik öyküleri yaratan simgesel dilin gerisinde çeşitli okuma katmanları ve bizler tarafından her defasında yeniden okunup yorumlanması için miras bırakılmış, insana ve onun ruhunun derinliklerine dair çok değerli bilgiler vardır.

Analitik psikolojinin kurucularından, İsviçreli ünlü psikiyatr ve bilim adamı Carl Gustav Jung, insan ruhunun derinliklerine inmek için düşler kadar -belki de daha fazla- mitoloji ile uğraşmak gerektiğini; psikoloji alanında çalışanların mitolojik bilgiye sahip olması gerektiğini söylemiştir. Bütün bu sembollerin psişenin bilinçdışı içerikleri ile ilgili olduğuna ve ruhsal yapımızın çok önemli parçaları olduğuna sıklıkla değinmiştir. (Jung, 2007)

ORTAK BİLİNÇDİŞİ

Ortak bilinçdışı Jung'un kuramının en özgün ve çarpıcı yanını oluşturur. Jung ortak bilinçdışı ile tüm insanlık ve dünya tarihine işaret eder ve ortak bilinçdışının mitlerle ilişkisine sıklıkla değinir. Ortak bilinçdışı ne ırksal ne de kişisel yaşantı ve deneyimlerin ürünüdür. Zamanı tanımlanamayan çok uzak bir geçmişte dünyanın ve atalarımızın tüm bilgi ve deneyimlerinin biriktiği çok derin bir havuz gibidir. Ortak bilinçdışı kişisel hiçbir şey içermez; içinde taşıdığı her şey tüm insanlığa ait ve evrenseldir. İnsanlığın uzun yürüyüşünden var ettiği, çok katmanlı ve Jung'un deyimi ile tüm insanlarda özdeş bir ruhu temsil eden kocaman bir tarihsel depodur. (Jung, 1997)

Birçok mitin, masal veya efsanenin tarihin değişik zamanlarında ve dünyanın farklı coğrafyalarında benzer şekilde karşımıza çıkması; insanın atalarının mirasının taşıyıcısı olduğunu ve tüm insanlığın ortak bir bilinçdışından beslendiğini işaret eder. Bunun en tipik örneği Tufan mitoslarıdır. Tufan efsanesi hemen bütün dünya mitolojileri içinde yer alır. Bu da dünyanın çok eski zamanlarda böyle büyük bir felaket geçirdiğine dair ortak bilinçdışımızda yer alan ve atalarımız kanalıyla bize aktarılan bir bilgi olduğunu düşündürmektedir.

Yine Yunan mitolojisindeki Alkestis miti ile Türk masalı Deli Dumrul hemen hemen aynıdır. Deli Dumrul, Azrail'in ondan istediği canı yerine ona kendi canını verecek birini arar. Anası da babası da "Can tatlıdır oğul," diye canlarını vermeye yanaşmazlar ama elkızı, can yoldaşı karısı bu fedakârlığı üstlenir ve kocası

Deli Dumrul için canını vermeyi kabul eder.

Bu söylencenin Yunan mitolojisindeki karşılığı Alkestis mitidir. Bu mitte Pherai kralı Admetos, tanrıça Artemis'e kurban kesmeyi unuttuğu için ölümle cezalandırılmış, ancak tanrı Apollon tarafından cezası, yerine ölecek birini bulacağı güne kadar ertelenmiştir.

Admetos da tıpkı Deli Dumrul gibi yerine ölecek kimseyi bulamaz. Onun da ne anası ne babası ne de sadık hizmetkârı canını vermeye yanaşır, ama genç ve fedakâr karısı Alkestis sevgili kocası için zehri gözünü kırpmadan içerek ölmeye razı olur.

Bu iki söylencenin en eski ve belki de ilk örneğine bir Sümer ritüel mitosu olan İnanna ile Dumuzi -daha bilinen adıyla Tammuz- mitinde rastlarız.

Bu mitosta da “başkası yerine kendi canını verme” motifi aynı olmakla birlikte canını veren kişi bir kadın değil erkektir. Aslında çok katmanlı bir Sümer ritüel mitosu olan bu hikâyede tanrıça İnanna yeraltına, “dönüşü olmayan ülkeye” kız kardeşi Ereškigal'in yanına iner. Tanrıçanın oradan tekrar yeryüzüne sağ olarak çıkabilmesi için kendi yerine kalacak birini bulması gerekmektedir. Tanrıça İnanna, yanında yeraltının iki ciniyle yukarıya çıkar ve kendi yerine ölecek birini aramaya başlar.

Burada diğer iki mitostan farklı bir davranış hikâye edilir. Birçok kral, tanrıça yerine Ölüler Ülkesi'ne gitmeye razı olurken İnanna'nın kocası Tammuz, tanrıçanın beklediği gibi davranmaz. Ama sonunda İnanna, kocası Tammuz'u kendi yerine Ölüler Ülkesi'ne gönderir. En eski mevsim mitosu olarak kabul edebileceğimiz İnanna/Tammuz miti; İlkbahar'dan beri kutlanan, ilkbahar tören ve ritüellerinin belki de en eski yazılı örneğidir. Çünkü Tammuz her sene karısı İnanna ile buluşmak üzere yeraltından çıkıp yeryüzüne geldiğinde; kış, yani ölüm bitmekte ve onun gelişi ile birlikte ilkbahar gelmekte, doğa yeniden canlanmaktadır.

(Hooke,1963)

Bu anlayışa göre, insan salt kişisel geçmişi ile değil atalarının hattâ kendi türünün tüm geçmişi ile ilişkilidir. Evrim ve kalıtım sadece bedenin organik yapısı için değil, psişenin temel yapısının oluşması için de geçerlidir. Ortak bilinçdışının mitlerle ilişkisinin en tipik yanı belki de budur.

Jung, düşlerle ilgili yaptığı çalışmalarda, bu mitolojik mirası doğrulayacak çok çarpıcı bir örnek vermiştir. Afrika'ya yaptığı bir araştırma gezisinde Afrikalı bir adamın düşünde kendini bir tekerleğin üzerinde haça gerilmiş olarak gördüğünü söyler. Adam, Yunan mitolojisini hiç duymadığından ama gördüğü sembolün yani tekerlek üzerinde haça gerilişin, güneşi sembolize eden mitolojik bir motif olduğundan söz eder.

Eski bir tarihte güneş bir tekerlek şekliyle simgelenirdi. Tekerleğin üzerinde çarmıha gerilme ise güneşe veya güneş tanrısına sunulan kurbanı ifade ederdi. Ancak Jung için çarpıcı olan nokta bu çok eski sembolün benzer şekilde Yunan mitolojisinde yeniden hikâye edilmesidir. Zeus, karısı Hera'yı baştan çıkartmaya çalışan Lapith'lerin kralı İksion'u, cehennemde sonsuza dek cayır cayır yanarak dönen ateşten bir tekerlek üzerindeki çarmıha gererek cezalandırmıştır. (Jung, 2000)

Ortak bilinçdışının kişisel deneyimlerimizin ürünü olmadığını savunan Jung, sadece bedenimizin değil ruhumuzun da milyonlarca yıllık bir gelişim süreci içinde evrimleştiğini ileri sürer. Bugün hâlâ karanlıktan korkmamızın altında; mağara dönemindeki eski atalarımızın, ateşsiz gecelerde karanlığın bilinmeyen tehlikeleri karşısında yaşadıkları korkular yatmaktadır. Ortak bilinçdışına yazılmış olan bu korku, savunma amaçlı bir bilgi olarak yüzyıllar boyu kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Bu karanlık korkusunun çok daha eski, hattâ insandan çok önceki bir karanlıkla ilişkili olması da mümkündür. Canlı bir organizma olarak

karanlığa tutunarak hayatta kalma savaşı verdiğimiz ve içinden “ben” olarak ayrışarak çıktığımız kaostan karanlığına dair bambaşka bir korkudur bu.

Jung, mitleri ortak bilinçdışının en arkaik ürünleri olarak kabul eder ve mitlerin bilinçsiz bilgiyle bilinçli bilgi arasındaki doğal ve vazgeçilmez köprü olduğunu söyler. Bilinçdışı daima bilinçten çok daha fazla şey bilir; ancak bu bilgi, bilincin bilgisine hiç benzemez ve ondan çok başka bir bilgi içermektedir.

Bilinçdışı daima sonsuzlukla ilgili bilgiler kaydeder ve bu bilgilerin dili simgeseldir. Eğer insan dünyaya atalarının bilgisiy-le geliyorsa, bu durumda beyinde tüm insanlığın mirası olan zengin mitolojik motiflerle de gelmektedir. Jung, mitolojik motiflerden oluşmuş ve mitolojik figürleri de içeren bu ilk imgelere arketip-ilk örnek adını verir. (Jung, 1997)

ORTAK BİLİNÇDİŞİNİN ARKETİP VE SEMBOLLERİ

Arketipler ortak bilinçdışının ilk imgeleridir. Jung, arketiplerin insanlık tarihinin en eski ve en evrensel düşünce kalıpları olduğunu söyler. Ona göre arketipler insanlığın ortak bilinçdışında var olan ve kuşakların kalıtımla birbirine aktardığı bilgilerdir.

Arketip, Platon'un "idea" kavramını hatırlatır. Hattâ Jung, arketip sözcüğünün kendisine ait olduğunu ama bu kavramın ilk yaratıcısının Platon olduğunu söyler. Ama Jung'un arketipleri ile Platon'un "idea"ları arasında temel bir fark vardır. Platon'un "idea"sı değişmez ve kusursuz bir özü ifade ederken Jung'un arketipi böyle bir ideal tamlık örneği önermez; onun insan zihnindeki ilksel imgeleri yani arketipleri karanlık ve aydınlık olmak üzere iki yönlüdür. (Gürol, 1997)

Arketipler çağlar boyu hiçbir sınıfa, dile, iklime, ülkeye ya da uygarlığa ait olmamıştır. Onlar insanlığın biriktirdiği duygu ve düşüncelerin özgün imge ve kalıplarıdır. (Stevens, 1999) Bu imge ve kalıplar, insanın ve insan bilincinin nereden ve nasıl geldiğini, yürüdüğü uzun ve zahmetli yolu efsaneler, dinler veya felsefeler aracılığıyla anlatır. (Jung, 2007)

Bu görüşü destekleyecek olan en eski kanıt, Sümerler'den günümüze kalan *Yazgıların Tabletleri*'dir.

Sümerolog Kramer'den öğrendiğimize göre, evrenin işleyişi ve yönetilişinin yanı sıra dünya işlerinin yürümesi ve düzenin sağlanabilmesi için tanrıların koydukları yasaları içeren *Yazgıla-*

rın Tabletleri'ne me ya da mi denilmektedir. Tanrı Enki'nin elinde tuttuğu bu tabletler 68 başlıkla bize evren, dünya ve yasalar hakkında insan zihnindeki arketiplerin ilk örneklerini sunar. Tarihın tabletlere geçmiş ilk arketipleri şunlardır:

"1- Hükümdarlık 2- Tanrılık, 3- Yüce ve Sürekli Taç, 4- Krallık Tahtı, 5- Yüce Krallık Asası, 6- Krallık Alametleri, 7- Yüce Kutsal Alan, 8- Rahiplik, 9- Krallık, 10- Sürekli "Beylik" 11- Tanrısal Hatun, 12- İşib (Rahiplik Ululuğu), 13- Lumah (Rahiplik Ululuğu), 14- Gutug (Rahiplik Ululuğu), 15- Gerçek, 16- Cehennem İniş, 17- Cehennemden Çıkış, 18, Harem Görevi/Hadım (Kurgarru), 19- Girdabara (Harem Görevi/Hadım), 20, Sugursag (Harem Görevi/Hadım), 21- Savaş Sancağı, 22- Tufan, 23- Silahlar, 24- Cinsel İlişki, 25- Fuhuş/Fahişelik, 26 - Hukuki Mevzuat, 27- İftira, 28- Sanat, 29- İbadet Odası, 30- "Göğün Kutsal Hizmetkârı", 31- Gusilim (bir müzik âleti), 32- Müzik, 33- Yaşlının İşlevi, 34- Kahramanın Niteliği, 35- İktidar, 36- Konukseverlik, 37- Doğruluk, 38- Kentlerin Yıkılışı, 39- Ağıt, 40- Yüreğin Sevinçleri, 41- Yalan, 42- Asi Ülke, 43- İyilik, 44- Adalet, 45- Ahşap İşçiliği Sanatı, 46- Metal İşçiliği Sanatı, 47- Yazmanın İşlevi, 48- Ocakçılık Mesleği, 49- Dericilik Mesleği, 50- Duvarcılık Mesleği, 51- Sepetçilik Mesleği, 52- Bilgelik, 53- Dikkat, 54- Kutsal Arınma, 55- Saygı, 56- Kutsal Korku, 57- Anlaşmazlıklar, 58- Barış, 59- Yorgunluk, 60- Zafer, 61- Öğüt, 62- Kırık Kalp, 63- Yargı, 64- Karar, 65- Lilis (müzik âleti), 66- Ub (müzik âleti), 67- Mesi (müzik âleti), 68- Ala (müzik âleti)" (Kramer, 1992; Campbell, 2003)

Arketipler hemen her şeydir. Hayvanlar, toprak, dağ, ağaç, ay, güneş, gökyüzü, su, ateş gibi sayısız doğa nesneleri yanında yüzük, silah gibi insan yapısı eşyalar; doğum, ölüm, yeniden doğum, iktidar, güç, kahraman, tanrı, ana, dev, cin, mağara, yaşlı bilge, hilekâr, büyü ve daha sayılamayacak kadar çok arketipten söz edilebilir. İnsanın tüm bu imgeleri milyonlarca yıllık evrimi bo-

yunca beyninde ve bilincinde biçimleyerek biriktirdiğini görebilmekteyiz. Arketipler ortak bilinçdışının derinliklerinde yer alır; kişi bunları doğrudan bilemez. Bu yüzden kendilerini simgelerle dile getirirler. Simge ve semboller bir anlamda arketiplerin dışı vuran belirtileridir ve yüzyıllar boyu insanların zihinlerinde yer almış ya da kılık değiştirerek günümüze kadar gelmiştir. Spiral işareti, Kelt bilgeleri Druidler'e göre evrenin oluşumunu simgeleyen semboldü ve aynı zamanda bereketin simgesi kabul edilirdi. Spiralin en bilinen okumalarından biri yılanın stilize bir şekli olarak fallusu simgelemesiydi.

Bununla beraber yılan sadece tek simge ile açıklanamayacak denli güçlü bir arketiptir. Kendi kuyruğunu ısıran bir yılanla sembolize edilen Uroboros ise neredeyse bütün eski mitolojilerin ortak motifidir. Uroboros, süreklilik anlamına gelen ölüm ve yeniden doğum çemberini, yani sonsuz döngüyü işaret etse de asıl olarak Kaos'un simgesi olarak kabul edilirdi. İçinden ayrışarak çıktığımız o tamlık, o kozmik bütünlüktür Uroboros.

Bir diğer yılan sembolü ise yeryüzü ile yeraltı arasında tanrıların habercisi olarak görev yapan Hermes'in asası Caduceus'tu. Hermes'in asası Caduceus birbirine sarılmış iki yilandı ve daha sonraları tıbbın sembolü olacaktı.

En eski, belki de türünün ilki olan Gilgamiş miti, kahramanın ölümsüzlük uğruna atalarını bulmak için yaptığı uzun ve maceralı bir yolculuğun ardından denizin dibinden çıkarttığı "hayatı yenileyen" bitkiyi yılanla kaptırmasını anlatır.

Ölümsüzlüğü bulmuş atası Ziusudra veya Utnapiştım'ın yanına varan Gilgamiş bu sır karşılığında atasının öne sürdüğü koşulu yerine getiremez. Gerektiği kadar uykusuz kalma dayanıklılığını gösteremeyince ölümsüzlüğün gizini öğrenemez. Yine de atası onu eli boş göndermez ve "yaşlılığı kovalayarak hayatı yenileyen" bitkiyi nerede bulabileceğini söyler. Gilgamiş, atasının

söylediği bitkiyi denizin dibinden çıkartır ama yorgun olduğu için yine uykuya dalar. O uyurken bitkinin hoş kokusuna gelen bir yılan Gılgamış'ın bitkisini yer. Böylece deri değiştirme özelliği kazanır ve "hayatın sonsuza kadar yenilenmesi" ayrıcalığına ulaşmış olur. (Hooke, 1991)

Bir başka çok katmanlı yılan miti de Yunan mitolojisindeki tanrı Apollon üzerinden gelmektedir. Baş tanrı Zeus'un Titan soylu tanrıça Leto'dan iki çocuğu olur; biri Artemis diğeri de Apollon'dur. Apollon, doğruluk ve aydınlık tanrısıdır. En bilinen adlarından biri olan Phoibos'un anlamı da ışıktır. Apollon, aydınlanmanın, biliciliğin ve hakikatin ışık tanrısıdır. Kendi adına kurduğu tapınak Delphoi veya Delf, Antik dünyanın bilicilik ve kehanet merkezi olmuştur. Apollon mabedinin kapısında "Kendini Bil" sözünün kazılı olduğu söylenir.

Ama ne var ki Delphoi tapınağının geçmişine gittiğimizde başka bir öykü ile karşılaşırız. Bu öykü bize tapınağın asıl sahibinin ya da koruyucusunun Python adında dev bir yılan olduğunu söyler. Python, Toprak Ana'nın doğurduğu çocuklarından biridir. Cinsiyeti tartışmalıdır; bir kısım erkek olduğunu ileri sürerken dişi olduğunu savunan mit araştırmacıları da vardır.

Apollon, bu yılanın koruduğu "bilgiler" ile birlikte tapınağı kendi bilicilik ve kehanet merkezi yapabilmek için Python'la savaşmış onu yenecek ve öldürecektir. Apollon buraya önce Pytho adında bir tapınak kuracak, sonraları bu Delphoi tapınağı olarak anılacaktır. Burada dünyanın göbeği olarak kabul edilen bir çukurda (Omphalos), bilici kadınlar üç ayaklı bir kaidenin üstünde transa geçerek tanrı Apollon ile bağlantı kuracak; geçmiş, şimdi ve gelecek hakkında bilicilikte bulunacaklardır. Bu bilici kadınlara uzun zaman Pythia denilecektir.

Yılan ve onun evrensel kodlamaları olarak yukarıda değindiğimiz antik simgelemelere biraz da çağımız bilimi üzerinden ba-

sitçe bir göz gezdirelim. Örneğin Kelt spirali, ilk olarak Kuzey'in karanlık göklerinde yılan gibi kıvrılıp parlayarak çakan şimşekleri akla getiriyorsa da, milyonlarca yıllık bir ortak bilinçdışı bilgisinin izini sürüyorsak, bizi çok bilinen ancak çok uzak başka bir örnekle buluşturabilir.

Bilinçdışının sonsuz denizi üzerinde uçma cesaretini biraz olsun kendimizde bulursak, sürdürdüğümüz iz bizi okul sıralarından aklımızda kalan eski tanıdık bir bilgiye götürür: Çoğumuzun biyolojik yapısını okurken epeyce sıkıldığı tek hücreli organizma kamçılı *euglena/öglenaya*. Daha yılan doğada hayat bulmadan ve insan hayata doğmadan önce suda bir spiral gibi kıvrılıp giden tek hücreli öglenanın kamçısıydı yaşam. Evrenin sembolü kabul edilen Kelt spirali salt yıldırımlar, şimşekler üzerinden değil, en eski tek hücreli yaşam örneğimiz olan öglenanın suda kıvrılıp giden kamçısı üzerinden de yorumlanabilir.

Diğer örnek olan tıbbın sembolü Caduceus'a başka bir pencereden bakmayı denersek, birbirine sarılmış çift yılanın genetik şifremiz olan DNA sarmalını andırdığını düşünebiliriz.

Diğer sembol olan, kuyruğunu ısırarak yılan Uroboros'u ise gezegenler veya ayın dönüşüne ya da daha zorlarsak atom içi hareketlerdeki elektronların dönüşüne benzetmek de olasıdır. Yılan veya yılanın şeklini içeren sembollerin ifade ettiği anlam ise ölümsüzlük, yaşam ve ölüm döngüsü, evrenin şifresi, yaşamın şifresi ve hayatın gizli bilgisi, bunlar ve belki de daha fazlasıdır. Bu tür okuma üzerinden modern bilimle ilişkilendirebileceğimiz başka örnek veya semboller bulunabilir. Ama kimi araştırmacıların ileri sürdüğü gibi belki de bu fantastik öykülerin gerisinde derin bilgiler aramak saçmadır.

Tam da burada Jung aklın sınırlarının ötesinde henüz tanımlayamadığımız alanlar olduğuna değinir. Bu sınırların ötesindeki sayısız şeyi kavramsallaştırmanın yolu simgesel bir terminoloji

oluşturmaktır. İşte bu nedenledir ki bütün dinler sembolik bir dil ya da imgeler kullanır. (Jung, 2007)

Bütün bu arketip ve semboller ortak bilinçdışında mitle-
rin yaratılmasında başrol oynamaktadır. Bölüm başında kısaca
değindiğimiz Sümer ritüel mitosu İnanna/Tammuz’u yeniden
okumayı denediğimizde “İnanna’nın Yeraltına/Cehenneme İni-
ş” hikâyesinin, söz konusu sembolik dil için bir örnek olduğunu
görebiliriz.

Tanrıça İnanna bilinmeyen bir nedenle -veya S. Kramer’in
varsayımına göre yeraltı ve ölüm üzerinde de hâkimiyet elde
etmek üzere- ablası cehennem kraliçesi Ereşkigal’in hüküm
sürdüğü yeraltına iner. Ancak bu iniş çok tehlikeli bir yolculuk
olduğundan vezirine üç gün içinde geri gelmezse onu yeraltın-
dan kurtarması için diğer tanrılardan yardım istemesini söyler.
İnanna en güzel giysilerini giyer, en değerli takılarını takınır, ye-
raltına inmeye başlar. Aşağıda ölümün ya da Ölüler Ülkesi’nin
yedi yargıcının karşısına çıkabilmek için yedi kapıdan ya da yedi
kapının bekçisi Neti’den geçmesi gerekmektedir.

Her kapıda üzerindeki giysilerin bir parçasını çıkartarak ve
bütün süslerinden soyunarak yedi kapıyı geçen İnanna ölümün
yedi yargıcının karşısına çıkar ve bu yolculuğun sonunda ölerək
bir direğin üzerine asılır.

Üç gün geçtiği halde tanrıçanın dönmediğini gören veziri yar-
dım istemek üzere tanrıların yanına gider. Enki dışındaki diğer
tanrılar bu işe karışmak istemezler, sadece o yardım etmeyi ka-
bul eder. Enki, “tırnağının çamurundan veya kirinden” iki yaratık
meydana getirir; bunlar hayat yemeğini ve hayat suyunu aşağı-
ya, Ölüler Ülkesi’ne taşıyacaklardır ve hayat yemeği ile hayat su-
yunu İnanna’nın üzerine serptiklerinde tanrıça yeniden hayata
dönecektir. Vezir yanında Enki’nin yarattığı bu yaratıklarla ye-
raltına iner, tanrıçanın asıldığı direğin yanına varır ve bu yara-

tıklar söylendiği gibi İnanna'ya ekmek ve su vererek onu tekrar hayata döndürürler.

Ancak Ölüler Ülkesi'nin kuralları kesin ve katıdır; hiç kimse oraya indikten sonra kendi yerine birini koymadıkça tekrar yukarıya, hayata çıkamaz. Sonra -daha önce de aktardığımız gibi- İnanna kendi yerine birini vermek üzere yanındaki yeraltı cinleriyle yeryüzüne geri gelir ve kendi yerine Ölüler Ülkesi'ne kocası Tammuz gider.

Kramer, mitosun bize ulaşan hikâyesinde İnanna'nın kocası Tammuz'dan önce, bir iki şehrin koruyucu tanrısına uğradığından ve kendi yerine Ölüler Ülkesi'ne gitmeyi teklif ettiğinden söz eder. Bu koruyucu tanrılar, tanrıçanın karşısında giysilerini parçalayarak tozlar içinde yere kapanmışlardır ama kocası Tammuz tanrıçanın karşısında en parlak giysileri içinde tahtında gururla oturmaya devam etmiştir. Bunun üzerine İnanna koruyucu tanrıları kendi yerine yeraltına göndermekten vazgeçerek, karşısına gurur ve süsler içinde çıkan kocası Tammuz'u cehennem cinlerinin eline vermiştir. (Kramer, 1992)

Bu çok katmanlı eski Sümer mitosu üzerine çeşitli yorumlar üretebiliriz. Sözelimi ilk akla gelenlerden biri, yeraltı ya da Ölüler Ülkesi ile işaret edilenin bilinçdışı olabileceğidir. Öte yandan mit çok daha açık bir biçimde şunları söylemektedir: İnsan ölümüne bütün süslerinden ve kimliklerinden soyunarak çıplak gitmektedir.

Kişinin kendi "ben"ini öldürüp yeni bir "ben"e ulaşabilmesi için üzerindeki her şeyden arınarak "ölümün gözüne" bakabilme cesaretini göstermesi gerekir. Kişinin ruhunda "yukarıya" veya "yeni bir hayata" yükselmesinin bedeli, kendi yeraltı cehenneminde ölere yeniden doğabilmesidir. Yani İnanna, ablası cehennem kraliçesi Ereškigal'in yanına değil "kendi cehenneminin yeraltı karanlığına" her şeyden soyunarak inmiş ve orada ölüp

yeniden dirilmiştir. İnanna'nın Yeraltına/Cehenneme İnişi, çok gündelik, belki de sıradan ama yüzyıllardır geçerli bir okuma daha sunmaktadır: Bir kadın kendi felaket ve acısını görmezden gelen kibirli ve bencil bir kocayı asla cezasız bırakmaz.

Bu arkaik öyküler, atalarımızın tuhaf törelerini ilkel, hattâ çocuksu benzetmelerle kurguladıkları; tanrılar ve insanlar dünyası hakkında anlatılan ve modern insanın gülümseyerek okuyacağı fantastik efsaneler değildir. Jung, mitolojinin dış kaynaklı, deneysel bir olgu olmadığını savunur. Canavarların, fantastik varlıkların, iç dünyamızda oluştukları için dış dünyada resmedildiğini, onlara gereksinim duyulmasa simgesel anlamlar yüklenemeyeceğini söyler. Bugün kontrolü elimizden alan bu olağanüstü yaratık ve tanrıların güçlerini kabul etmek istemediğimizden söz eder. (Jung, 2004; 2007)

Mitler -ister gizli bilgiler taşıyın ister taşımasın- içeriğinde yer alan arketip ve sembollerle hâlâ insanlık için düşündürücü imgelerle doludur. İnsana dair anlattıkları hikâyelerle geçmişte atalarımızın yaşadıklarının bugün de hâlâ yaşanmakta olduğunu bizlere hatırlatmaktadır. (Saydam, 2000)

Çoğu zaman görülen düşlerin yorumu düşü gören kişinin kendi hayatı ile ilgili bir gerçeklikle ilişkilidir. Tıpkı bu düşler gibi tüm insanlığın hikâyesini taşıyan mitler de insanlığı ilgilendiren önemli gerçeklikleri ve psikolojileri işaret etmektedir. Bir mitin içinde, insanın tüm temel çatışma ve sorunlarını, kendini tanıma, anlama ve anlamlandırma çabalarını izlemek mümkündür. Bütün mesele mitin sakladığı anlamı kavrayabilmektir; bunu başarabilen kişi yaşamda gizlenmiş birçok sorunun yanıtını bulabilir. (Johnson, 1992; Saydam, 2000)

Bu anlamda Perseus miti de mitlerin gizli dünyasının çok zengin alt metninden kısacık bir cümle olarak kabul edilmelidir. Bir mit, sayısız okumaları olan sonsuz bir kitap gibidir. Perseus

miti üzerinde yapılan bu çalışma, ele alınan semboller, evrensel arketiplerle birlikte sakladığı kıymetli bilgilere dikkat çekerek okuyucuyu mitlerin gizli dünyası ile buluşturmayı hedefler.

Adına mit denilen sonsuz bir kitabın kapağını birlikte açarak mitlerin sayısız okuma seçenekleri arasından kendi okumasını arayıp bulması için okuru Perseus'un yolculuğuna davet eder.

PERSEUS MİTİ

Bir mit çağlar içinde ve değişik coğrafyalarda kılık değiştirerek çoğu kez farklı anlatımlarla karşımıza çıkar. Perseus, mitolojik kronolojide Truva Savaşı öncesi kahramanlar içinde yer alır. Aşağıda aktarılan Perseus söylencesi de birçok değişik anlatımı olan bir kahramanlık öyküsüdür. Arketipler ve semboller üzerinden yorumlanmaya çalışılırken gerektiğinde mitin bu değişik biçimlerine yer verilecektir. Mümkün olabilen en düz ve birçok anlatımda ortak kabul edilen olaylar ve akış esas alınmıştır.

Argos kralı Akrisios'un hiç oğlu olmamıştı; yalnızca Danae adını verdiği bir kızı vardı. Akrisios gelecekte tahtını bırakacağı bir torunu olup olamayacağını öğrenmek için Delphoi tapınağının bakıcısına gitti. Bakıcı, krala tahtını bırakacağı bir torunu olacağını, ancak Danae'nin doğuracağı oğlanın büyüdükten sonra onu öldüreceğini bildirdi. Akrisios kendisine bildirilen kehanetten dolayı şaşkın ve üzgündü. Ne tek kızını öldürmek ne de tanrıları kızdırmak istedi. Düşündü, taşındı ve kehanetin gerçekleşmesini önleyebilmek için bir çare buldu.

Danae'yi erkeklerden uzak tutmak için yeraltında demirden bir oda yaptırdı. Sadece odanın tavanında içeriye biraz ışık ve hava girecek kadar küçük bir delik bıraktı. Sonra kızı Danae'yi yeraltındaki bu odaya kapattı ve bütün taliplerini uzaklaştırdı.

Ama her yeri gören tanrılar tanrısı çapkın Zeus, yeraltında demirden bir odaya kapatılan güzeller güzeli Danae'ye vuruldu. Hiç kimsenin girmesinin mümkün olmadığı o küçük delikten

bir altın yağmuru olarak yeraltındaki odaya yağdı ve genç kızla birlikte oldu. Akrisios, kızının hamile olduğunu öğrendiğinde çok öfkeleni, çocuğun Zeus'tan olduğuna önce inanmadı. Kehanetin önüne geçememiş, kendisini öldürecek olan çocuk bütün önlemlerine rağmen dünyaya gelmişti. Doğan çocuğa "yok edici" anlamına gelen Perseus adı verildi.

Akrisios bir an önce torunundan ve kızından kurtulmak istiyordu. Ama tanrıların, özellikle de Zeus'un hışmına uğramaktan korktuğu için bebeği öldürmeye cesaret edemedi. Büyük bir sandık yaptırdı ve torunu Perseus ile kızı Danae'yi bu sandığa koyarak denize attırdı. Ana-oğul sabaha kadar denizin ortasında kaldılar ve gün doğarken sandık, Seriphos kıyılarına doğru sürüklendi.

Seriphos ülkesini kral Polydektes yönetiyordu. Kralın sarayın dışında balıkçılık yaparak hayatını kazanan Diktys adında bir ağabeyi vardı. Balıkçı Diktys sandığı bulduğunda şans eseri Danae ve bebeği hâlâ hayattaydı. Diktys ve karısının çocukları yoktu; ana-oğula hemen sahip çıktılar, onları evlerine götürüp kendi çocukları gibi yıllarca baktılar. Perseus da Diktys gibi usta bir balıkçı olup çıktı.

Diktys'in kardeşi kral Polydektes, günlerden bir gün Danae ile karşılaştı. Görür görmez kadına âşık oldu, aşkını dile getirdi ama karşılık bulamadı. Genç Perseus kralın niyetini çok geçmeden fark etti ve annesini hiç yalnız bırakmamaya başladı. Kral Polydektes genç kadını bir zaman sonra kendisi ile evlenmeye ikna edeceğine inanıyordu. Ne var ki, Perseus annesinin yanında oldukça bu pek mümkün gözüküyordu. Önündeki tek engelin genç Perseus olduğunu anlayan kral, amacına ulaşabilmek için önce Perseus'tan kurtulması gerektiğine karar verdi. Ama delikanlıyı şüphe çekmeden yok etmenin yolunu bulmalıydı.

Düşündü taşındı ve arkadaşlarının da yardımıyla Perseus'u

annesinin yanından uzaklaştıracak bir plan hazırladı. Bir gün Perseus'un da olduğu bir davette laf arasında dünyada en çok istediği şeyin Gorgon'lardan birinin başı olduğunu söyledi. Gorgon'lar kanatlı, yılan saçlı ve domuz dişli korkunç yaratıklardı. Üç kız kardeşiler: Sthenno, Euryale ve Medusa. Görenleri taşa çeviren bu yaratıkların içlerinde sadece Medusa ölümlüydü, diğerleri ise ölümsüz.

Polydektes planına göre hareket ederek yine kalabalık başka bir yemekte Elis kralının kızı Hippodameia'ya talip olduğunu söyledi. Kral ancak araba yarışında kendini geçecek kişiye kızını vereceğini açıklamıştı ve kralın atları o kadar hızlıydı ki bugüne kadar onu yarışta kimse geçmeyi başaramamıştı.

Hippodameia'nın talipleri çoktu ve Polydektes diğer taliplerin arasında şanslı olabilmesi için bütün dostlarından birer at getirmelerini istedi. Perseus'un götürecektir bir şeyi yoktu. Ne atı vardı ne de at satın alacak kadar altını. Ama gururlu bir insandı ve kralın düğününe çok daha değerli bir armağan getireceğine söz verdi.

Perseus düğün hediyesi olarak kralın hayatta en çok sahip olmak istediği şeyi getirecekti: Gorgon Medusa'nın başı. Sarayda bulunan herkes genç delikanlının çıldırdığını sandı. Perseus'u bu yolculuktan vazgeçirmeye çalıştılar ama başta annesi olmak üzere hiç kimse bu yolculuğa çıkmasına engel olamadı.

Bu sırada Olympos'ta Zeus'un isteği üzerine tanrılar Perseus'a yardım etmek üzere bir araya gelmişti. Hades görünmezlik miğferini, Hermes kanatlı sandaletlerini, Athena parlak kalkanını, Zeus da elmas kadar sert ve keskin admantine kılıcı ödünç olarak verecekti. Hermes aynı zamanda genç adamın bu yolculuktaki rehberi olacaktı. Tanrıların kendisine yardım edeceğini bilmeyen yiğit Perseus, Gorgon'lara doğru yola koyuldu. Bir gün, karşısına ayaklarında kanatlı sandaletler, elinde de çift

yılanlı asasıyla Hermes çıktı.

Hermes, Perseus'un yanına yaklaştı ve bu yolculuğa görünmezlik miğferi, kanatlı sandaletler ve Zeus'un gönderdiği kılıç olmadan çıkamayacağını söyledi. Bütün bu tılsımlı eşyaların dışında Perseus'un bu yolculukta arayıp bulması gereken bir eşya daha vardı: İçine aldığı nesneye göre şekil değiştiren, büyüyen ya da küçülen tılsımlı torba *kibisis*. Medusa'nın kesik başını ancak bu torbaya koyarak getirebilirdi Perseus. Ne var ki *kibisis* Kuzey Nymphe'lerinin/Kuzey Perileri'nin elindeydi ve yerlerini öğrenmek için Grai'lerin ülkesine gitmesi gerekiyordu.

Grai'ler de tıpkı Gorgon'lar gibi üç kız kardeşiler, tuhaf, ür-kütücü üç yaşlı koca karı... Üstlerine hiç güneşliği değmeyen alacakaranlık bir ülkede otururlardı. Üçünün sadece ortak bir gözü vardı, onu da nöbetleşe kullanırlardı. Birinin, gözü kullanma sırası bittiğinde; alnından çıkarttığı gözü, yanındaki kardeşine verirdi.

Hermes, Perseus'a Grai'lerin yanına vardığında yapması gerekenleri anlattı. Perseus, Hades'in miğferini giyerek görünmez olacak ve Grai'lerden biri gözü ötekine verirken ellerinden kapaçaktı. Kuzey Perileri'nin yerini öğrenmeden de gözü Grai'le-remeyecekti. Yolculuğun başından beri Perseus'un kafasını kurcalayan bir soru vardı: Görenleri taşla çeviren Medusa'nın yanına taş kesilmeden nasıl yaklaşacaktı?

Perseus bunları düşünürken yanı başında Athena belirdi. Athena, kutsallığını hiçe saydığını düşündüğü Gorgon Medusa'dan ölesiye nefret ediyor hattâ onun ölmesini diliyordu. Bu yüzden parlak kalkanını hiç çekinmeden Perseus'a teklif etmişti. Böylece delikanlı tanrıçanın parlak kalkanını ayna gibi kullanıp Gorgon Medusa'nın yüzüne doğrudan bakmadan ona yaklaşabilirdi. Başka türlü Medusa'ya yaklaşmak mümkün değildi.

Uzun bir süre Grai'leri aradı Perseus. Sonunda üç koca karıyı

buldu. Grai'lerin gövdeleri kuğu biçimindeydi, başları insan başı, elleriyle bacakları da insan elleri, insan bacaklarıydı.

Perseus, Hermes'in öğrettiği gibi gözü kaptı. Grai'ler gözü bir yabancının kaptığını anlamadılar önce; birbirlerinden bildiler ve kavga etmeye başladılar. Ama Perseus konuşup da Kuzey Perileri'nin yerini öğrenmek istediğini söyleyince, pek nazlanmadan Kuzey Perileri'nin yerini söylediler.

Kuzey Perileri dünyanın ucundaki Okeanos'un ötesinde, Hesperid'lerin arasında yaşıyorlardı. Perseus gideceği yeri öğrendikten sonra gözü Grai'lere geri verdi. Grai'lerin ülkesinden ayrılıp Hesperid'lerin ülkesine uçtu. Orada son derece içten ve candan karşılandı. Yedi, içti, şarkılar, çalgılar dinledi. Aradığı kibisi, içine konulan şeyin büyüklüğüne göre biçim değiştiren tılsımlı torbayı, Kuzey Perileri'nden aldı.

Sonra Hermes'in yardımıyla Gorgon'ların bulunduğu yere gitti. Üçü de uykudaydı. Etrafta Medusa'ya baktığı için etrafta taş dönmüş bir yığın insan ve hayvan vardı. Kalkanı ayna gibi kullanarak üçünün de her hareketini rahatça görebiliyordu, Athena da Perseus'un yanındaydı. Usulca Medusa'ya yaklaşan Perseus, keskin kılıç ile bir vuruşta başını kesti yaratığın ve kesik başı hemen büyülü çantaya attı.

Medusa'nın başından akan kanlardan, kanatlı at Pegasus ile insan kardeşi Chrysaor ortaya çıktı. Bunlar Medusa'nın, deniz tanrısı Poseidon'dan olan çocuklarıydı. Bu arada Pegasus ile Chrysaor'un bağırış çağırışlarına uyanan diğer iki Gorgon delikanlıyı kovalamak üzereyken Perseus büyülü başlığı giyerek görünmez oldu ve Hermes'in kanatlı sandaletleri ayağında güneye doğru uçarak kaçtı.

Yolda Philistia'dan geçtiği sırada bir kayaya bağlanmış, güzel bir kız gördü. Bu kız, Aithiopia sınırları içinde bulunan Joppa kralı Kepheus ile eşi Kassiope'nin kızı Andromeda idi. Anlatılan-

lara göre Kassiope kendisinin Nereid'ler kadar, hattâ onlardan daha güzel olduğunu söyleyerek onları kızdırmıştı. Nereid'ler, onuruna kurban sundukları Poseidon'dan bu kendini bilmez kadını cezalandırmasını istemişlerdi.

Denizlerin efendisi de, kralın ülkesini kasıp kavuran bir ejderha göndermişti. Habeşler, ejderhadan kurtulmak için bakıcılara danışmışlar ve Kepheus ile Kassiope'nin kızları Andromeda ejderhaya kurban olarak sunulursa, yaratığın ülkeden gideceğini öğrenmişlerdi. Kepheus, halkın isteğine boyun eğerek kızını ejderhaya kurban vermeyi kabul etmişti.

Perseus annesi ve ülkesi uğruna kendini kurban eden güzel prenses Andromeda'ya âşık oldu. Krala, kızıyla evlenmesi koşuluyla ülkeyi ve Andromeda'yı ejderhadan kurtaracağının sözünü verdi. Kral ve eşi hemen bu teklifi kabul ettiler. Perseus önce kalyonlara zincirlerle bağlanmış Andromeda'yı kurtardı, ardından kayalara saldıran ejderhayı öldürdü ve ülkeyi onun vahşetinden kurtardı. Sonra Andromeda ile evlendi ve sonra genç karısını da yanına alarak annesinin bulunduğu Seriphos'a gitti.

Bu arada Dikyts'in karısı ölmüştü. Danae ise bir kez daha kral Polydektes'in evlilik teklifini geri çevirmek zorunda kalmıştı. Defalarca reddedilmenin yarattığı onur kırıklığı içinde Danae'ye çok öfkelenen kral, genç kadını yakalatmak istemiş ama Diktys ile Danae birlikte kaçarak kralın içeri giremeyeceği bir tapınağa sığınmışlardı.

Perseus olan biteni öğrenir öğrenmez kral ve arkadaşlarının yanına gitti. Polydektes'e söz verdiği gibi Gorgon Medusa'nın kesik başını getirdiğini ve böylece onu düğün hediyesi olarak sunabileceğini söyledi. Odadakilerin alaylı bakışları arasında büyüülü torbadan çıkardığı kesik Medusa'nın başını herkese göstererek hepsini taş a çevirdi.

Polydektes ve arkadaşlarını yendikten sonra hemen Diktys

ile annesini bulmak için ikisinin sığındıkları tapınağa gitti. Ülkeyi katı yürekli kraldan kurtarmış olan yiğit delikanlı, kralın iyi yürekli kardeşi Diktys'i tahta geçirdi.

Kuzey Perileri'nden ödünç aldığı kibisis ile diğer tanrısal eşyaların hepsini Hermes'e teslim etti. Athena'ya kalkanını geri verirken tanrıçaya Gorgon Medusa'nın başını hediye etti. Athena da Medusa'nın başını kalkanının üzerine yerleştirdi. Perseus daha sonra annesi ve karısı Andromeda ile birlikte dedesinin ülkesi Argos'a doğru yola çıktı.

Aradan geçen yılların Akrisios'un yüreğini yumuşattığını düşünülmüşlerdi. Argos'a vardıklarında kralın ülkede olmadığını öğrendiler. Bir görüşe göre torununun döndüğünü haber alan kral kayıplara karışmış, bir diğer görüşe göre de ülkeden sürülmüştü.

O sırada Pelasg kralı Teutamides, ölen babası onuruna cenaze oyunları düzenlemiş ve Perseus'un da bu oyunlara katılmasını istemişti. Bu isteğe karşılık veren Perseus, Akrisios'un da seyirciler arasında bulunduğunu bilmeden oyunlara katıldı. Ne var ki, attığı disk rüzgârın yön değiştirmesiyle doğruca Akrisios'a isabet etti. Boynu kesilen Akrisios orada öldü.

Kendisi ve annesine kötü davranmasına rağmen büyükbabasını öldürmek Perseus'u derinden üzdü. Akrisios'u tanrıça Athena'nın tapınağına gömdü ve onun için cenaze töreni düzenledi. İstemeden de olsa ölümüne neden olduğu bir kralın tahtına geçmek istemediğinden Argos'a dönmedi. Onun yerine kuzeni Megapenthes'in şehri Tiryns'e giderek ona krallıkları değiştirmeyi teklif etti. Megapenthes Argos'ta tahta geçti. Perseus ise Tiryns'te. (Greene ve Burke, 2008; Hamilton, 1964; Campbell, 1992)

Mykene şehrinin kurucusunun da Perseus olduğu söylenir. Anlatıldığına göre bu şehre verilen isim, Perseus'un susuzluğunu gideren mantarın adından (*mykos*) alınmıştır. (Graves, 2004; Hamilton, 1964)

Daha önce de değindiğimiz gibi bir mitin çok çeşitli okumaları olabilir. Perseus mitini arketip ve semboller üzerinden okuyabileceğimiz gibi sosyo-kültürel ve psikolojik katmanlardan da okuyabiliriz. Perseus her şeyden önce bir kahramanlık mitidir. Bu nedenle en önce kahramanlık mitosu ile kahraman arketipini ele almamız gerekir. Kuşkusuz en eski kahramanlık mitosu ve kahraman arketipi evrenin varoluş tarihi içinde yeryüzü canlılarının hayatta kalma mücadelesi olarak ortak bilinçdışımıza yazılmıştır.

Bizim evrenimizde kahramanlığı ve kahramanı bir sanata dönüştüren, öleceğini bilerek yaşamaya yazgılı tek canlı türü insandır. Geçmişte olduğu gibi bugün ve gelecekte de insan, yenilgi ve utkularından oluşan kendi ölümlü hayatının bir kahramanıdır. Ancak her şeye kurallar koyarak yaşadığımız bu dünyada tarihe bir “kahraman” olarak geçmenin de belli başlı kuralları vardır.

Kahraman kendisinin başrolde olduğu gerçeküstü bir olayın yaratıcısıdır. Bugüne kadar bilinen en eski mitsel kahraman Gılgamış’tan beri, bir kişinin kahraman olarak kabul edilmesinin belli bazı özellik ve nitelikleri vardır. Bütün bunlar kahraman arketipinin ana hatlarını belirler.

KAHRAMAN MİTİ ve ARKETİPİNİN ANA HATLARI

Kahraman en genel tanımı ile zorlu bir çatışma ya da savaştan zaferle çıkan veya özel bir görevi başarıyla tamamlayan kişidir. Aşağı yukarı bütün ülkelerin mitolojilerinde kahramana yazılan öyküler benzerlik taşır. Kahraman evinden ya da yurdundan mutlaka insanüstü bir görevi yerine getirmek üzere yola çıkar; geçirdiği zorlu yolculuk, mücadele ve sınavlardan sonra görevi genellikle başararak bir kahraman olarak geri döner.

Mitsel kahramanların ya da tragedya kahramanlarının belirgin ana çizgileri ve dönüşüm noktaları vardır. Kahraman ya sıradan ve mutlu hayatından ya da tam tersi bir felaket ve mutsuzluğun içinden değişip dönüşerek kendi kahramanlık dünyasını kurar.

Kahraman her zaman çıktığı yolculuktan zafer ve başarı ile dönen bir kişi olmayabilir. Kimi zaman başarısızlık ve yenilgileriyle de kendi trajik hikâyesinin kahramanıdır. Aristoteles, öyküsü başarısızlıkla sonlanan kahramanı “trajik kahraman” olarak tanımlamıştır. Trajik kahramanın bütün nitelik ve özellikleri iyi olmalı ancak mutlaka bir kusuru bulunmalıdır. Bu kusur veya trajik hataya *hamartia* denir ve kahramanın tragedyasını yazacak olan da işte bu hata veya kusurdur.

Örneğin Oidipus’un trajik hatası/*hamartiası* kibiridir. Ya da Truva Savaşı’ndan zaferle dönen Agamemnon’un trajik sonunu hazırlayan hata, savaşa gidebilmek uğruna kızı İphigeneia’yı büyük bir soğukkanlılıkla boğazını keserek kurban etmesidir.

Kahraman arketipi ya da mitinin gerisinde, insanın kendisi ile yüzleşmesi ve kendi benliğini tanıma yolculuğu vardır.

Campbell, mitsel kahramanın gidişinin daima içe ve daima unutulmuş derinliklere doğru olduğunu ifade eder. Mitolojinin veya masal ve efsanelerin birçok kahramanına baktığımızda bu yola çıkışların aslında bir anlamda mistik bir yolculuğu tamamlama görevi olduğu da görülür.

Eliade ise kahramanın çok zor ve tehlikeli yollardan, ölümcül labirentlerden geçerek kutsal olana ulaştığını söyler. Bu yolculuklar aynı zamanda insandan tanrıya, sonsuzluk ve mutlak gerçekliğe geçişin de yolculuğudur. (Eliade, 1994)

Campbell ise evrenin “mono-mit” dediği tek bir tanrısal mit üzerine kurulu olduğunu ve diğer mitlerin zamanla biçim değiştirerek bu ana mittten türediğini savunur.

Diğer taraftan kahraman, bir döngünün içinde, bir dönüşüm ve değişimden geçerek kahramanlaşır. Bu değişim ve dönüşümler aynı zamanda ruhun/psişenin geçirdiği gelişimler ve aşamalardır. Kahraman bir yolculuğu tamamlar, bir değişimden geçerek yeni bilgilerle zenginleşmiş olarak döner.

Gılgamış ölümsüzlük peşinde koşarken insan olmanın bedelinin ölümlülük olduğunu öğrenmiştir. Sfenks’in sorusunun yanıtının “insan” olduğunu bilen ve korkunç yarattığı yenerek kral olan Oidipus, kendi gerçeğine karşı kördür. İnsan bulmacasının cevabını bilirken kendinin kim olduğunu bilmemektedir ve kendinin kim olduğunu öğrendiğinde gözlerini kör edecektir.

Bir cinnet anında istemeden cinayetler işleyen Herakles, işlediği suçun kefareti için on iki zor görevi yerine getirmiştir. Bunlardan bir tanesi, Ölüler Ülkesi Hades’in kapısını bekleyen üç başlı canavar köpek Kerberos’u kaçırmaktır. Ancak bu görevlerin tamamlanmasından sonra günahlı yanından arınabilmiştir.

Dede Korkut Hikâyeleri’nden Kan Turalı gönlüne göre bir

sevgili bulabilmek için yollara düşmüş, diyar diyar gezdikten sonra Selcen Hatun'a rastlamış ancak aşkına kavuşabilmesi için üç canavarı yenmesi gerekmiştir. Binbir Gece Masalları'ndaki gemici Sinbad'ın büyük tehlike ve sıkıntılarla yaptığı yedi gemi yolculuğundan sonra sahip olduğu kazançlar ve birikim iki şekilde yorumlanabilir: O yolculuktan kazandığı maddi servet ve/veya o yolculuk boyunca geçtiği sınavların ona insan olarak kazandırdığı zenginlikler.

Kahramanın mitolojik yolculuğuna dikkatle baktığımızda bu yolculuğun çok eski ritüellerin yapısıyla benzerlik gösterdiğini görürüz. Yurdundan veya evinden ayrılan kahraman bir dizi maceradan geçtikten ve kendisinden istenen veya beklenen görevleri yerine getirdikten, yani erginlenme deneyimini tamamladıktan sonra ayrıldığı yere döner. Kahramanın yolculuğunda daima bir yola çıkış, yol içinde bir erginlenme ve dönüş vardır. (Campbell, 2000)

Kahramanın yola çıkışındaki aşamalar ya da bu döngü eski kabile törenlerinde -halen günümüzde de- çocuğun yetişkinliğe geçiş törenlerindeki süreci hatırlatır. Bazen bu süreç ergenin kableden ayrılarak belirlenmiş bir süre boyunca kendi başına ormanda veya bir mağarada kalması şeklinde gerçekleşir. Genç, ancak belirlenen süreyi tamamladıktan sonra kabileye dönebilir ve yine kabilenin belirlediği kuralları yerine getirdikten sonra erkeklığe kabul töreni yapılır.

Yaygın anlayışa göre ancak verilen görevleri başarıyla tamamlayan biri, yetişkin bir erkek olarak kabul edilir ve kabileye kabul töreninden sonra bir isimle çağrılmaya hak kazanırdı. Hattâ genç erkeğe başardığı görevle anılan adlar verilmesi bir gelenektir. Bu törensel geleneğe örnek olarak Eski Türk mitolojik kahramanlarından Boğaç Han verilebilir. İsmi bir boğayı öldürdükten sonra almıştır.

Bu törenler asıl olarak erginleme ayinleridir ve aslında çocuğun ölüp yetişkin olarak yeniden doğduğu ve kabilenin totemik sırlarının açıklandığı törenlerdir. Thomson bu sürecin Yunan kabile törenlerinde üç aşamada gerçekleştiğini söyler. Bu üç aşamalı süreç şöyledir: *Pompé*-gönderme veya çıkış, *agon*-sınama veya yarış, *komos*-zaferle dönüş.

Tragedyanın bu yapıdan çıktığı bilinmektedir ancak kahraman mitinin tragedyanın ana malzemesi olarak kullanılmasından önce de dramatik bir çizgisi olduğu görülür. Kahramanın davranışları ve duygularının gerisinde yoğun psikolojik anlamlara rastlanmaktadır. Bu yalnızca klasik mitolojilerde değil düşlerimizde de yer alır.

Okuyucu daha önce Jung'un işaret ettiği, düşünde Antik Yunan mitine ait yanan tekerlek sembolünü gören Afrikalı adam örneğini hatırlayacaktır. (Henderson, 2007)

Bir kahraman, Campbell'in de dile getirdiği gibi gündelik, olağan dünyadan sıra dışı tuhaf, olağanüstü bir dünyaya doğru yol almalıdır. Bu dünyada insanüstü fantastik güç ya da yaratıklarla çarpışmalı ve onları yenip bir zafer kazanarak üstün güçlerle donanmış olarak geri dönmelidir. (Campbell, 2000)

Yunan mitolojisi bu kahramanlarla doludur. Örneğin Aphrodite'in oğlu olarak da anılan Truvalı kahraman Aineias'ın, düşünde gördüğü Hesperia'ya (İtalya) doğru çıktığı tehlikelerle dolu yolculuk, olağanüstü mitsel figürler ve yaratıklarla doludur. Tıpkı Truva Savaşı'nda olduğu gibi tanrılar ve tanrıçalar özellikle de Hera, Aineias'ın yolculuğunda rol alır.

Arkasında aşkından kendini öldürmüş olan Kartaca kraliçesi Dido'yu bırakarak yoluna devam eden Aineas, yeraltına Hades'e inip babasının ruhu ile buluşup geleceğini öğrendikten sonra yoluna devam eder ve kuracağı ülke Hesperia'ya ulaşır. Çok kısa olarak özetlenen mit daha çok Aineas-Dido aşkı olarak hatırla-

nan ama aslında çok çeşitli okuma katmanları bulunan ve zengin arketipsel semboller barındıran bir kahramanlık mitosudur.

Hakkı olan tahtı geri almak için Altın Postu getirmeye giden İason'un Argonaut'larla yaptığı yolculuk da sıra dışı duraklar ve limanlarla doludur. Üstelik İason Altın Post seferine elli yiğit adamla katılır. Argo gemisinin tek kahramanı İason değildir bu yolculukta.

Başta Herakles ve Orpheus, Kastor ile Polluks ve rüzgâr tanrısı Boreas'ın oğulları Kalais ile Zetes olmak üzere nice kahramanla dolu örnek bir seferdir. Bu kahramanlar karşılıklarına çıkan belaları ve tehlikeleri alt ederek Altın Post'un korunduğu Kolchhis ülkesine ulaşırlar. Sadece Mysa kıyısına çıktıklarında; yanından ayırmadığı ve çok sevdiği genç Hylas'ı kaybeden Herakles, delikanlıyı aramak için Argonaut'lardan ayrılarak Mysa'da kalmıştır.

Altın Post seferinin baş kahramanı İason, Kolchhis'e vardığında Altın Post'u alabilmek için, kral Aietes'in onu üstlenmeye zorladığı ve hiçbir ölümlünün sağ çıkamayacağı, ölümcül bir dizi sınavla baş etmek zorunda kalmıştır. Bir ejderhayı öldürecek, ateş saçan tunç ayaklı bir boğaya boyunduruk vuracak ve öldürdüğü ejderhanın dişlerini toprağa ektikten sonra topraktan çıkacak silahlı adamları yenecektir. Kral Aietes, ancak bu görevleri yerine getirirse Altın Post'u alabileceği sözünü vermiştir genç İason'a ve elbette hiçbir ölümlünün bu işlerden birinden bile sağ çıkamayacağını bilmektedir. İason, kralın, kendisine âşık olan kızı, büyücülüğü ile ünlü Medea'nın yardımı ile bütün bu imkânsız işleri başarır.

Bu anlamda kahraman kendinde daima sıradan insan ile insanüstüyü birlikte taşır. Jung, evrensel kahraman mitini şöyle tanımlamaktadır: Her zaman dev, canavar, ucube, cin vb. gibi korkunç biçimlerde görünen kötüyü yenen ve halkını yok olmaktan

ve ölümden kurtaran güçlü insan veya tanrı-insan. (Jung, 2007)

Çağlar boyu yenilmez gücün sembolü olan Herakles bir yanı ölümlü bir yanı ölümsüz yarı tanrı kabul edilen bir kahramandır. Annesi Alkmene, ölümlü babası ise Amphitryon'dur. Tanrı Zeus Alkmene'ye âşık olunca, kocası Amphitryon'un kılığına girerek onunla sevişir ve Herakles doğar.

Ancak Zeus'un göksel eşi olan kıskanç Hera bu aşkın bedelini kahraman Herakles'e ömür boyu ödetecektir. Bu bedelin en ağır olanı ise Thebai kralının kızı Megara ile olan evliliğinden doğan çocuklarını öldürmesi için Herakles'i çıldırtmasıdır. Herakles, bilmeden çocuklarını öldürdüğünü öğrendiğinde bu suçlardan arınmak ve suçunun kefareti için on iki yıl boyunca Eurystheus'un yanında onun buyurduğu her işi sorgulamadan yerine getirmeye gönüllü olur.

Herakles'in on iki işi olarak bilinen bu imkânsız görevleri kısaca şunlardır: 1- Nemea aslanını yenmek 2- Lerna ejderini öldürmek 3- Erymanthos yaban domuzunu öldürmek 4- Kyreneia geyiğini yakalamak 5- Stympthalos gölünün kartallarını öldürmek 6- Augias'ın ahırlarını temizlemek 7- Girit boğasını yakalamak 8- Diomedes'in atlarını yakalamak 9- Amazon kraliçesi Hippolyte'nin büyülu kemerini getirmek 10- Geryoneus'un sürülerini almak 11- Hesperid'lerin altın elmalarını getirmek 12- Hades'in bekçisi üç başlı köpek Kerberos'u yakalamak.

Bütün bu zor görevler, aslında kahramanın arınması ve ruhsal olarak olgunlaşması için çıktığı içsel yolculuk sürecinin durak ya da aşamalarının alegorik dışavurumlarıdır.

Birçok kahraman mitinin bir ortak noktası da doğum öncesi bildirilen kehanettir. Gelecekte kral babalarına tehdit oluşturan çocuklar olarak doğa içinde ölüme terk edilirler. Onları bazen hayvan, bazen tanrı ya da tanrısal güçler, bazen de iyi kalpli in-

sanlar yetiştirir. İnsanın yaratılış öyküsü; Sümer, Mısır, Yunan, Hint, Türk, Uzakdoğu mitolojilerinde kimi yerde ortak simgeler ve temalar kimi yerde, farklı simge ve öykülerle anlatılır.

Bu simgeler çeşitli kılık ve maskelerle örtünüp gizlenerek günümüze kadar ulaşmıştır. Yine bu mitoslarda kahramanın doğumu için olağanüstü, sıra dışı olaylar hikâye edilir. Güzelliği Truva savaşının çıkmasına neden olarak gösterilen aslen Spartalı olan Truvalı Helen bir kuğu yumurtasının çatlamasından dünyaya gelmiştir sözgelimi. Aşk ve güzellik tanrıçası Aphrodite de denizlerdeki dalgaların köpüğünden doğmuştur.

Perseus kahramanlık mitini, başta kahraman arketipinin ana hatları ekseninde olmak üzere, mitin içinde yer alan diğer evrensel semboller ve arketipler açısından incelemeye çalışacağız.

Kahramanın erkekleşme/olgunlaşma/erginlenme olarak tanımlanan, yani evinden ayrılarak uzaklara gitme ve geçirdiği sınavlardan sonra geri dönme sürecini izlerken, Perseus'un çeşitli okumalarını yapmayı deneyeceğiz.

Perseus'un yolculuğu her ne kadar dış dünyada gerçekleşmiş gibi gözüke de kahramanın kendi içine doğru gittiği bir yolculuktur. Kahraman, bilinçdışının alacakaranlıklarında cesurca yürümüş, en karanlık mağaralara dalmış, en derin korkularıyla yüzleşmiş, karşısına dikilen bütün canavarları yendikten sonra kendi zaaflarını aşmış bir insan olarak dünyasına geri dönebilmiştir.

Perseus'un incelenmesi ya da okumalarını asıl olarak kadın/anne ve erkek/çocuk arasındaki çatışma ve insanın kendi içine-bilinçdışına doğru çıktığı kahramanca yolculuk şeklinde özetlemek mümkündür.

Perseus mitinde açık ya da sembolik olarak yer alan kadın figürü, kahramanın sıkça kadınlara karşı veya onlar için verdiği savaşı konu eden bir sürecin de kodlanmış olduğunu düşündü-

rür. Bu tarihsel süreç hikâyesinin bir katmanında sosyo-kültürel bir kırılma ve geçiş olarak ortaya çıkmaktadır.

Kısaca özetlersek, Danae'nin babası tarafından yeraltındaki demirden bir odaya kapatılması ile başlayan, erkeğin, yarattığı hapishaneye kadını kapatmasındaki simgesellik; tanrı Zeus'un kafasından doğurduğu bakire tanrıça Athena ile devam eder ve Gorgon rahibelerinin ataerkil mitoloji karşısındaki yenilgisinin en trajik dönüşümü olan ürkütücü yaratık Medusa motifinde doruğa ulaşır.

Perseus'un bir katmanı anaerkil mitoloji ve ana tanrıça kültünden, ataerkil mitolojiye ve baba tanrıya doğru evrilen, kadının sosyo-kültürel yapı içindeki değişim ve dönüşümü olarak okunabilir.

Perseus miti, toplumsal bir gerçekliğin yani kadının dönüşümünün simgelenerek kodlandığı ve bu bilginin insanlık tarihiyle birlikte taşındığı bir özet gibidir. Bu özet, kadın/annenin evrensel kalıpları, arketipleri ve onların çağlar boyu taşıdıkları evrensel içerikleri ile birlikte okunmaktadır.

Bir diğer katman da erkek çocuğun anne ve kadınla simgelenen diğer figürlere karşı yürüttüğü mücadele olarak düşünülebilir. Perseus, erkek çocuğun, annenin seven ve öldüren yanından kurtulmak adına çıktığı bir yolculuk olarak da ele alınabilir. Kendi animası ile savaşmış ve zafer kazandıktan sonra kahraman bir erkek olarak geri dönmüştür.

Delikanlı, annesini, ona göz koymuş zalim kraldan kurtarmak üzere yola çıkar ama aslında anneden kaçış yolculuğudur bu. Kahraman bir erkek olabilmek için animası (erkeğin içindeki kadın) Medusa'yı yenip kafasını kesmesi ve ejderhayı yenerek anneyi sembolik olarak öldürmesi gerekmektedir.

Sonrasında ise annesi ile evlenmek isteyen hayvani karanlık yanı olan gölgesini, yani kral Polydektes'i, kafasını kestiği

“anima”sı Medusa’nın başı ile taşa çevirecektir. Hattâ bu psikolojik söylemden vazgeçersek, birçok filmin ana temasının bu uzak ve eski mitostan türetildiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Kuşkusuz hangi katman olursa olsun Perseus’un yolculuğu insanın kendi içine, daha doğrusu kendi “ben”ine doğru yaptığı “kahramanca” bir yolculuktur. Bu yolculuk aynı zamanda geçmişte de bugün de tüm insanlığın ortak bilinçdışında yaptığı evrensel yolculuklardan biridir.

PERSEUS'U OKUMAK

KAHRAMANIN GEÇİRDİĞİ AŞAMALAR İLE ARKETİPLER VE SEMBOLLERİN AÇILIMLARI

KEHANET VE DOĞUM

Kahramanların doğumu ve/veya öncesi daima olağanüstü olaylarla yüceltilmiştir. Bu olaylar kahramanın gelişini haber veren işaretler ya da mucizelerdir. Kahraman çoğu kez bir tanrı ya da tanrıçanın oğlu ya da kehanetler nedeniyle terk edilmiş bir çocuktur. Ya vahşi hayvanlar tarafından büyütülür ya da peri ve benzeri doğaüstü yaratıklar onu koruyup kollar.

Bütün bunlar kahramanın sıra dışı olduğunu kanıtlamak için hikâyeye sonradan eklenmiştir veya dünyaya gelişi olduğundan başka anlatılarak abartılmıştır. Bu mucizeler sadece doğuma özgü değildir; kahramanın maceralı tüm hayatı için de geçerlidir.

Herakles, daha yeni doğmuş bir bebekken ünlü gücünün ilk işareti olarak kendisi ve kardeşini öldürmek üzere Hera tarafından gönderilen koca yılanları elleriyle tek hamlede boğmuştur.

Oğuz Han'ın bebek olarak tarifi sıra dışının da ötesinde ürkütücüdür. Bütün bedeni baştan ayağa vahşi bir hayvan gibi tüylerle kaplıdır. Yüzü mavi, gözleri de kırmızıdır. Annesinden yalnızca bir kez süt emer ve kırk gün içinde büyüyerek delikanlı olur.

Roma'yı kuran iki kardeş Romus ve Romulus'u büyüten ise dişi bir kurttur.

Akhilleus'un annesi deniz tanrıçası Thetis'tir ve oğlunu tanrıların ırmağı Styks'te yıkadığı için topuğu dışında Akhilleus'un gövdesine hiçbir silah işlemez.

Aşk ve güzellik tanrıçası Aphrodite başta olmak üzere bütün kadınların  şık olacağı günah meyvesi Adonis miti ise sıra dışı bir doğum anlatır: Kıbrıs kralı Kinyras'ın kızı Myrrha kendi öz babasına  şık olduğu için karanlıkta gizlice babasının koynuna girerek Adonis'e hamile kalmış ve sonra işlediği bu günah yüzünden bir mersin ağacına d n şt r lm ştir. Güzel Adonis ise mersin ağacına dönüşen annesinin kabuğunun çatlamasıyla bu ağaçtan dünyaya gelmiştir.

Frigya kralı Midas'ın büyük bir servete kavaşacağı daha doğumundan bellidir. Bir karınca sürüsü Bebek Midas'ın beşiğine tırmanmış ve her karınca bir buğday tanesi bırakmıştır.

Dionysos, annesi Semele'nin beklenmedik ölümü  zerine Zeus tarafından anne karnından alınarak kendi baldırına yerleştirilmiş ve zamanı gelince tanrı Zeus'un baldırından doğmuştur.

Son olarak Perseus'a gelince o da gök ile yerin kutsal evliliği olarak kabul edilen bir doğumun çocuğudur. Annesinin rahmine altın yağmuru şeklinde inen Zeus tarafından hayat bulmuştur.

Kahramanların, doğumlarından önce yazgılarını belirleyen kehanetler veya düşler vardır. Bu kehanetler genellikle doğacak çocukların ileride büyüdükleri zaman kral babalarını veya ailenin diğer önemli kişilerini öldürecek ve tahta çıkacak kişi olmalarıdır. Yine çok rastlanan bir motif, doğan  ocuk-kahramanın kral babaları ya da yakın akrabaları tarafından doğrudan  ld r lmeyip  l me terk edilmesidir.

Örneğin trajik kahraman Oidipus mitine şekil veren de annesinin gördüğü bir düştür. Thebai kralı Laios'un karısı  okaste hamile iken bir d ş görür. K r bilici Teresias, kraliçenin d ş n  şöyle yorumlar:  okaste'nin doğuracağı  ocuk büyüdüğünde babasını öldürecek ve annesiyle evlenecektir.

Bu yorum üzerine,  ocuk doğar doğmaz ayak bilekleri delinir, içinden bir ip geçirilip bağlanır ve öldürülmesi için çobanlık

yapan bir köleye teslim edilir. Ama Laios'un kölesi çocuğu öldürmeye kıyamaz ve çocuğu, kendi ülkesine götürüp büyütmesi için tanıdığı başka bir çobana verir. O da bebeği hiç çocukları olmayan Korinthos kralı Polybos'la karısına götürür. Çocuğu onlar evlat edinirler. Delinerek bağlanmış ayaklarından ötürü ona "ayağı şiş" anlamına gelen Oidipus adı verilir.

Böylece Oidipus'un, kehaneti doğrulayacak olan tragedyası başlar. Çocuk büyür, delikanlı olur, kendisi ile ilgili bilgi almak için Delphoi tapınağı bakıcısına gider. Bakıcı, başına yakında büyük bir felaketin geleceğini bildirir. Babasını öldürecek ve annesi ile evlenecektir. Evlatlık olduğunu bilmeyen Oidipus kehanetin gerçekleşeceği korkusuna kapılır; babasını öldürmemek ve annesi ile evlenme günahını işlememek için Korinthos'tan ayrılır.

Yolda, üzerine doğru acele ile gelen arabanın sürücüsü ile kavgaya tutuşur. Arabada onu yıllar önce terk eden babası Laios vardır ve Thebai şehrini kasıp kavuran korkunç yaratık Sfenks'ten şehri kurtaracak bir çare bulmak üzere Delphoi bilicisine danışmaya gitmektedir. Genç Oidipus o öfke ile bilmeden babasını öldürür.

Oidipus kehanetin ilk kısmının gerçekleştiğini bilmeden yoluna devam eder. Kentin kapısında Sfenks'in hikâyesini öğrenir. Canavarın karşısına çıkar, sorduğu soruyu bilir, Sfenks'i yener ve ödül olarak kentin dul kraliçesi İokaste ile evlenir. Ama bilmeden evlendiği kadın öz annesidir ve böylece kehanet gerçekleşir.

Ölüme terk edilen başka bir kahramanın doğum öncesi kehanet hikâyesi ise Büyük Pers İmparatorluğu'nun kurucusu Kyros'a aittir. Herodot tarihinde anlatıldığına göre Med kralı Astyages'in bir kızı olur. Mandane adını verdiği kızını bir gece rüyasında görür Astyages. Kız, bütün şehri ve giderek tüm Asya'yı sel götürecektir kadar çok işemektedir. Sarayın rüya yorumcuları kralın kalbine korku salacak bir yorumda bulunur.

Kızından doğacak çocuğun kendisi için tehlikeli olacağını öğrenen Astyages, kızı evlilik çağına gelince onu Med ırkından bir soylu ile evlendirmeyi göze alamaz. Kendi tahtından ve ülkesinden uzak tutmak için kızını Med ülkesinde çok aşağı görülen Kambyses adındaki bir Pers'e verir.

Bu evliliğin birinci yılında Astyages yine bir rüya görür. Kızı Mandane'nin döl yatağından bir asma sürüyor ve bu asma gitgide büyüyüp yayılarak bütün Asya'nın üstünü kaplıyordur. Falcılar ve rüya yorumcularının kızından doğacak olan oğlanın, kralın yerini alacağını tekrar söylemeleri üzerine, aldığı önlemin yeterli olmadığını anlayan kral daha büyük bir korkuya kapılır.

Hiç zaman yitirmeden kızını Perslerin yanından alıp kendi sarayına yanına getirtir. Niyeti doğacak çocuğu hemen öldürtmektir ve bu amaçla sadık adamı Harpagos'u yanına çağırır. Çocuk doğar doğmaz kundağı ile Harpagos'a teslim edilir. O da çocuğu, kralın, yaban hayvanların cirit attığı ıssız dağ başlarında çobanlık yapan sığırtmaçlarından birine verir ve dağlarda ölme terk etmesini söyler.

Ama Miltiades adındaki bu çobanın karısı ölü bir çocuk doğurunca Kyros için bildirilen kehanet hayat bulmaya başlayacaktır. Çobanın karısı ölü çocuğunun acısını, kocasının kollarında eve gelen bu bebekle dindirmek için Miltiades'e yalvarır. Karısının ağlamalarına dayanamayan çoban kendi ölü çocuğunu Kyros'un mücevherlerle bezeli kundağına yerleştirerek onu dağ başına bırakır. Kralın adamlarının ölü bebeği tespit etmesinden sonra kendi oğlunu gömerek kralın torununu evlat edinir. Karısı ile birlikte çocuğu kendi oğlu gibi büyütür. Ama gün gelir çocuk büyür ve bir oyun sırasında bir çoban oğlu gibi değil tam bir kral oğlu gibi davranarak Astyages'in dikkatini ve şüphesini çeker. (Herodotos, 1973)

Kahraman arketipinin doğum öncesi sıra dışı veya olağanüs-

tü olaylarına bir çarpıcı örnek de arketipsel semboller doğrultusunda yeniden okumayı denediğimiz Perseus'tur. Benzerlerinde olduğu gibi Perseus da büyüdüğünde dedesini öldürecek ve dedesi kral Akrisios, Argos tahtının gelecekte bir varisi olup olmayacağını öğrenmek niyetiyle gittiği Delphoi mabedinden saraya bu korkunç kehaneti öğrenerek dönmüştür. Danae, babası kral Akrisios tarafından bilinçdışı olarak sembolize edilebilecek yeraltında demirden bir eve hapsedilir. Amaç genç kızın kralın iktidarına son verecek bir çocuk dünyaya getirmesini engellemektir.

Mitin bu noktasında, güçlü bir sembol olan “yeraltındaki oda” ile neyin ya da nelerin işaret edildiğine bakmak gerek. Jung, mağara ya da yeraltını daima bilinçdışı ile ilişkilendirmiş, mağarayı insanın yenilenmek üzere çekildiği gizli bir oyuk ve yeniden doğduğu bir yer olarak nitelendirmiştir. Jung, herkesin kendi içinde taşıdığı bir mağara olduğundan ve bu mağaranın bir anlamda bilincin dışındaki karanlığı ifade ettiğinden de söz etmiştir. Bu karanlığa girmeyi göze alanlar kendilerini bilinçdışında bir dönüşümün içinde bulurlar. Kişinin mağaraya ya da bilinçdışına girmesi, bilinci ile bilinçdışı arasında ilişki kurmasına yol açar. (Jung, 2000; 2005)

Söylence Danae kendi isteği ile değil babasının zoruyla hapsedilmektedir. Yeraltında “demirden bir oda” babanın veya Perseus'un dedesinin bilinçdışına giden yola koyduğu bir engel olarak görülebilir. Danae'nin babası aslında onun bilinçdışına ve dolayısıyla “kendini gerçekleştirmesine” giden yolu kesmiş gözükmektedir.

Mitin işaret ettiği simge/sembol hiçbir şeyin içeri girmesine izin vermeyecek kadar sağlam, demirden yapılmış yeraltında bir odaya kapatılan “bakire” bir kızdır. Bu resme biraz daha yakından baktığımızda, anaerkil düzenin değişmesiyle birlikte

erkeğin kadının cinselliğini denetim altına aldığı ilkel toplumla karşılaşırız.

İlkel düşüncede, kadının hamileliği ve doğum yapması bir mucize gibi algılanırken doğal olarak aylık kanaması da doğum yapmayla aynı nitelikte bir olay olarak görülmekteydi. İlkçağ'ın yani ana tanrıça kültünün hüküm sürdüğü dönemlerde kadının, doğanın diriliği ve bereketi ile bir tutulan doğurganlığı ve doğurganlık kanı kutsaldı. Toprağın doğurganlığı için kadına ve onun doğurganlık kanına gereksinim duyulurdu.

Ama zamanla kabile düzeninde avcılık ve çiftçilikle birlikte erkeğin rolü önem kazandı. İnsanoğlu toprağı ekmeyi ve ürün almayı öğrendikçe kadının toprak üzerindeki mutlak gücü değişmeye başladı. Kadın, aylık kanaması yüzünden kabile içindeki kutsal konumunu kaybetti; kabileden izole edilen bir figüre dönüştü. Hattâ kimi kabile geleneklerinde rastladığımız şekliyle “dokunulmaz” kabul edildiği için kabile dışındaki bir eve çekilerek kanamanın bitmesini bekleyen pis/kirli kabul edilen bir dişiye dönüştü. Kabileye ancak arınıp temizlendikten sonra dönebiliyordu. Bugün bile birçok yerde bu ilkel düşüncenin kalıntılarını görmek mümkündür.

Eski Yunan'da da kadının doğurganlığıyla ilgili benzer gelenekleri görmekteyiz. Doğum yapacak kadınlar, kabile yaşantısından dışlanmaya neden olan kan dökme ya da ölüye dokunma suçlarını işlemiş biri kadar kirlenmiş kabul ediliyorlardı. Bu durumda olan kadınlara elbette erkeklerin yaklaşması yasaktı. Ama hâlâ doğurganlığın ve doğumun mucizesini kendinde taşıyan kadındı; bu yanıla daima kutsal ve daima Romalıların deyişiyle *sacra*, yani hem kutsal hem de ilençli olacaktı. (Thomson, 1995, I.Cilt)

Kadın önceki konumundan başka bir konuma yöneltildikten ve ataerkil toplumdaki din üzerindeki etkisini kaybettikten son-

ra cinsel olarak da lanetlendi ve tüm kötülüklerin anası olarak kabul edildi. Artık bizim cennetten yeryüzüne düşmemizin yani dünyevî acılarımızın kaynağı olan Havva'ydı. Kimi zaman da şeytanın oyununa gelen zayıf dişi yaratık değil, şeytanın ta kendisi ve türlü kılıklara giren cadıydı. (Thomson, 1995, I.Cilt)

Perseus mitinde Danae ile ilgili başka söylencelere de rastlamaktayız. Örneğin Graves'e göre, Danae'nin Perseus'a hamile kalma hikâyesinin bir başka anlatımı daha vardır. Argos kralı Abas'ın, Aglaie ile yaptığı evlilikten Proitos ve Akrisios adlarında ikiz çocukları olmuştur.

Abas'ın geçmişinde ise oldukça kanlı bir ata söylencesi bulunur. Abas'ın babası Lynkeus büyük bir katliamdan sağ kurtulmuştur. Lynkeus ile birlikte elli kardeşi, zorla Danaos'un elli kızı ile evlenir ve gerdek gecelerinde hepsi karıları tarafından öldürülürler. İçlerinde sadece Lynkeus, karısı Hypermestra tarafından öldürülmez ve evliliklerinden Abas adlı bir oğulları olur. Abas babasından sonra Argos'ta kral olur ve ölmeden önce ülkesini oğulları Akrisios ve Proitos arasında pay etmek yerine, sırayla tahta geçmelerini uygun görür.

Ama ne var ki iki kardeşin kavgası, daha annelerinin karnındayken başladığı için kardeşler arasındaki öfke, korkunç bir hesaplaşmaya döner. Bu acı hesaplaşmaya Proitos'un, ikiz kardeşi Akrisios'un kızı Danae'yi baştan çıkarması neden olur. Akrisios bu olayla tahtı kardeşine bırakmaktan vazgeçip onu ülkeden kovar.

İki kardeş arasında çıkan savaşlar sonucu ülke ikiye bölünür; Akrisios'un payına Argos ve çevresi düşer. Ancak onun tahtını bırakacağı bir erkek evladı yoktur. Tek çocuğu bir zamanlar amcası Proitos ile gizli aşk yaşayan kızı Danae'dir. Kral Akrisios bir kâhine başvurarak ülkesini bırakabileceği bir erkek çocuğa nasıl sahip olabileceğini sorar. Kâhin ona hiçbir zaman erkek çocu-

ğu olmayacağını ve kızının doğuracağı erkek çocuk tarafından ileride öldürüleceğini söyler. Bunun üzerine kral Akrisios kızı Danae'yi demirden bir odaya kapatmak zorunda kalır. (Graves, 2004)

Kadının yeraltında demirden bir hapishaneye kapatılmasını toplumsal bir kırılma şeklinde yorumlamak da olasıdır. Erkek ve onun ataerkil düzeni, kadını ve İlkçağ'ın köklü tapımı "ana tanrıça" etkisini tümüyle ortadan kaldıramamış ancak bilinçdışının "yeraltı hapishanesi"ne kapatmıştır. (Hall ve Nordby, 2006; Campbell, 1992)

Jung da eski Kelt inanisında gizlice tapınılan bir bakire tanrıçadan söz etmektedir. Bu bakire tanrıçaya yeraltında "Krypta" adı verilen, kutsal bir yerde tapınılmaktadır. Krypta, giz/sır anlamına gelir. Jung, bunun gizli bir tapımdan-mysteria'dan çıkmış olabileceğine ve gizli bir yeri işaret edebileceğine değinir. (Jung, 2000) Kadının korkulacak bütün sırlarının ebedi bir bakirelikle örtülerek ve ancak yeraltına indirilerek kutsandığı bir inanış...

Mitin, Graves'in aktardığı diğer versiyonundan, açık bir günahın cezalandırılmasını da okuyabiliriz. Kral Akrisios, kızının kendisi ve ailesi için büyük bir utanca neden olan, amcası ile olan gizli ilişkisini, daha doğrusu günahını, yeraltına, demirden bir odaya hapsederek gizlemiş görünmektedir.

İkiz kardeşinin öz kızı ile girdiği ilişki sanki kendisinin gizlenmiş ensest ilişkisi gibidir ve bu örtük zina eyleminin utancından kaçmak için günah yeraltına hapsedilmiştir: Bilinçdışında zor ulaşılabilir bir yere... Diğer yandan Akrisios'un ataları kadınlar tarafından gerdek gecesinde katledilmiş, içlerinden sadece şans eseri bir kişi kurtulabilmiştir. Kadının önceden kestirilmeyen öldürme gücü karşısında çaresiz kalan erkeğin bilinçdışındaki çok eski korkusunu akla getirmektedir bu: "Kadının hayat veren ve alan gizemli gücü."

Tekrar “yeraltındaki demirden odaya” dönersek bu karanlık demirden odayı Ortaçağ’da kadının cinsel organını kilitleyerek hapseden erkeğin zihnindeki erken bir “bekâret kemeri”ne gönderme olarak da düşünebiliriz. Tıpkı üç bakire tanrıçadan biri olan Athena’nın, Zeus’un kafasından zırhlar içinde doğması gibi... Bu zırhlar içinde dünyaya geliş, sonsuza kadar bakire kalacak bir tanrıçanın yalnızca savaşçılığını sembolize etmemektedir.

Otto Rank “karanlık oda” ile tarif edilen bilinçdışında kadının cinsel organı olduğunu ileri sürer. İnsanın bilinçdışında tanıdığı tek organın annesinin rahmi olduğu kabul edilir. Arkeolojik kazılarda bulunan yeraltı mezarlarına cenin şekli verilerek gömülmüş ölümler, İlkçağ insanının ölümleri tekrar ana rahmine yerleştirme düşüncesini destekleyen kalıntılardır. Hattâ Rank modern dönem çocuklarının hâlâ karanlık odada kalmaktan korkmalarını doğum anı travmasına bağlamaktadır. Sonuçta karanlık odanın veya yeraltındaki karanlık odanın kadının cinsel organını işaret ettiğini düşünmek olasıdır.

Günah veya suç var olsa bile kahramanlık miti olağanüstü bir doğuma gereksinmektedir ve kahramana tanrısal bir soy eklemek için başka bir biçimde karşımıza çıkabilir. Mitlerde, masallarda veya dinsel metinlerde bakire kadından doğan çocuklara sıkça rastlanmaktadır. Boğa, kuğu, insan veya altın yağmur, tanrıların girdiği çeşitli kılıklardan birkaçıdır. Zeus göklerdeki eşi Hera’yı sıklıkla aldatan, yeryüzünde ölümlü kadınlarla her an her yerde birlikte olabilen bir tanrıdır.

O, göklerin ve yerin yaratıcı gücüdür ve insan çocuklarının içine tanrısal ve ölümsüz parçasını bırakacaktır daima. Zaman ve kaderin işleyişine göre ya dünyayı kurtaran bir kahraman ya da yok eden bir yaratık olarak kendi efsanesini yaratacaktır. (Campbell, 2000)

Perseus’un mucizevî döllenmesi için, gökler tanrısı altın yağ-

mur olarak yeraltında demirden odaya kapatılan bakire prensesin rahmine inmiştir. Olimpos'un ve tüm tanrıların başı olarak Zeus gökyüzünün hükümdarıdır. En önce yeryüzüne hayat veren yağmur tanrısıdır, çünkü yağmuru yağdıran odur.

Erhat, Yunancada "yağmur yağmak" fiilindeki öznenin Zeus olduğundan söz eder: Yani "Zeus huei", "Zeus yağıyor" demektir. (Erhat, 2001) Ama eğer Zeus kelimesinin bu anlamıyla yetinmeyip çok daha eskilere, kelimenin en ilkel kaynağına dek uzanırsak "parlamak" anlamına gelen "div" ya da "dyu" kökü ile karşılaşırız. Sümer'in gök tanrısından Kuzey'in tanrılarına kadar, içlerinde Zeus'un da bulunduğu birçok tanrının "parlak gökyüzünü" temsil ettiğini söylemek yanlış olmaz. (Fiske, 2006)

Altın yağmurda simgelenen anlama gelince, Jung altının gök-sel sembolünün güneş olduğunu söyler. (Jung,1997) Ayrıca altın dayanıklı ve aşınmayan bir metal olarak ölümsüzlüğü işaret etmekte, parlak ve göz alıcı güzelliği ise tanrının yaratıcı enerjisini simgelemektedir. (Campbell, 2000) Kartal, Zeus'un hayvanı olarak kabul edilir ve daha eski mitolojilerde güneş sembolü olarak gösterilir. Bakire prensesin altın bir yağmurla döllenmesi tamamen tanrısal bir birleşmenin sembolik ifadesidir. Altın yağmur, Yunan mitolojisinde bütün kral ve kahramanların Zeus'tan doğduğunu tekrarlayan sembolik bir motiftir.

Danae yeraltına hapsedilmiş iken gök tanrı Zeus ile birleşir. Bu, çok eski bir motifin kılık değiştirerek yeniden öykünün içinde yer aldığını düşündürür. En eski ve en ilkel hali ile Gök ile Yerin birleşmesi ve en karışık şekliyle de Eleusis giz tapımıdır (Eleusis Mysteria). Toprak ana/ana tanrıça ile ilişkilendirilen toprak ve bereket tanrıçası Demeter, bu erginlenme törenlerinde genellikle ilk zamanlarda tapınak olarak kullanılan bir mağarada, Zeus'un bir görünüşü olan Dionysos ile birleşir. Demeter'in, yeraltı tanrısı Hades tarafından yeraltına kaçırılan kızı Persep-

hone de bu ayinde yüzü örtülü bir genç kız olarak temsil edilir ve genellikle mağaranın karanlık yanında durur.

Demeter, Mısır'ın tanrıçası İsis'tir. Aynı zamanda Küçük Asya'dan gelen ana tanrıçanın Latincedeki karşılığı olan Mater Magna ya da Magna Mater yani Büyük Ana'dır. (Burkert, 1999; Thomson, 1995; Jung, 2000) Hristiyan inanışında bir kez daha ortaya çıkar: Bu kez Meryem Ana olarak... Meryem Ana ve Ruhülkudüs'ten hamile kalan bakire Meryem'in doğurduğu çocuk İsa olarak.

Graves de buna benzer bir hikâye anlatır. Demirden yapılmış bir odaya kilitlenen ve burada çocuğunu doğuran Danae'nin hikâyesi çok bilinen bir yeni yıl ikonundan alınmıştır. Zeus'un genç kadınla altın bir yağmur olarak birleşmesi, Güneş ile Ay'ın dinsel evliliğini ve bu evlilikten doğan yeni yıl kralını simgeler.

Özetle, Zeus'un yeryüzüne bereket getiren göksel yıldırımlarından oluşan yağmurlar (yani altın) yeryüzüne (Danae'ye) yağarak bereket getirmiştir. Danae'den doğacak geleceğin kahramanı ise tanrısal simgelerle süslenmiştir. (Graves, 2004) Bu anlamda Perseus bir güneş-kahraman olarak Zeus'un, yani tanrının oğludur.

Yunan mitolojisi, daha önce de değinildiği gibi baş tanrı Zeus'un çeşitli kılıklara girerek çoğu bakire prenses ve ölümlü kadınlarla çiftleşmesi öyküleri ile doludur.

Jung, her erkeğin bilinçdışında ebedi bir kadın hayali taşıdığını söyler. Bu kadın imgesi, başlangıçtan beri erkeğin genetik kodlarına kazınmıştır ve nesiller boyu aktarılır. Bu imge, bir kadına ait tüm atasal yaşantıların izini taşır. Erkeğin bilinçdışındaki ebedi kadına ait en eski arketiptir. (Jung, 1991) Bu açıdan bakıldığında ise erkeğin yeraltındaki yani bilinçdışındaki korunaklı gizli odasında, ona daima sadık, ebediyen bakire kalacak, el değmemiş ve ulaşılmaz ve sadece onun sahip olacağı bir ideale

hapsedilmiş anne/kadın/kız imgesi de mitlerde tekrarlanır.

Kahramanın doğuşunun hemen her zaman sıra dışı ve alegorik oluşunu ya da sıradan bir doğum yaşasa bile zaman içinde bir dizi tehlikeden geçtikten sonra olağanüstü işler başararak sıra dışı bir karaktere, mitsel bir kahramana dönüşmesini Jung şöyle açıklar: Kahramanın doğuşu sıradan bir ölümlü gibi olamaz, mistik olmak zorundadır; çünkü o aslında anne-zevcenin yeniden doğuşudur. (Jung, 2001)

Rank, doğuş mitinde kahraman ve anne ilişkisine ilginç bir yaklaşımda bulunarak kahramanın anne tarafından kurtarıldığından söz eder. Burada Rank'ın "kurtarılmak" ile kastettiği, çocuğun, hamile anne bedeni içinde -babadan- saklanmasıdır. Çünkü ileride çocuk her türlü yenilik, değişim ve gelişmeyi babasına rağmen hayata geçirecek olandır. (Rank, 2001)

Perseus, onu istemeyen ve ölüme bırakan dedesine rağmen hayatta kalmayı başarabilirse bütün sınavlardan geçerek ergenlikten kahraman bir erkeğe dönüşecek, sonra da ülkesinin kralı olacaktır. Perseus, yeraltında demirden bir odanın içinde dünyaya gözlerini açmış ve daha doğar doğmaz da tehlikeli bir yolculuğa atılmıştır. Dedesi tarafından, annesiyle birlikte bir sandığa kapatılmış ve denize bırakılmıştır. Burada mitin içindeki iki önemli sembolün doğrudan kadınla ilişkili olduğu görülmektedir. Anne ile oğlu içinde taşıyan kapalı sandık ile deniz ya da su.

Sandık, kutu, sepet ve benzeri nesneler hemen her zaman kadını işaret eden sembollerdir; kökeni çok eski mitolojilere kadar gider ve ana rahmini işaret eder. (Jung, 2001) Çok bilinen bir Yunan miti olan "Pandora'nın Kutusu" da benzer bir şekilde kadın cinsel organı olarak yorumlanmıştır. (Rank, 2001)

"Pandora'nın Kutusu" miti, tanrı Zeus'un, sadece erkeklerin olduğu bir dünyaya, Prometheus'u ve insanları cezalandırmak için, Pandora adında bir kadını yaratıp göndermesi üzerinedir.

Titan tanrı Prometheus tanrılardan ateşi çalıp da insanlara verince Zeus buna çok öfkelenmiş ve onu cezalandırmak için diğer Olimpos tanrılarını da yanına alarak olağanüstü güzellikte bir kadın yaratmıştır. Yaratılan bu kadına “herkesin ya da tanrıların armağanı” anlamına gelen “Pandora” ismi verilmiştir.

Bu olağanüstü güzellikte yaratılmış ve tanrısal süslerle, takılarla donatılmış kadının yanında, yeryüzüne götürmesi için tanrılar tarafından verilmiş bir kutu vardır. İçine her tür belanın, açlık, kıtlık ve hastalıkların, savaş ve lanetlerin, felaketlerin ve akla gelebilecek ve gelmeyecek her türden kötülüğün kapatıldığı bir kutudur bu. Tanrılar Pandora’yı, bu kutuyu kesinlikle açmamasını söyleyerek aşağıya, yeryüzüne göndermişlerdir.

Zeus’un kendisine bir oyun edeceğini çok iyi bilen Prometheus, akli biraz kıt olan kardeşi Epimetheus’u tanrılardan gelen hiçbir hediyeyi kabul etmemesi konusunda sıkı sıkıya uyarmıştır. Ne var ki Epimetheus kapısını çalan kadının güzelliğine dayanamaz ve Pandora ile birlikte kutusunu da kabul eder.

Yanında getirdiği kutunun içinde ne olduğunu merak eden Pandora sonunda dayanamaz ve kutunun kapağını açar. Böylece “Pandora’nın Kutusu”nun içine kapatılmış olan bütün kötülükler dünyaya yayılmış ve geriye sadece kutunun dibindeki “umut” kalmıştır.

Her kötülüğün kaynağını “dişi”de gören erkeğin, erkeklerin felaketine neden olarak gördüğü kadına biçtiği rol, mitin de işaret ettiği gibi işte budur. Dişi yaratığın son anda kutunun kapağını kapatmayı akıl ederek kutunun dibinde bıraktığı “umut” bunca felaket ve ölümcül belalar içinde soyun devamını sağlayacak olan doğurganlığın meyvesi olan çocuktur. Bu motif Âdem ve Havva söylencesinden beri kadına biçilmiş olan roldür.

İlginç olan, yukarıda değinilen Pandora’nın Kutusu için Prel-ler ve Rank’ın “mistik kutu” deyimini kullanmalarıdır. Bu tam

olarak daha önceki bölümlerde ele aldığımız, kadının ve doğurganlığının gizemli organının bilinmezliğini simgeleyen örneklerden biridir. Eğer İlkçağ gizemlerine kadar gidilirse, benzer bir başka nesnenin “ağız kapatılmış sazdan bir sepetin” *cista mystica* olarak tamamen bu gizem cemiyetlerine ait gizliliği sembolize ettiğini öğreniriz. (Burkert, 1999)

Ama Jung’un benzetmesi oldukça anlamlıdır. Suda yüzen sandık ya da sepet, rahim içi amniyotik sıvıda yüzen çocukla benzeşir. Bütün bunlar, topraktan çok daha önce, kadının rahmi içindeki yaşamın suyla ilişkili olduğunu söyler. Su aynı zamanda kadına özgü ilksel kaynağı da temsil etmektedir. (Jung, 2000; Rank, 2001)

Suyun doğurganlıkla ilişkisi onun aynı zamanda hayat veren yaratıcı ilke olduğunu göstermektedir. Öte yandan genetik belleklerimiz ilk sıvının içinde tutunarak hayatta kalmaya çalışan canlılar olarak tarihimize yazdığımız insan hikâyemizin başlangıç cümlesinin su olduğunu hatırlamaktadır daima.

Doğanın ıslak rahminden ana rahmine düştüğümüz zamana kadar bizim yaşam sembolümüz, hayat kaynağımızdır su. Hiçbir şeyin ayrılmadığı ve her şeyin içinde yüzdüğü o ilksel kaynağa egemen olan ise kadın/anadır. (Saydam, 2000)

Jung, bilinçdışını en iyi ifade eden sembolün su olduğunu söylerken aynı zamanda ağaç ve suyun, bilinçdışındaki anne imgesi ile sıkı bir ilişkisi olduğuna da değinir. Bu doğrultuda bilinçdışı olarak su, dişil yapısıyla anneliğin tüm özelliklerini taşır. Eğer yaşam suda var oldu ise, suyun yaratıcı potansiyeli ve doğurganlığı, ana rahminin sembolü olarak varsayılabilir; bu da doğrudan bilinçdışının sembolü olabileceği düşüncesine götürür. Suyun dişi/kadın gibi ikili özelliği vardır. Hayat veren gücünün yanı sıra can alan, öldürücü gücü de içinde taşıması... (Jung, 2001; Saydam, 2000)

Su, üzerinde güvenle tutup taşıdığı kadar her şeyi içine alıp boğabilir de. Canlı bir organizma olarak büyüüp gelişmemiz o ilk sıvı içinde yaşama tutunmamıza bağlıdır. Evrensel bilinçdışımız o kaotik dönemlerin bulanık dokunuşlarının bilinmez imgelerinden evrimleşerek bu sembolleri ve arketipleri yarattı. Böylece kaosta ya da evrensel bilinçdışında sayısız ölümler, sayısız doğum ve yaşamlardan geçerek çocukluk dünyasının mitlerinden yetişkin dünyasının mitlerine doğru yol aldı.

Hikâyedeki su ve sandık sembollerini güçlü dişilik simgeleri olarak kabul edersek karşımıza bu defa sıklıkla mitolojilerde yinelenen aynı motifin çıktığına tanık oluruz. Bu motif, babayı oğlunu yok etmeye iten, oğlunun kendi yerini alacağı korkusudur. Oğullarını babanın öfkesinden kurtaran, onları koruyup kolaylayan ise daima anadır. Perseus mitinde de aynı motif yinelenir. Üstelik ölümsüz baba Zeus'un tanrılar katındaki kaderine baktığımızda da benzer motifi görürüz.

Zeus'un Titanları yenip Olimpos Panteonu'nu kurmadan önce tanrılar katındaki kahramanlık hikâyesi baba-oğul çatışması ile başlamaktadır. Zeus'un babası Titan Kronos, oğullarının kendi yerine geçeceklerinden korktuğu için karısı tanrıça Rhea'nın doğurduğu her çocuğu yutmaktadır. Tanrıça, Zeus'a hamile iken çocuğu babasından kaçırmak için Girit'te bir mağaraya saklamıştır. Zeus, büyüdüğü zaman babasını yener ve onu diğer Titanlarla birlikte yeraltına hapseder. Anne, oğlunu babasının ağzına düşmekten kurtarmıştır. Zamanında Zeus'un babası Kronos da kendi babası Uranos'un erkeklik organını keserek annesi Gaia'yı babasından kurtarmıştır.

Freud, mitolojilerde sıkça karşımıza çıkan, bir tanrı kuşağının arkadan gelen yeni bir kuşak tarafından devrilmesini, yabancıların ülkeyi işgali veya eski bir din anlayışının yerine yeni bir din anlayışının geçmesi şeklinde tarihsel bir süreçte bağlayarak

açıklar. Ama asıl Atkinson'un incelemeleri üzerinden geliştirdiği, "erkek kardeşlerin babalarını öldürmeleri" eylemine getirdiği bakış ilginçtir. Bizi, bu eylemlerin ilksel kaynakları üzerinde düşünmeye yöneltir. Bu eylem, kimi hayvan topluluklarında da görülen bir davranıştır. İlkel toplumların klan yaşantısında "baba" bütün kadınlara ve güce sahip bir otoritedir. Baba büyüyen oğullarının cinsel isteklerine ve güçlenmelerine zalimce karşı çıktığı için erkek kardeşler birleşerek otoriteyi yani babayı öldürürler.

Freud, iki temel tabu olarak gördüğü cinayet ve ensesti böyle açıklamıştır. Oğullarda pişmanlık ve suçluluk gibi ağır duygusal süreçler barındıran "babanın ortadan kalkması" eyleminin tarihte derin izler bıraktığını, mitolojiler ve tragedyalarda kendini defalarca dile getirdiğini söylemiştir. Oidipus kompleksinin kaynağı olarak gösterilen kral Oidipus miti ve tragedyası bu duruma verilecek en iyi örnektir.

Freud, insanların en küçük bir parçasını dahi hatırlayamadığı çok eski bir suça ait olan bu sorumluluk duygusunun kuşaklar boyu birbirine aktarılarak yeni kuşaklara kadar ulaştığını hattâ yeni kuşaklarda da bu eski suça ait sorumluluk duygusunun devam ettiğini söylemiştir. (Freud, 2002)

Ana-oğul, sandık ve su motiflerinin benzer izlerine Mısır mitolojisinde de rastlarız. Eğer mitin ilk versiyonu olarak kabul edilen amca Proitos ile Danae'nin ilişkisi üzerinden benzerlikler ele alınırsa şu eşlemeler ortaya çıkar:

Danae, Mısır mitolojisindeki kız kardeş İsis ile, amca Proitos ise yine Mısır'daki erkek kardeş Osiris ile, Perseus da İsis'le Osiris'in oğulları Horus ile karşılaştırılabilir. Perseus'u yok etmek isteyen dede Akrisios'un Mısır mitolojisindeki karşılığı, sonradan Horus tarafından cezalandırılacak olan kıskanç amca Seth'dir. İsis ve Horus da akasya ağacından yapılmış bir çeşit sandalla Nil'in sularında dolaşırlar. (Graves, 2004)

Perseus'un bakire Danae'dan doğuşu bir yandan Meryem Ana-Ruhülkudüs ve İsa'nın doğumu ile benzerlik taşıırken; diğer yandan, bir sandık içinde sulara terk edilmesiyle de; annesi tarafından, hayat veren Nil'in sularına bir sepet içinde bırakılan Musa'nın efsanesini hatırlatmaktadır. Her iki peygamber de bebekken ileride kendilerine tehdit oluşturdıkları için kral veya firavunlar tarafından öldürölmek istenmişlerdir.

Su, temizleyen, arıtan ve biçim veren nitelikler taşımasından başka çok önemli bir simge daha içermektedir. Birçok kültür ve inanışta "değişim" suyu geçmekle sembolize edilmektedir. (Franz, M.L, 2007)

Danae ile Perseus aslında sulara, ölüme terk edilmişlerdir. Bu anlamda sandık hem onların tabutu hem de onları koruyan bir rahim olarak düşünülebilir. Sandığın içinden çıkış sanki bir yeniden doğum gibidir ve ana ile oğlun bir değişimden geçtiğini düşündürür. Campbell, bireyin doğumu, yaşamı ve ölümünü bilinçdışına atılma ve sonra geri dönme biçiminde nitelemiştir.

Sandık, sağ salım Seriphos adası kıyısına ulaştığında onları bulan balıkçı Diktys ile karısıdır. Zeus, gizli baba olarak mitin başlangıcında ve Medusa yolculuğunda -o da yalnızca Hermes aracılığı ile- yer alır.

Danae ile Perseus'a sahip çıkacak olan, yaşlı balıkçı ile karısıdır. Hikâyede Diktys'in karısından iyi ve şefkatli olmasının dışında fazla söz edilmez. Olaylarda fazla rolü yoktur; sessiz ve hep geride duran haliyle sanki gölgede kalmış bir büyükanne imgesidir. Bir yandan ölümsüz baş tanrı Zeus'un oğlu, öte yandan kendisini ölüme yollayan kral dedesi Akrisios'un torunu olan Perseus bundan böyle annesi ile birlikte balıkçı Diktys ve karısının yanında yaşayacaktır.

Balıkçı Diktys kahramanımız için bir baba/dede, dolayısıyla erkek modeli olacaktır. Diktys aynı zamanda Seriphos ülkesinin

kralı Polydektes'in kardeşidir; yani soyludur ama balıkçılık yapmaktadır. Jung, kahramanın babasının sıklıkla usta bir marangoz veya bu tür zanaatlarla ilgilenen biri olduğuna değinir. (Jung, 2001)

Öte yandan Diktys yaşlı bir adam olarak tasvir edilir. Analitik yorumcular genellikle düşlerde görülen yaşlı adamın baba imgesiyle ilişkili olduğunu söyler. Ayrıca yaşlı adam bilgi, akıl, sezgi ve bilgeliği ifade ederken iyi ahlakî özellikleri de kendisinde taşımaktadır. Birçok söylencede ve masalda kahramanın başı ne zaman derde girse, aklına gelmeyen fikir ve çözümler kişileştirilmiş "ak sakallı ihtiyarlar" kılığında karşısına çıkarak öğüt verip yardım ederler. (Jung, 2005)

Mitte, Diktys'in usta bir balıkçı olduğundan söz edilir. Perseus da ondan balıkçılığı öğrenir ve usta bir balıkçı olur. Jung "Musa ve Yeşua" hikâyesini yorumlarken balıkla ilgili olarak şunlara değinmiştir: Balık, mütevazı besin kaynağını simgelemenin yanı sıra bilincin bütün gücünü aldığı besleyici bir kaynak olan bilinçdışının da köküdür. (Jung, 2005)

Kimi ezoterik inanışlarda da ruhu sembolize etmektedir balık. Yunanca balık anlamına gelen Ichtyos birbirleriyle kesişen iki yay parçasını gösteren bir semboldür. Bu sembol, sonradan ilk Hristiyanların kendi aralarındaki haberleşmede kullandıkları, balık şeklindeki bir tür gizli işarete dönüşür. Bereketi temsil ettiği kadar kimi kültürlerde de "yeniden doğuş"u veya "hayat"ı sembolize etmektedir.

Perseus yaşlı balıkçı Diktys'in himayesinde büyür ve bir delikanlı olur. Onu bir kahraman yapacak olan maceralı yolculuğuna başlayabilmesi için bir nedenin ortaya çıkması gerekmektedir.

PERSEUS'UN YOLA ÇIKIŞI

Genellikle kahramanın bir maceraya başlaması için bir neden gereklidir. Bir rastlantı, yapılan bir yanlışlık, istemeden işlenen bir suç ve benzerleri kahramanın yolculuğunu başlatan nedenler olabilir. Böylece kahraman çıkmaktan başka şansının olmadığı tehlikelerle dolu yolculuğunda, garip güçlerle gireceği ilişkilerin bilinmedik dünyalarına gider. (Campbell, 2000)

Perseus'un yola çıkmasına birçok neden gösterilebilir: Annesine göz koyan kral Polydektes'e karşı genç Perseus'un gururu, delikanlının annesi ile evlenmek isteyen kraldan ve annesinden uzaklaşma isteği, iki erkek arasındaki rekabet ve genç Perseus'un erkekliliğini kanıtlama arzusu, gençliğin ateşli ve aceleci heyecanı ile daha önce hiç kimsenin başaramadığı bir işin sözünü vermek, bir delikanlının annesinden ve onun koruyuculuğundan kurtulmak üzere erkeklik yolculuğuna çıkması ya da kişinin korkularının bütün ürkütücü yaratıklarıyla yüzleşmesi.

Yola çıkma nedenleri ne olursa olsun Perseus'un asıl nedeni kadındır: Annesi Danae için, bir kadına hediye olsun diye -kral Polydektes'in talip olduğu Hippodameia için- bakanları taşa çeviren bir kadının başını getirmek üzere -Gorgon Medusa-. Mitin tümünde dişi/kadın ve anne arketipi kendini belli etmektedir. Anne arketipi ile çocuk arasındaki bağ, bilinçdışı ile bilinç arasındaki bağdır aynı zamanda. Anne arketipine kişisel anne penceresinden baktığımızda da aynı ilişki gözlenir.

Çocuk aylar boyu amniyotik bir kese içinde annenin korunaklı karnında onunla bütünlük içinde ve ondan beslenerek yaşamaktadır. Çocuk annenin içinde, onunla ortak; bilinçdışı bir özdeşim içindedir. Doğum ve sonraki süreç ayrışmayı getirir; bilincin uyanması ile ortaklık biter ve bilinç artık bilinçdışı ile çatışmaya başlar. Bu, büyümenin, birey olmanın yani bilincin

vazgeçilmez koşuludur. (Jung, 2005)

Perseus'un annesinin karşısında model alacağı erkek/baba figürleri açık olarak iki kişidir. Yaşlı adam Diktys şefkatli, yardımsever, koruyup kollayan, öğreten ve diğer iyi özellikleri ile olumlu bir örnektir. En önemlisi annesi ile cinsel anlamda herhangi bir bağı yoktur; aksine Perseus'un annesine de babalık yapmaktadır. Ama Polydektes, annesinin sevgisini ve cinselliğini isteyen; Perseus ile annesi arasına giren, onu rekabete çağıran yabancı bir erkektir.

Öte yandan Perseus'un geçmişinde ve bilinçdışında başka erkek figürleri de vardır. En önce onun ölümünü isteyen, onu terk etmiş bir erkek figürü olarak dede kral Akrisios, bir söylenti bile olsa annesinin yasak aşkı amca Proitos ve kendini gizlemiş bir baş tanrı Zeus.

Ama Perseus açısından hiçbiri rekabet edeceği erkek/baba figürü Polydektes kadar belirleyici değildir. Seriphos ülkesinin kralı Polydektes, Perseus'un annesine göz koyan ve onunla evlenmek isteyen bir erkek olarak onun rekabet edeceği örtük bir baba figürüdür. Ya da kendi utanç verici duygularının karanlık bölgesinden başka bir şey değildir.

Mitin bir başka anlatımında Polydektes, kadına göz koyan ve bu yüzden kadının oğlunu ölüme yollayan olumsuz bir karakter olarak tanıtılmaz. Sandığı bulan yine kral Polydektes'in balıkçı kardeşi Diktys'tir. Bu versiyonda Polydektes, ana ile oğlunu sarayına davet eden, onları sarayında saygı ve sevgiyle ağırlayan bir kraldır. Zamanla Danae'ye âşık olup sevdalanmış, kadınla evlenmek istemiş ancak kralın aşkına karşılık vermeyen Danae evlilik teklifini her defasında geri çevirmiştir. Perseus büyüdüğünde kralın annesine duyduğu bu karşılıksız sevgiden rahatsız olduğu için annesinin yanından ayrılmaya karar vermiştir. (Graves, 2004)

Hikâyenin her iki anlatımında da değişmeyen motif Polydektes'in Danae'ye duyduğu karşılıksız aşktır. Annesini yabancı bir erkeğin sevgisinden kıskanan genç ve gururlu bir çocuğun, kendinden daha güçlü bir erkekle yaşadığı çatışma ve rekabet erkeklik yolundaki ilk adımdır.

Jung, anne ile oğul ilişkisinde erkek çocuğun karşılaştığı ilk dışının, anne olduğunu söylemiştir. Anne gerek açık gerek üstü kapalı, bilinçli ya da bilinçsiz, oğluna erkekliğini hatırlatan davranışlarda bulunur. Oğlan da bu davranışları algılamaya başlar ve süreç içinde annenin dişiliğinin farkına varır. (Jung, 2005)

Perseus'un hikâyesi bir anlamda sanki çağlar boyunca erkek zihninde yer alan anne/kadın imgesi üzerine sözler söylemektedir. Perseus'un çıktığı yolculuk, ister kahramanın sınavlardan geçerek erginlenmesini tamamlayacağı bir yolculuk, ister insanoğlunun bilinç serüveninin yolculuğu olsun; kuşkusuz ortak bilinçdışının arketiplerine doğru da bir yolculuk olacaktır.

İncelenen örnekte, Perseus'la çatışan ama aynı zamanda da onu kahraman olacağı yolculuğa çıkmaya zorlayan olumsuz figür kral Polydektes'tir. Zalim, entrikacı, bencil ve başka olumsuz özelliklerle tarif edilir. İsteddiği şeyi elde etme uğruna genç bir çocuğu ölüme göndermekten çekinmemektedir. Perseus'un yolculuğa çıkma nedeni annesi, yani bir kadındır. Onu bu yolculuğa çıkmaya zorlayan ise bir erkektir. Diğer birçok kahramanın hikâyesinde olduğu gibi...

Örneğin bir diğer ünlü kahraman Theseus'un hikâyesine bakalım. Theseus'un annesini geride bırakarak yola çıkma nedeni asıl ülkesi Atina'ya giderek babasını bulmaktır. Yola çıkışta anneyi terk etmek, kahramanların ortak yazgısı gibi görünür. Theseus'un doğumu Perseus'un ki kadar olağanüstü özellikler taşımaz ama yine de doğumunu kehanetler belirler. Plutark'ın anlattığına göre Theseus'un büyükbabası Pittheus, Troezen ken-

tinin kralı olmasının yanında zamanının üstün bir bilgesidir.

Sonradan Ege'ye ismini verecek olan babası Aigeus ise Atina kralıdır ve geleceğini öğrenmek üzere gittiği tapınağın bakıcısı tarafından Atina'ya dönünceye kadar hiçbir kadınla ilişkiye girmemesi konusunda uyarılmıştır. Ancak yolda Troezen'e uğradığında bilgelikte ünlü Pittheus, genç kralı uyması gereken kehanetin yorumunun farklı olduğuna ikna eder ve kızı Aithra ile birlikte olmasını sağlar.

Başına geleceklerden korkan Aigeus bir çift sandalet ve bir kılıç alarak bir kayanın altına yerleştirir ve prenses Aithra'ya eğer bir oğlan çocuk doğuracak olursa, bu kayayı kaldıracak çağa geldiğinde oraya bıraktığı sandaletleri giyip kılıcı da kuşanarak Atina'ya gelip kendisini bulmasını söyler. Aigeus bir varisi olması halinde Atina tahtında gözü olan akrabaları Pallas'ların çocuğu öldürmesinden korkmaktadır. Bu yüzden çocuk kendini savunacak yaşa gelene kadar oğlu olduğunun bilinmesini istememektedir.

Kısaca Theseus da diğer birçok kahraman gibi kötülüklerden saklanmış ve gerçek babasını bilmeden büyütülmüş çocuklardan biridir mitolojide... Ama Perseus'un aksine ne zalim bir dede ne de oğlunu krallığına ortak etmek istemeyen bir baba figürü vardır geçmişinde. Tam tersi öldürülmek için terk edilmiş değil, korunmak için saklanmıştı.

Zamanı geldiğinde kayayı kaldıran ve babasının onun için bıraktıklarını giyinip kuşanan Theseus'u, dedesi ve annesi birlikte yolculuğa hazırlamışlardır. Üstelik dede o zamanlar kara yolu tehlikeli olduğu için genç Theseus'un deniz yolculuğuna çıkmasını uygun gördüğünden bir gemi hazırlatmıştır. Ancak Theseus'un gençlik hayallerini, yenilmez kahraman Herakles'in maceraları süslediğinden o güvenli deniz yolculuğu yerine tehlikeli kara yolu ile gitmeyi seçmiştir. Theseus'un yola çıkışı ve nedenleri daha o doğmadan babası tarafından kararlaştırılmıştır.

Theseus bir erkeğin -babanın- kendisi için belirlediği yola an-nesini geride bırakarak ve bir daha dönmek üzere çıkmıştır.

Altın Post'u ele geçirmek için Argo gemisi ile yollara düşen İason da zamanı geldiğinde gizlice büyütüldüğü yerden çıkmış ve neredeyse tanrısal bir görünüş içinde hakkı olan tahtı almak üzere amcaoğlu Pelias'ın karşısına dikilmiştir. Üzerinde bir leopar postu ve ayağında tek sandaletle... Bakıcılar Pelias'a günün birinde ayağında tek sandalet olan bir akrabası tarafından öldürüleceğini bildirmiştir.

Ama nasıl ki Perseus, Medusa'nın kafasını getirmek için şehirden uzaklaştırıldıysa; Pelias da İason'u gözden uzak bir ölüm göndermek için Altın Post yolculuğuna çıkmaya ikna edecektir. Fark edilebileceği gibi aynı motifler farklı mitoslar içinde yinelenmektedir. İason da diğerleri gibi bir yerlerde Pelias'tan saklanarak büyütülmüş, daha önceden bildirilmiş kehanet gereği onun ölümünü isteyen kralın korkulu rüyası olarak imkânsız yolculuklara çıkmak zorunda bırakılmıştır.

Jung'un "gölge" arketipi açısından Polydektes ile Perseus ilişkisine bakıldığında yorum biraz daha değişik olabilir. Gölge, kişinin ideal yanı ile hiç uyuşmayan, yüzleşmek istemediği bilinçdışının karanlığında kalmış hayvansı ruhunu ve vahşi yanını ifade eder. Bu gölgede kalan taraf, görmek ve bilmekten utanç duyacağımız her şey olabilir. Bireyin bir topluluk içinde kabul görmesi için gölgesinin vahşi yanını evcilleştirmesi gerekir.

Jung, iki gölge olduğunu söyler. Biri bireyin ruhsal özelliklerini taşıyan "kişisel gölge" öteki ise ortak bilinçdışına ait arketip olarak "ortak gölge"dir. Gölge, bazen simgesel bir figür olarak ortaya çıkar, bazen de somut bir figür olarak belirir. (Gürol, 1997)

Bu anlamda Polydektes, Perseus'un erkekleşme sürecinde rekabet ettiği "erkek/baba/kral" figürü olduğu kadar Perseus'un

eğitilmesi gereken gölgesi olarak da düşünülebilir. Bu gölge Polydektes olarak kabul edilirse, Kral'ın annesine duyduğu aşk ve cinselliğin aslında Polydektes üzerinden Perseus'un kendisinde öldürmesi gereken gizli duygular ve utanç olduğu ileri sürülebilir.

Yola çıkma nedeni bunlardan biri ya da tümü de olsa Perseus, birey olma yolculuğunda vahşi ve zalim yanı ile yüzleşecektir. Ancak bütün karanlık yanlarından arındıktan sonra topluluğun kabul edip yücelteceği erdemli bir insan, bir kahraman ve adil bir kral olarak ülkesine dönebilir.

Danae üzerinden iki erkek arasındaki rekabet ve çatışmayı okumayı sürdürelim. Polydektes, Danae'ye sahip olabilmek için Perseus'u annesinin yanından uzaklaştıracak bir plan kurmuştur. Delikanlıyı her anlamda kışkırtacak bir plandır bu. Önce elde edilmesi güç bir hedef ortaya koymuş, "Medusa'nın başını" dünyada her şeyden çok istediğini söylemiştir. Böylece annesinin önünde delikanlıya meydan okumuştur. Daha sonra annesinden vazgeçtiğini ve başka bir kadınla evleneceğini ilan etmiştir.

Her ne kadar Kral'ın annesinin peşini bırakmasından ötürü Perseus'un rahatlayacağı ve rekabetin söneceği varsayılrsa da Polydektes'in planı daha derin bir kışkırtmayı hedeflemektedir. Annesini terk ederek artık onu istemediğini ilan eden güçlü baba adayı karşısında Perseus'un delikanlı gururu incitilmiştir.

Polydektes talip olduğu Hippodameia ile evlenebilmek için diğer rakipler karşısında şansını artıracak hızlı atlara gereksinim duymaktadır. Bütün dostlarından, kendisine birer at hediye etmelerini beklediğini söyler. Polydektes'e bütün dostları en az birer at vermelerine karşın Perseus'un Kral'a hediye olarak verecek bir atı yoktur. Perseus yoksul, ancak soylu ve gururludur ve at yerine daha imkânsız bir hediye vermeyi ilan edecek kadar genç ve cesurdur.

At arketipine biraz daha yakından bakılırsa bunun anne arketipi ile yakından ilişkili olduğu görülür. At bir yandan da bilinçdışımızdaki dişil imgelerle bağlantılı olarak içimizdeki hayvanı sembolize eder. At, üzerine oturduğumuzda bizi taşıyan hayvandır. İnsanı rahatsız eden cinsel göndermeler içeren rahmi ve içgüdüleri akla getirir. Atın büyü ile dolayısıyla akıldışı etkinlikle de ilgisi vardır. (Jung, 2004)

Polydektes elde edemediği annesini, Perseus'tan "at" üzerinden bir daha istemiş, ama delikanlı "at" hediye etmeyeceğini söylemiş ve onun yerine Kral'ın daha çok istediği özel bir hediye sunacağı sözünü vermiştir: Medusa'nın başı. Yani bakanları taş çeviren başka bir kadın. Tam da burada Jung, erkek için annenin hemen her zaman simgesel anlamlar içerdiğinden söz eder. Erkek daima anneyi idealize eder. Birini idealize etmek insanın korktuğu bir şeyden kaçınmasıdır. Asıl korkulan şey dişil özellik taşıyan bilinçdışının kestirilemeyen gücüdür. (Jung, 2005)

Perseus'un Medusa'nın başını getirmek için çıktığı yolculuk ileride de görüleceği şekilde birçok katman taşımaktadır. Ergen erkeğin bireyleşme ve erkekleşme süreci; kadın toplumundan erkek egemen topluma geçişin, "yılanlı tanrıça" veya "Medusa" gibi güçlü simgeleri; insanın gölge yanlarıyla yüzleşerek onları tanınması ve dizginlemesi; çeşitli sınavlardan geçerek arınması ve erginlenerek insan olma süreci; erkeğin içindeki kadın olan animası ile yüzleşmesi. Oğlun anne kucağından/yurdundan kurtulma öyküsü, erkek çocuğun ilk tanıdığı dişil olarak anneye duyduğu utandırıcı ve baş etmesi gereken cinsel duygusu ve erkek çocukların babalarını öldürme bilinçdışı motifinin en eski arkaik tekrarlarıdır.

Perseus, gençlik heyecanı ile yola çıkmıştır çıkmasına ama nereye gideceğini bilmemektedir. Bir zaman oradan buraya savrulup durur. Oysa bir kahraman olarak geçmesi gereken tuhaf,

sıra dışı yollar, uğraması gereken ürkünç duraklar olmalıdır.

Kahramanın karşısına kim çıkarsa çıksın mutlaka ya kendisi olağanüstü olmalıdır ya da kahramanı olağanüstü olayların içine çekmek için karşısına çıkmış olmalıdır. Girmek zorunda olduğu karanlık mağaralarda onu ne türden canavar veya yaratıkların beklediği önceden bilirse de yazgısındaki kestirilemeyen tehlikelere açık olarak cesurca ilerlemektedir. En ufak bir yanlış adımın mutlak bir felaketle sonuçlanacağını yalnız kendisi değil yukarıda aşağıda kim varsa herkes bilmektedir.

Bu gizemli ve tehlikeli yolculukta ona yol gösterecek bir rehber gereksinimi olduğu açıktır. Ancak bir rehber, bir yol gösterici; bu genç ve acemi heyecanlarla koşmaya hazır delikanlının dipsiz uçurumlara düşmemesi için elinden tutabilir. Bu rehber, labirentten çıkmanın imkânsız olduğunu bilen ama oradan çıkmanın yolunun hiç akla gelmeyecek basit sırrını elinde tutan özel biridir.

Kahramanı çıkması gereken yola götürecek olan odur. O aynı zamanda onu yola getirecek ve onun cesur ama savunmasız yanını tanrısal güçlerle donatarak yolculuk için eğitecek çok özel bir yol göstericidir.

PERSEUS'UN YOLCULUĞU -SINAVLAR VE ERGİNLENME

İLK EŞİK VE YILAN SEMBOLÜ

Yola çıkma kararı verildikten ve yola adım atıldıktan sonra kahramanın önünde bilinmezliklerle dolu bir dünya kapılarını aralamış onu beklemektedir. Göklerin hükümdarı tanrı Zeus insandan olma oğlunu, yolculuğunda yalnız bırakmayacak, kendisi ortalıkta görünmese de tanrıların habercisi Hermes ile Athena'yı görevlendirecektir. Neden başka tanrılar değil de Hermes ve Athena yer almaktadır bu yolculukta? Sembolik olarak tanrı babalarından olma ölümsüz göksel kardeşler yeryüzündeki ölümlü insan kardeşlerine yardımla görevlendirilmiş gibidir.

Hermes'in annesi dünyayı omzunda taşıyan, Titan soyundan Atlas'ın kızı Maia, babası ise Zeus'tur. Hermes, tanrıların ama özellikle Zeus'un habercisidir, ayrıca ölümlere Hades'e kadar eşlik eden de odur. Hermes'in Mısır'ın Thot tanrısı ile benzerliği, bu tanrının Mısır mitolojisinden Olimpos'a geldiğine işaret eder. Eski Mısır inanışında ölümlere eşlik eden ve onların ruhlarını tartan, gizli bilgilerin tanrısı Thot'tur ve o da tıpkı Hermes gibi Osiris'in elçisi ve habercisidir.

Tanrı Hermes'i, Yunanların Hermes Trismegistus -üç defa yüce Hermes- olarak yücelttikleri, Mısır'da inisiye olmuş büyük bilge ve siyacı Hermes ile karıştırmamak gerekir. Yunan mitolojisindeki Hermes, tanrılar arasında en zeki ve en kurnaz tanrı olarak bilinir. Daha doğar doğmaz Apollon'un sürülerini çaldığı için hırsızların koruyucusu olarak kabul edilir ama aynı zamanda tüccarların da koruyucusudur. Ayrıca yolların ve kavşakların da tanrısıdır; bu amaçla Antik Yunan'da yollara kutsal Hermes heykelleri dikilmiştir.

Zekâ ve aklın sembolü olarak Merkür gezegeni ile ilişkilendirilir ve zaten Roma'da adı Merkür olarak değişmiştir. Öte yandan Merkür, güneş sisteminde 88 günlük dönüş süresiyle en hızlı gezegendir. Hızı ve haberci kimliği, ayağındaki kanatlı sandaletleri ve başındaki kanatlı başlığıyla betimlenir. Onu betimleyen üçüncü ve en önemli simge ise elinde taşıdığı kanatlı asa Caduceus'tur.

Caduceus, daha önce de açıkladığımız gibi birbirine sarmal şekilde sarılmış iki yilandır ve hemen daima aşkınlık sembolü olarak bilinir. Birbirine sarılı iki yılan, Hermes'in elindeki asada ölüm ve yaşamın gizi olarak simgelenir. Thot gibi Hermes de gizli bilgilerin efendisidir. Jung da Hermes'i gizli bilgilerin tanrısı olarak kabul eder. (Jung, 2005) Hermes ayrıca Hades ile ilişkilidir çünkü ölümlerin ruhlarını Ölüler Ülkesi Hades'e onun götürdüğüne inanılır.

Hermes'in çift yılanlı asasından hareketle daha önce de değindiğimiz yılan sembolü üstünde biraz daha duralım. Yılan, en eski çağlardan beri çok anlamlı bir sembol olarak mitolojiler, folklor ve masallarda yer alır. Perseus mitosunda ise yılan sembolü açık ya da örtük olarak neredeyse söylencenin her yanında göze çarpar. Perseus'un yolculuğunda Hermes, Athena, Medusa ve deniz ejderi yılanla ilişkilidir veya kökenleri yılanla birdir.

Yılan, hemen tüm İlkçağ mitolojilerinin en belirgin ve çok çeşitli anlamlar içeren sembolüdür. Gılgamış mitosunda, hayatı yenileme bitkisi yılanı kaptırılmış, böylelikle yılan deri değiştirme özelliği kazanarak yeniden doğuşla ödüllendirilmiştir. İnsan sadece hayatını yenileme özelliğini değil ona ait bu sırrı da yılanı kaptırmıştır.

İçinde eril ve dişili taşıyan ve kendi kuyruğunu ısırarak yılan sembolü Uroboros ise sürekli yenilenen evrenin sonsuz döngüsünü anlatır. Uroboros, yüzen bir ada olan dünyayı çevreleyen su olarak tarif edilir. Yılan, evrenin, ayın ve suyun sembolüdür.

Aristo'ya göre yılanın kaburga kemikleri ile bir ayın günleri aynı sayıdadır. Ayın zamanı ile rahmin yaşamsal ritmi birbirine bağlıdır. Doğum ve ölümün sırrı orada, yani dişide ya da dişi ile simgelenende saklıdır. (Campbell, 1992; Jung, 2000; Thomson, 1995, I. Cilt)

Yunan mitolojisinin ünlü kâhin ve bilicisi Teresias'a ait bir mit tam da yılanın eril ve dişil özelliklerini sembolize eden çok ilginç bir hikâye anlatır. Teresias'ın babası, Thebai kentini kral Kadmos'la birlikte kuran beş Spartoi soyundan gelen Eueres'tir. Spartoi "ekilen adamlar" anlamına gelmektedir ve bu adamlar ejderha dişlerinden doğmuşlardır. Yukarıdaki bölümlerde söz ettiğimiz Altın Post mitinde yolculuğun kahramanı İason'un Altın Post'u elde etmek için başardığı işlerden biri olarak benzer motifi kullanıldığı hatırlanacaktır.

Oidipus'un da atası olan kral Kadmos, tanrıça Athena'nın yardımı ile Thebai'yi kurmadan önce Ares pınarını bekleyen ejderi öldürmüş ve sonra Tanrıça'nın sözünü dinleyerek ejderin dişlerini toprağa ekmiştir.

Toprağa ekilen ejderha dişlerinden silahlı adamlar çıkmış ve hemen birbirleri ile dövüşmeye başlamışlardır. Adamların hepsi birbirini öldürmüş, geriye yalnızca beş silahlı Spartoi kalmıştır. İşte kral Kadmos, Thebai şehrini, kendisine bağlılıkla hizmet edeceklerine söz veren bu beş Spartoi ile kurmuştur.

Spartoi soyundan gelen Teresias'ın köklerini olduğu kadar gelecekteki yazgısını da yılanlar belirler. Teresias çocukken bir gün dağda gezerken çiftleşen iki yılanı rast gelir. Yılanları dürterek ayırdığında -bir diğer anlatıma göre ise de dişi yılanı öldürdüğünde- cinsiyeti değişir ve yedi yıl kadın olarak yaşar. Kadın olarak yaşadığı yedi yıldan sonra aynı yerde yine iki yılanı çiftleşirken görür. Bu defa erkek yılanı öldürerek cinsiyet değiştirir ve yeniden erkek olur. Bu sırada, kadınlığın sırlarını öğrenip Zeus'a

açıkladığı için tanrıça Hera tarafından cezalandırılarak kör edilmiş, Zeus da buna karşılık Teresias'a kâhinlik gücü bağışlamıştır.

Yılanın su ile ilişkilendirilen dişil özelliği çok eski bir Babilonya yaratılış mitosu olan Enuma Eliş'ten gelmektedir. Bu mitosa göre her şeyin başlangıcındaki dişi ilke, tuzlu su okyanusu tanrıça Tiamat, çok büyük, her şeyi yutan bir yılan olarak betimlenir. Tanrılar tarafından Tiamat'ı öldürmekle görevlendirilen Mar-duk, Tanrıça onu yutmak üzere ağzını açtığında onu ikiye böler ve gövdesinin üstünü gökyüzü olarak yerleştirir ve tanrıçanın sularının boşalmaması için başına bekçiler yerleştirir. (Hooke, 1991)

Hemen hemen bütün İlkçağ kozmogonilerinde, yaratılışın önce suda başladığı görülür. İlksel okyanus olarak anılan ve her şeyi doğuran bu ilk ilke, dişi olarak kabul edilir. Jung, yılanın eski çağlarda evreni sembolize ettiğini ve o dönemde de dişi olduğunu söylemiştir.

Yunan dininde de yılan kültü ve yılanla tapınmak oldukça yaygındı. Miken uygarlığında tapınılan yılanlı tanrıçadan Hristiyanlığa kadar Yunan dininde yılan kültüne rastlanmaktadır. Eski Yunan toplumundan başka Mısır'da ve Samiler'de ve daha birçok Eskiçağ inanışında yılan veya yılanla simgelenen tanrılara tapılmaktaydı. Aztek ve Mayalar'da tüylü yılanla simgelenen tanrı Quetzalcoatl ya da Kukulkan ile yine Uzakdoğu mitolojisinde iyilik ve bilgeliğin sembolü olarak simgelenen büyük yılan Çin ejderhası gibi...

Orta Asya ve Türk kozmogonilerinde ise ejderhaya "evrilmek-dönmek" fiilinden "evren" adı verilmiştir. Kutadgu Bilig'de "durmadan döndüğünden ve çöreklenerek kuyruğunu ısırduğundan" söz edilir ki bu, yılanın evrendeki sürekli dönüşünü ve saldırganlığını yani kozmik enerjisini ifade etmektedir. (Roux, 2002) Antik Yunan dünyasının kozmik sembolü olan Uroboros'la benzerliği dikkat çekicidir.

Tekrar Yunan mitolojisine dönersek yılanla ilişkili olarak Demeter ve Athena'ya göz atmak gerekir. Bir görüşe göre Girit'in yılanlı tanrıçası sonradan Demeter'e dönüşmüştür. Bir başka görüşe göre ise Athena, yılanlı tanrıçanın Yunan dinine kılık değiştirerek girmiş bir suretidir. Üç bakire tanrıçadan biri olan Athena ile Hephaistos'un simgesel birleşmesinden olan oğlu Erikhtonios'un bir yılan olarak doğması veya doğduktan sonra bir çift yılan tarafından yetiştirilmesi bu dönüşümü aktaran tipik bir mitos örneğidir. (Thomson, 1995. I. Cilt)

Cennetteki yılanın dişi olduğuna dair bir inanış varsa da Jung'a göre yılan, kadının içindeki baştan çıkarma isteğinin bir alegorisidir. Biçimsel olarak fallik olsa da çoğu defa dişi olarak resmedilir. (Jung, 2001)

Hermes'in, diğer simgesi olan kanatlar aynı şekilde semavi bilgi ve ruhsal yükselme gücünü sembolize eder. Hermes'in, birbirine dolanmış iki yılanla simgelenen, hayatın ve ölümün bilgisini taşıyan asası Caduceus'un kanatları da bu bilginin en uzak mesafeleri aşma gücü olarak simgeselleşmiş biçimidir. Tanrı'nın kanatlı sandaletleri ve kanatlı başlığı, yeraltı (geçmiş), yeryüzü (geçmekte olan) ve gökyüzü (gelecekte olacak olanlar) arasındaki "tanrısal uçuş"u simgeler.

Bütün bu simge ve semboller bir araya geldiğinde Perseus'a erginlenme yolculuğunda rehberlik edecek tanrılardan birinin Hermes olması rastlantı değildir. Diğeri ise tanrıça Athena'dır. Henderson, erginlenmenin anima bir figür olduğunu söyleyerek örnek olarak akıl tanrıçası Athena'yı gösterir. Campbell, Athena'yı kahramanların dişi koruyucusu ilan eder. (Henderson, 2007; Campbell, 1992)

Athena da, Hermes gibi yılanla ilişkilendirilir. Thomson'un ele aldığı eski bir Yunan mitos, ateş ve demir tanrısı Hephaistos'un bakire Athena'ya uygunsuz tacizinden söz eder. Bu mitos, san-

ki bakire ve güzel genç kıza tecavüze yeltenen zengin ve çirkin adam senaryosunun çok eski bir arketipi gibidir.

Bakire tanrıça, Olimpos'un çirkin ve topal ateş tanrısı Hephaistos'un yanına, kendisine bir silah yapmasını istemek için gelmiştir. Hephaistos Tanrıça'dan etkilenip onunla sevişmek istemiş ancak Athena karşı koymuş, öteki tacizi sürdürmeye devam edince kaçmıştır. Hephaistos vazgeçmemiş, Tanrıça'nın peşi sıra onu yakalamak için koşmuştur. Kaçma kovalamanın sonunda ateş tanrısı, Athena'yı bir yerde yakalamış, boğuşurlarken Hephaistos'un spermi Athena'nın bacağına sürünmüş, güç bela Tanrı'nın elinden kurtulan Tanrıça iğrenerek spermayı bir yün parçası ile silmiş ve yere, toprağa atmıştır.

Bu gerçekçi başlayıp olağan dışı sonuçlanan cinsel ilişkiyle toprak ana döllenmiş ve yılan çocuk Erikhthonios doğmuştur. Thomson, bu Yunan söylencesinin altında, yılan çocuğun gerçek anasının aslında Girit'in anaerki yılan tanrıçası olduğunu ileri sürer. Her iki tanrıçanın da kutsal ağacı zeytindir.

Yılan ve kadın ilişkisini mitin kadın figürleri üzerinden okumayı sürdürelim. Athena, kalkanına, Perseus'un kafasını keseceği yılan saçlı Medusa'yı işleyecektir. Hermes, mitin içinde Gorgon'lara giden yolda bir rehber, bir kılavuz, yol gösterici olarak yer alırken Athena da, Gorgon Medusa'ya taş kesilmeden yaklaşabilmesi için, koruyucu kalkanını Perseus'a ödünç vererek kahramanı koruyan tanrıçadır. Athena'nın Perseus'a yardım etmesinin başka önemli bir nedeni daha vardır: Deniz tanrısı Poseidon ile tapınağında sevişerek bakire tanrıçanın kutsallığına hakaret eden Medusa'ya karşı büyük bir nefret ve düşmanlık duyması. (Graves, 2004)

Burada, mitin içinden İlkçağ'ın ama özellikle Antik Yunan toplumunun kadına bakışını da okuyabiliriz. Rank, Thomson ve birçok araştırmacının da dikkat çektiği gibi Yunan devleti erkek

egemendi ve kadın aşığı görölürdü. Sadece Sparta'da kadına bakış farklıydı.

Antik çağlarda Yunan toplumunda erkek, bir kadınla, gelinin erkeğı ödediğı drahoma ve soyunun devamını sağlayacak çocuk için evlenmekteydi. Kadının Atina demokrasisi içinde hiçbir hakkı yoktu. Toplum içinde kadına yer verilmezdi; kadın çoğı zaman yanında bir erkek köle olmadan dışarı çıkamazdı, erkeğın izni olmadan hiçbir şey yapamazdı ve eğer soylu değılse evleneceğı erkeğı seçme özgürlüğünden söz etmek mümkün değıldi. Cinselliğini sadece daha çok çocuk dünyaya getirmek için yaşayabilirdi.

Yunan toplumunda erkek, evlendiğı kadını sadece çocuklarının annesi olarak gördüğü için dışarıda sevgili edinmesi olağandı ve zaten genel olarak erkeklerin cinsellik için tercih ettikleri fahişeleri ya da oğlan sevgilileri vardı. Örneğın tarihi kaynaklarda, Atina'nın ünlü tiranı Perikles'in, Aspasia adında bir fahişeye çok düşkün olduğundan söz edilmektedir.

Doğum yapmış kadına dokunmamak, eski kabile geleneğinde kadını hem kirli hem kutsal görme anlayışındaki tabuya dayanmaktadır. Bu, giderek erkeğın bilinçdışındaki doğurganlık ve rahim ilişkisinin cinsellik üzerinden ya dışı canavar ya da bakire tanrıça olarak idealize edilmesine dönüşmüştür.

Athena'nın Medusa'ya duyduğu büyük öfkenin altında yılan saçlı Medusa'nın, tanrı Poseidon'la, bakire tanrıçanın tapınağında özgürce sevişmesi yatmaktadır. Oysa Athena, kendisinden cinsellik talep eden bir erkek tanrıdan iğrenerek kaçmıştır. Bu durumda Medusa bir kadın olarak toplumun ve tanrıçanın kurallarını hiçe sayma özgürlüğünü kullanmış ve toplum tarafından suç işlediğı için canavarlaştırılarak cezalandırılmıştır. Tarih içinde kadına biçilen rollerin değışik yorumları, mitlerin içinde çarpıcı simgeler ve çok çeşitli maskelerle yer alabilir.

Ama biz şimdi yeniden Perseus'un yolculuğuna gözlerimizi çevirelim.

Gorgon'ların diyarına nasıl gideceğini bilmez halde dolaşan Perseus'un gideceği yolun, yapacağı yolculuğun ve geçeceği sınavların rehberi Hermes olacaktır. Erginlenme yolculuğunda tanrılar Perseus'a gizli güçlerini göndermişlerdir. Tanrısal ya da tılsımlı eşyalar konusunda mitos farklı anlatımlar içerir. Örneğin Graves, kanatlı sandaletler, görünmezlik miğferi ve büyüdü torba kibisisin Kuzey Nymphe'lerinde olduğunu, Perseus'un bu üç eşyayı onlardan aldığını söyler. Burada ele alınan mitosta ise bu eşyaların biri dışında hepsi tanrılardan gelmektedir. Hermes kanatlı sandaletlerini, Hades giyen görünmez yapan miğferini vermiş, Zeus ise Hermes'le elmas gibi sert çok keskin -admantine- bir kılıç göndermiştir. Athena zaten kahramanın yanındadır ve parlak kalkanını sırası geldiğinde kahramanın emrine sunacaktır.

Ama yolculuğun Gorgon'ların ülkesine varmadan önce uğranılacak durakları vardır. Hermes, bu dört tanrısal eşyadan başka kahramanın elde etmesi gereken son eşya olan kibisisten söz eder. Kibisis, içine aldığı her şeyin biçimini alan büyüdü torba veya heybe olarak tarif edilir. Kibisisin nerede olduğunu öğrenmesi için Perseus'un önce Alacakaranlık Ülkesi'ne gitmesi gerekiyordur. Öyleyse Perseus'un ilk sınavı Alacakaranlık Ülkesi'ndeki Grai'ler ile olacaktır.

Grai'ler mitosta kahramanın karşısına çıkan en zararsız yaratıklardır. Çok yaşlı ve çok çirkin olarak tarif edilen üç kız kardeşirler. Hep alacakaranlığın hüküm sürdüğü bir ülkede tek bir gözü ortaklaşa kullanarak yaşarlar. Kahramanın bilinçdışında halletmesi ya da geçmesi gereken sınavının ilk üçlü dışıl sembolüdür onlar. Diğer üçlü ise çok daha ürkütücü ve baş edilmesi zor olan Gorgon'lardır. Jung bunu, erkeğin ortak bilinçdışının

etkisinde kaldığında karşısına çıkan animası yani dişi karakteri olarak açıklamıştır.

Perseus'un karşısına çıkan üç Grai ile üç Gorgon dişi yaratıklardır. Bu durumda kadın imgelerinin "anima" olduğu ve bir erkeğin kendi animası ile çarpışması beklenebilir. Çünkü anima, Jung'un da ifade ettiği gibi bilinçten uzak tutulmuş bütün unsurları içeren bilinçdışıdır aynı zamanda. (Jung, 1997) Gölge ile ilişkisi olduğu için de çoğu zaman karanlık tarafla ilgili yaratık ve figürleri ortaya çıkarır. Masallardaki cadılar, kötü huylu periler veya erkekleri sesleriyle büyüleyerek ölüme çeken Siren'ler gibi... (Franz, 2007)

Bu anlamda Odysseus'un yolculuğunda karşısına çıkan iki büyücü kadın Kirke ve Kalypso da tıpkı Perseus mitinde olduğu gibi, anima ve gölge arketipleriyle ilişkili olarak düşünülebilir. Veya ana tanrıça kültünün Yunan mitolojisindeki şekil değiştirmiş suretlerinden biri olarak kabul edilebilir. Büyücü Kirke'nin, söylencede Odysseus dışında onun bütün adamlarını domuza çevirmesi oldukça anlamlıdır. Çünkü domuz genellikle kadınla ve onun doğurganlığıyla sembolize edilen bir hayvandır.

Grai'ler aslında Gorgon'ların kız kardeşleridir. Ortak kullandıkları tek gözle Gorgon'lara bekçilik ettikleri de söylenmektedir. Perseus, Kuzey Perileri'nin yerini öğrenmek için Grai'leri geçerek Medusa'ya ulaşır. Mitosun değişik aktarımları da vardır. Grai'lerin temsil ettiği semboller oldukça anlamlıdır.

Grai'ler de kuğu bedenleri ile mitolojilerdeki diğer yarı insan yarı hayvan yaratıklardandır. Hesiodos, Theogoni'sinde onları ürkütücü olarak tarif etmez. Doğuştan beyaz saçlı oldukları için hep üç koca karı olarak anılmışlardır. Pontos ve Gaia'nın torunları olduklarına göre Olimpos öncesi eski tanrıların soyundan geldikleri açıktır. Ak saçlı doğmaları yaşlılığın bilgi, deneyim ve birikimini ifade ettiği kadar çok eski zamanlara ait bilgilerin ta-

şıyıcısı olduklarını da simgeler. Zaten hayvan bedenleri insanın hâlâ kopamadığı ve ayrışamadığı doğa ile olan ilişkisini yani insanın hayvansal yanını ifade eder. Bu aynı anda animanın hayvansal gölge yanına da karşılık gelmektedir. En güçlü simge ise ortaklaşa kullandıkları tek gözdür.

Tek hücreli yaşamdan daha karmaşık bir organizmaya ilerlediğimiz milyarlarca yıllık evrimleşme süreci içinde gözün oluşumunu hatırlatan arkaik bir simgedir tek göz. Ortaklaşa kullanılan tek göz, önce suyun içinde, ardından karaya çıktıktan sonra güneşe yönelmek ve/veya güneşten korunmak için ışığa duyarlı küçücük tek bir noktayı, dışa bağlanan geçidi işaret eder. Dışımızdaki dünyayı tanımlamayı sağlayan karmaşık ama mükemmel bir organa sahip olmanın uzun ve zorlu hikâyesini anlatmak için basit ama çarpıcı bir simgedir. Karanlıktan aydınlığa geçişimizin ilk eşiğidir.

Mitolojilerde karşımıza çıkan Tepegöz hikâyeleri olağanüstü görünseler de çok eski geçmişimizden gelen, bilinçdışımıza ait gerçek bilgiler taşırlar. Işığa duyarlı ve ısıyı ayarlayan bu tepedeki göz zamanla kaybolarak, güç fark edilir, körleşmiş bir üçüncü göze ya da farklı işlevleri olan başka bir organa dönüşmüştür. Bütün bunlar ister biyolojik geçmişimizden ister psikik geçmişimizden gelmiş olsun aynı bilginin sadece ayrı kavramlar ve değişik cümlelerle anlatımıdır. Tepegöz figürü gibi, mitolojik kardeşlerin ortaklaşa kullandıkları tek göz de bunlardan biridir.

Odysseus da uzun süren yolculuğunun başlarında tek gözlü dev Kyklop'un adasına uğrar. Kahramanın geçmesi gereken sınavların ilki, dev Kyklop'un tek göz eşiğini aşmasıdır. Perseus'un da ilk başarması gereken sınav, tek gözleri olan üç kız kardeş Grai'lerdir. Her iki mitosta "tek göz" sembolünün var olması dikkat çekicidir. Campbell gözün öteki dünyaya -bilinçdışına- geçişi temsil ettiğini söyler. (Campbell, 1992)

Ama tek gözün mitsel en eski anlatımı, amcası Seth ile olan savaşında bir gözünü kaybederek tek gözlü kalan Horus'a aittir. Horus'un iki gözü Ay ve Güneş'i temsil ederdi. Horus, kavgada çıkan gözü yerine "Uraeus" adı verilen bir yılan takmıştır. Bu, daha sonra firavunların başına taktıkları kobra yılanı olacaktır. Bu göz Ay ile sembolize edilirken, Horus'un gören tek gözü ise Güneş ile temsil edilir. Horus'un gözü, her şeyi gören göz, gerçeğin ve vicdanın gözü olarak kabul edilirdi.

Bu Mısır mitinin bir başka yansıması da Hitit mitolojisindeki İlluyankas mitosudur. Efsanenin bir anlatımı ejder İlluyankas ile fırtına tanrı arasında yapılan bir savaşı konu eder. Bu savaşta yenilen fırtına tanrının yüreğini ve gözlerini ejder İlluyankas alıp gider. Hikâyenin devamında fırtına tanrının bir oğlu olur ve oğlan yetişkinlik çağına geldiğinde ejder İlluyankas'ın kızı ile evlenir. Fırtına tanrı da oğlundan, karısının evine gittiğinde yüreğini ve gözlerini almasını ister, oğlan da babasının isteğini yerine getirir. Yüreği ile gözlerine kavuşan fırtına tanrı, ejderi öldürmeye gider. Oğlu ise ejderi öldürmesi halinde onu da öldürmesini ister. Bunun üzerine fırtına tanrı hem ejderi hem de oğlunu öldürür.

Perseus, Hades'in başlığını giyip görünmez olarak Grai'lere yaklaşır ve rehberi Hermes'in talimatları doğrultusunda göz sırası kardeşlerden birine geldiğinde gözü onlardan kapar. Yine Hermes'in öğütlediği gibi Kuzey Perileri'nin yerini öğrenmeden gözü geri vermez. Grai'ler fazla direnç göstermeden Kuzey Perileri'nin yerini söylerler ve gözlerini geri alırlar. Perseus, gözü Grai'lerin elinden kapabilmek için Hades'in görünmezlik başlığını giyerek onlara yaklaşmıştır. Hades'in görünmezlik miğferi ya da başlığı neyi sembolize etmektedir?

Hades, yeraltındaki Ölüler Ülkesi'nin tanrısıdır. Bir insan öldüğünde ruhu yeraltına inerdi, onu Hades'e götürmek için Ak-

heron Irmağı'nın kıyısında sandalcı Kharon beklerdi. Yaşlı ve aksi sandalcı ölünün ruhunu karşı kıyıya, Hades'e, geçirmek için para alırdı; para vermeyen ruhu geçirmezdi. Bugün bile birçok toplulukta ölünün gözlerine para yerleştirme geleneği sürdürülmektedir.

Hades, hem ölülerin ruhlarının gittiği Ölüler Ülkesi, hem de o ölülerin ruhlarının tanrısıydı. Hades'in anlamı ise "görünmez"di. Bugün de beden maddi ve görünür ama ruhun görünmez ve manevi olduğu inancı yaygındır. Hades'in görünmezlik miğferi ise tanrının bu karakteristik özelliğinin simgelenmesidir. Bu yolculuğa Perseus'un erginlenme yolculuğu olarak bakıldığında, Hades'in başlığının simgeselliği açıktır. Alacakaranlık Ülkesi'ne -Grai'lerin bir mağarada oturdukları da söylenir- girdiğinde Perseus'un akıl dışı veya bilinçdışına geçişin sembolü olan gözü alabilmesi için bedenden kurtulması, ruhun görünmezliğine ulaşması gerekmektedir. Ölmeden bunun mümkün olamayacağı açıktır; bu ancak tanrısal bir güç yardımı ile gerçekleşebilir.

Ölülerin tanrısı Hades'in başlığını giyen Perseus, ölmeden önce bir ruhun görünmezliğini giyinebildiği için öte âleme geçmenin eşiği olan gözü elde eder. Böylece erginlenme yolculuğundaki ilk sınavı ya da aşamayı başarmış olur. Sonrasında ise Hermes'in kanatlı sandaletleri ile -ki ruhsal bir yükseliş olarak düşünülebilir- Kuzey Perileri'nin olduğu Hesperid'lerin bahçesine ulaşır.

Mitin bu noktası, önceki birçok bölümde olduğu gibi farklı anlatımlarla önümüze gelir. Bazı anlatımlar Kuzey Perileri'ne ve kibisis'e hiç yer vermez; doğrudan Gorgon'ların mağarasının yerini söyleyen Grai'leri adres verir. Bazılarında ise Kuzey Perileri ve onlardan alınması gereken kibisis veya torba vardır ama perilerin bulundukları yerler farklıdır. Hattâ kimi anlatımlarda perilerin Kuzey değil de Akşam Perileri olduğuna rastlanır. Perilerin

yaşadıkları yer bazen Hesperid'lerin bahçesi bazen da Hyperborea'lıların ülkesidir. Bazı yerlerdeki anlatımlarda da Hesperid'lerin bahçesinin Hyperborea'da olduğu söylenir. Ama tüm bu mit örneklerinin anlaştıkları ortak nokta her iki yerin de cennet ya da cennet gibi bir yer olarak tarif edilmesidir.

Hyperborea, kuzey rüzgârı denilen Boreas'ın ötesindeki yer demektir. Burası dünyanın kuzey ucunda, güneşin hiç batmadığı, iklimin daima ılık olduğu bir yerdir. Ne hastalık ne ölüm buraya uğrar; burada sadece mutluluk hüküm sürer. Tanrı Apollon'un dinlenmek için Hyperborea'ya çekildiğinden söz edilir.

İleride daha ayrıntılı anlatılacak Hesperid'lerin -Batı Kızları- bahçesi ise Tevrat'taki cennetin bir benzeri gibi betimlenir. Batı Kızları ya da Hesperid'ler, ölümsüzlük veren altın elmaların olduğu ağacın bekçileridir fakat altın elmaların asıl koruyucusu ağacı bekleyen bir yilandır. (Graves, 2004)

Bu durumda Perseus'un ruhsal uçuşu cennet ya da benzeri bir yere doğru gerçekleşmektedir. Kahraman, önce bilinçdışının kıyısında yolculuğuna başlamış, ay ışığının dahi uğramadığı Alacakaranlık Ülkesi'nin üç kız kardeşi Grai'lerden gözü kapmak için görünmez olmuş, yani bedeninin belki de gençliğin aşırılıklarını bırakarak ruhsal olarak olgunlaşma yolundaki ilk eşiği aşmış ve güneşin hiç batmadığı yere doğru yükselmiştir. Ya da Jung'un dili ile açıklarsak, Perseus'un kişiliğinde bulunan karanlık yön, bilinçdışına ya da düşlere açılan bir kapı veya eşiktir aynı zamanda. Onun alacakaranlığının iki figürü olan "gölge" ve "anima"sı bu eşikten geçip görünmez olarak ben-bilincini ele geçirmiştir. (Jung, 2005)

Perseus, Kuzey Perileri'nin yaşadığı yere gelir; orada çok güzel karşılanır ve ağırlanır. Perilerden torbayı ya da kibisi aldktan sonra daha derine ya da daha sınıra doğru uçar. Okeanus/Okeanos dünyanın ucundaki sınır olan kozmik deniz ya da aşıla-

mayan kozmik ya da evrensel ırmaktır. Ancak yine üç Gorgon'un olduğu söylenen bu bölge Kuzey Perileri'nin yaşadığı yer kadar tartışmalıdır.

Hesiodos'un Theogoni'sine göre Gorgon'ların bulunduğu yer Okeanos'un ötesinde, geceyle gündüzün sınırlarındadır. Antik Yunan'ın büyük tragedya ozanı Aiskhylos, Gorgon'ların yaşadığı yer olarak bir mağarayı gösterir. Birçok yerde bölge tartışmalı olmakla birlikte bulundukları yer Grai'lerin yaşadığı gibi bir mağaradır.

Mağara, daha önce de belirtildiği gibi, bilinçdışı dönüşümün gerçekleşeceği karanlık veya alacakaranlık bir yerdir. Bu mağara kişinin kendi içindedir ve kim oraya girerse kişiliğinde olumlu ya da olumsuz köklü bir değişiklik gerçekleşecektir. (Jung, 2005)

Perseus artık Gorgon Medusa ile karşılaşmaya hazırdır. Daha önce de söylediğimiz gibi Gorgon'lar da diğer kız kardeşleri Grai'ler gibi üç kız kardeş olarak mağarada yaşamaktadırlar.

Birçok masal ve efsanede olduğu gibi Perseus mitinde de sık sık üç ve dört sayısı yer alır. Üç ya da dört büyüğü eşya, üç kız kardeş Grai'ler, yine üç kız kardeş Gorgon'lar göze çarpmaktadır. Üç ve dört sayısının sadece mit açısından değil üçlük ve dörtlük olarak arketipsel bazı anlamları olduğu bilinmektedir. Yapılan araştırmalarda soyutlama yeteneği gelişmeden önceki hesaplamalarda insan algısında sınırın üç ve dörtten öteye geçmediği bulgulanmıştır.

Sadece insanlığın çok uzak geçmişinde değil, bugün bile birçok kabilenin dilinde dörtten sonraki sayısal değeri ifade eden bir söz yoktur. Bu insanlar için beş ve sonrasını ifade eden kelime genel olarak çok ve çoğunluğu içeren bir kelimeden öteye gitmez. Sümer'den Yunan'a kadar çubuk, nokta, çentik veya çivi sembolleri ile işaret edilen sayısal değer en çok ilk dört sayının gruplanması ile elde edilmiş dokuz sayısıdır. Örneğin yedi sayı-

sı -çubuk veya nokta, hangi işaret olursa olsun- üst sırada dört grup alt sırada üçlü sıralama ile işaretlenir.

İnsan algısının üç ve dörtten sonra karıştığı bilinmektedir. Bugün bile ilk bakışta hatasız olarak dört öğeden fazlasını seçemeyiz, sonrasında kafamız karışır. Karşımızda kaç tane nesnenin olduğunu ayırt edebilmek için onları saymamız gerekir. (Ifrah, 1996)

Perseus mitindeki üçle simgelenen kız kardeşleri insanın üç ve dördü algılama sınırına dayanan bir gerçeklikle ilişkilendirmekten başka şöyle de değerlendirebiliriz: Sözgelimi Saydam, üçü, anne-baba ikilisine eklenen yeni bir öğe olan çocukla açıklarken; iki sayısının doğanın, dolayısıyla annenin, bir ile üçün ise bilincin, baba ile oğlun sayıları olduğuna dikkat çeker. İkiye birin eklenmesi yeni bir öğeyi (üç) doğurduğu için üç hem doğumdur hem çocuk. (Saydam, 2000)

Jung da masallarda tarif edilen üç kız kardeşin, hayvanlar ve ruhlar âlemini temsil eden bilinçdışı üç figür olabileceğinden söz eder. (Jung, 2005) Bu açıdan bakıldığında üç sayısı oğul Perseus'un erkek/kahraman olma yolculuğunda üçlü kadın gruplarla girdiği ilişkileri tanımlar.

Üçlü grupların yarı hayvan yarı dişi yaratıklar olması, bilinçdışındaki işlevlerini ve Perseus'un ancak onları alt etmeyi başardıktan sonra "erkek/baba/kahraman" olarak eril yolculuğunu tamamlayacağına işaret etmektedir.

PERSEUS VE MEDUSA

Perseus'un yolculuğunun nedeni olan Gorgon Medusa, mitin içindeki en güçlü arketipsel sembollerden biridir. Yılan, Gorgon'larda yine dişil bir sembol olarak karşımıza çıkar, ama bu kez bir başka hayvan domuz da eşlik etmektedir ona. Gorgon'lar kanatlı sfenks benzeri yaratıklardır. Başlarında saç yerine yılanlar vardır ve bazen de domuz dişli olarak tarif edilirler.

Domuz Antikçağ'da ve Eski Yunan'da kadın ve kadının doğurganlığı ile bir tutulan hayvandı. Thomson'dan öğrendiğimize göre, ekinlerin bereketini artırmak için kullanılan doğurganlık kanı zamanla domuz kurban etmekle ya da domuz kanı ile yer değiştirmişti. Dolayısıyla Antikçağ'da domuz, kadının doğurganlığı ile ilişkilendirilen bir hayvan olarak bereketin de simgesidir. (Thomson, 1995, I. Cilt)

Gorgon'lar daha önce söz edildiği gibi Grai'ler ile kardeşirler. Hattâ Hesperid'lerin bahçesindeki ölümsüzlük veren altın elma ağacını koruyan yılanın da onların kardeşi olduğuna inanılır. Bu yılan, "Cennet" ya da Hesperid'lerin bahçesi ile kastedilen, Tervat'taki "Aden" bahçesindeki Hayat/Bilgi veya Ölümsüzlük ağacını bekleyen yılanı çağırıştırır. Jung, bu yılanın erkek değil dişi olduğunu ileri sürer. Birçok yerde altın elmaları bekleyen perilerin Batı Kızları olduğu belirtilmekle birlikte yılanın erkek olduğuna dair bir bilgi yoktur. Genel olarak Gorgon'lar, Grai'ler ve yılanın kardeş olduklarından söz edilirken yılan için özellikle cinsiyet belirtilmediği için hep diğer kız kardeşlerle bir tutulmuştur.

Bütün bu kardeşlerin -üç Gorgon, üç Grai ve altın elmaların bekçisi yılanın- soyu Olimpos tanrılarından çok önceye uzanır. Antik Yunan dininde yaradılış ve tanrılarının soy ağaçlarını Homeros ve Hesiodos farklı ele almıştır. Hesiodos başlangıca Kaos'u koymuş ve bütün tanrılarının anası olan Gaia'yı oradan çıkarmış-

tır. Homeros ise Gaia'ya hiç yer vermez.

Gaia her şeyin ana tözü veya ilkesidir ve kendi kendini dölleyerek Gök-Uranus, Dağ-Urea ve Deniz-Pontos'u meydana getirmiştir. Gaia önce Uranus ile birleşerek Titanları sonra oğlu Pontos'tan gebe kalarak ikinci soyu doğurur.

Bu ikinci soydan gelen Phorkys ve Keto'nun çocukları ise Gorgon'lar, Grai'ler ve dünyanın sonundaki altın elmaların bekçisi olan yilandır.

Gelelim Perseus'un yolculuğunun asıl amacı olan Gorgon Medusa'ya. Gorgon'lar ikisi ölümsüz biri ölümlü üç kız kardeş-tir: Sthenno, Euryale ve Medusa. Ölümlü olan bahtsız olarak da anılan Medusa'dır. Bu bahtsızlığa neden olanın ne olduğu açık değildir mitte. Ya denizlerin tanrısı Poseidon'la Athena'nın tapınağında seviştiği için ölümsüzken ölümlülükle cezalandırılmıştır ya da diğer kardeşlerinin aksine ölümlü doğmuştur; ama Poseidon'la sevişmiş, ondan ikizlerine hamile kalmış ama başı kesildiği için çocuklarını görememiştir. Bu yüzden bahtsız olarak anılmaktadır.

Medusa'nın diğer kardeşleri gibi ölümsüz olmayışı, bahtsızlığına neyin neden olduğu, değişik şekillerde ele alınmakla birlikte mitin gerisinde örtülü duran başka hikâyeler de vardır. Örneğin Athena'nın, Medusa'ya duyduğu büyük öfke ile onu öldürecek olan Perseus'un yanında yer almasının altında, belki de Zeus'un kafasından doğurduğu kızı olarak sonsuza kadar bakire kalmaya mahkûm edilmiş ideal bir kız oğlan kız figürünü savunmak zorunda kalması aranabilir. Kendisinin asla yapmayacağı bir eyleme duyduğu haset ve kıskançlığın öcünü bu eylemi yaşayabilme özgürlüğüne sahip başka bir kadının ölümüne yardımcı olarak almak... Üstelik Medusa ve Poseidon birleşmesi tümüyle anaerkinin yok edilmesinin Yunan mitolojisindeki birçok hikâyesinden sadece biridir.

Zeus'un kendi kurduğu Olimpos tanrılar düzeninde kardeşi Poseidon'a verdiği görev denizlerin tanrısı olmasıdır. Poseidon'un kutsal hayvanı attır, çünkü Zeus kardeşlerini yutan babası Kronos'un karnından kardeşi Poseidon'u kurtarabilmek için babasının karnına kardeşi yerine bir at yerleştirmiştir. Belki de bundan ötürü çok daha eski zamanlarda Poseidon'a at anlamına gelen Hippios denmektedir.

At aynı zamanda Medusa'nın Yunan döneminden önceki kimliği ile ilişkili bir hayvandır. Graves, bu ilişkiyi çok çarpıcı bir yorumla açıklar: Helenler ana tanrıçanın topraklarına geldiklerinde bu kültü baskı altına almışlardır. Ele geçirdikleri yerlerde ay tanrıçasını temsil eden Gorgon rahibelerinin maskelerini sökerek kutsal ata sahip olduklarını söylemişlerdir. Söz konusu kutsal at ya da kısarak, ay tanrıçasını temsil etmektedir.

Rahibeler tapınaklara izinsiz girenleri korkutmak amacıyla Gorgon başı suretinde ve tanrısal güçlere sahip olduğuna inanılan bir maske takarlardı. Helenler rahibelere uyguladıkları baskılar sonucu bu maskeleri zorla çıkarttırmışlardır. Ay tanrıçasının çok eski bir kabartmada Gorgon başı ve kısarak gövdesi ile temsil edilen bir sembolü olduğu bilinmektedir. (Graves, 2004)

Campbell da Medusa adının, hanım yönetici, kraliçe anlamına geldiğini söylemiştir. Böylelikle kutsal hayvanı at ile temsil edilen tanrı Poseidon ile ay tanrıçasını temsil eden, kutsal kısarak biçimindeki Medusa'nın birleşmesinden kanatlı at Pegasus ile insan ikizi altın kılıçlı Chrysaor doğmuştur. Ataerkil tanrılar ana tanrıçaların kültünü yok edemedikçe ya onları dönüştürmüşler ya da onlarla çiftleşmişlerdir. (Campbell, 1992)

Perseus mitinde bu at ve Medusa bağlantısı sembolik olarak delikanlının kral Polydektes'e veremediği atın daha üstün bir armağan ile telafi edilmesidir. At ve Medusa ilişkisinde akla gelen diğer bir sembol ise erkek çocuğun kadın/anne figürü ile olan

bağını koparmasıdır.

Gorgon Medusa'nın üç önemli simgesi vardı: Islık çalan yılan saçları, domuz dişleri ve sfenks gövdesi. Kadın yüzlü ve göğüslü, aslan ayaklı ve kartal kanatlı dişi bir canavar olan Sfenks, Yunan mitolojisinde Oidipus hikâyesinde de geçer. Thebai kentine ceza olarak gönderilmiştir. Gelen geçene yanıtı "insan" olan bir bilmece sormakta, sorunun yanıtını bilemeyenleri öldürmektedir. Kimselerin bilemediği sorunun cevabını Oidipus bilir ve ödül olarak Thebai kraliçesi ile evlenir.

Bilmeden evlendiği kadın ise yazık ki aramak için yollara düştüğü kendi annesidir. Burada genç Oidipus'un anne/kadına giden yolun önünde bekleyen dişi canavar Sfenks'i yenmesi ile Perseus'un annesi için çıktığı yolculukta Sfenks gövdeli Gorgon Medusa'nın başını kesmesi birbirini andırır ancak Oidipus'un Sfenks'i yenmesi ona trajik bir son hazırlamıştır.

Rank, Yunan'ın Sfenks'i başka bir yerden kendi kültürü içine alırken "anne ilkesinin çok yoğun bir şekilde bastırılmış" olduğundan söz eder. Dışarıdan alınan Sfenks, Yunan kültürü ve söylenceleri içindeki başka fantastik yaratıklarla birleştirilerek son derece ürkütücü ve kötü dişi canavarlara dönüştürülmüştür. Yunan mitolojisi baştan aşağı bu kötü cadı veya büyücü karakterler ya da korkunç canavarlar ile doludur.

Yılan saçlı öç tanrıçaları Erinysler, karanlıklar tanrıçası büyüücü Hekate, görenleri taşa çeviren Gorgon'lar, çocukları kaçırpıyen, kadın başlı eşek ayaklı Lamia, bir ayağı tunç olan ve insan eti yiyen Hekate'nin yarattığı dişi canavar Empusa, insanları kapıp kaçan kadın yüzlü yırtıcı kuşlar Harpy'ler, sesleriyle denizcileri büyüleyerek kayalıklara çekip öldüren Siren'ler... Bunlar ve bunlardan daha fazla dişi canavarın hepsi Rank'a göre kaygı yüklü ilksel annenin temsilcileridir.

Yunan kültürü, yayıldığı topraklarda Helenleştikçe ana tan-

rıça Kybele'yi bütün bu kötücül yaratıklar yoluyla kaygı salarak gerilettikten sonra yerine erkek tanrıları getirmiştir.

Yukarıdaki düzenin yeryüzündeki karşılığı da beklendiği gibi erkek egemen bir dünya ile erkek devletidir. Sfenks ve Medusa da Yunan toplumundaki erkeğin kadınla ve onun yaratıcılığı ile olan çatışmasının dışavurumcu ifadesidir. Bir türlü baş edemediği kadının hem istenen hem reddedilen hayvansı rahminden bir kaçış... Cadılığı lanetlemenin gerisinde de aynı korku vardır.

Yunan mitolojisindeki karanlıklar tanrıçası Hekate, cadı arketipinin en vurucu örneğidir. Oysa Hekate'nin büyücülük veya cadılıkla bir tutulan kötücül bütün özelliklerinin altında doğanın ve bitkilerin vahşi ve gizli dilini çok iyi bilen kadının kadim bilgisi vardır.

Erkekliği ve oğlancılığı yüceltmesine ve kadınlık organını sadece doğuma indirgemesine rağmen bir türlü baş edemediği bu kadınsal yaratıcılık, Rank'e göre, Yunan heykellerinde idealleştirilen başka bir yaratıcılıkla telafi edilerek aşılmaya çalışılmıştır. Anneyi taklit ederek ve onunla özdeşleşerek kendini taştan da olsa insanın yaratıcısı olduğuna inandırmak ve bu yaratıcı ve hareketli anı taşla hapsederek dondurmak. İşte o görenleri bakışlarıyla taşla çeviren korkunç Medusa başı da bu taşlaşma anını temsil etmektedir. (Rank, 2001)

Yılan ve domuz gibi iki güçlü simge ile betimlenen, hayvansı bedenün ürkütücü yanı değil, kadını ve doğurganlığı ima eden doğanın gizemli ve yaratıcı gücüdür.

Perseus sonunda Gorgon'ların mağarasına varır. Athena, Medusa'ya duyduğu büyük öfke ve düşmanlıkla parlak kalkanı ile kahramanın yanındadır. Perseus, Medusa'nın kafasını keserek erkeklerin bilinçdışındaki bu korku dolu imgeyi yok etmeye

çalışacaktır. Medusa'nın bakışları ile kim göz göze gelirse gördüğü dehşetten ötürü taş kesilmektedir.

Perseus'un bu korkunç yüzleşmeden sağ çıkabilmesi için bir akla ihtiyacı vardır. Ancak bir kadının akli ve yardımı ile bir başka kadını yok edecektir Perseus. Akıl ve zekâyı temsil eden tanrıça Athena, kalkanını ayna gibi kullanarak Medusa'ya doğrudan bakmadan yaklaşabileceğini söyler ona. Kahramanı, koruyucu kalkanı ve akıyla Medusa'ya yönlendirir.

Erkeğin, bilinçdışında yer alan bu korkunç imgeye doğrudan bakması bilincin kaldıramayacağı bir şaşkınlık yaratacaktır. Bu nedenle görenleri taşa çeviren korkunç dişi Medusa'ya ancak ayna üzerinden bakılabilir. (Franz, 2007)

Athena kendi kalkanını Perseus'a vermiştir çünkü bakire ve savaşçı tanrıça aynı zamanda "kahramanların koruyucu tanrıçası"dır. Savaş alanlarında kahramanların başı belaya girdiğinde bir sis salarak onları tehlikenin gözlerinden saklardı. Bu mucizevî koruma eyleminde bir kadının ve annenin "koruyuculuğu" aranabilir.

Belki de Athena ebedi bakire tanrıça olarak işlevsiz kılınan rahminin hiçbir zaman doğuramayacağı oğullarının manevi ya da tanrısal koruyuculuğunu üstlenmektedir. Bu konuda, Rank'ın şu yorumları ilgi çekici olabilir. Rank, kalkan veya insanı koruyan benzeri her âletin aslında annenin koruyuculuğuna sığınma anlamı taşıdığını söylemiştir.

Büyük işler ve fetihler başaran kahramanın müthiş cesaretinin arkasında anne rahmine dönmek isteyen biri de vardır. Ölümsüz, hiçbir silahın işlemediği, asla yenilmeyen kahramana eşlik eden doğuştan gelme bir zırh, Akhilleus'un topuğu dışında silah işlemeyen bedeni veya görünmezlik miğferi, büyülü torba ve benzeri koruyucu veya taşıyıcı unsurların bir tür simgesel rahim betimlemesi olduğundan söz edilebilir.

Rank, kadının bir tarafı ile ölüm yasasının taşıyıcısı, bir yanı ile hayat yasasını elinde tutan bir varlık olduğunu; bu haliyle hem sevgi ve şefkat dolu hem de karanlık ve tehlikeli bir güce sahip olan bir figürü temsil ettiğini söylemiştir. (Rank, 2001)

Perseus bir kahraman olarak kendisinden istenen işleri teker teker yerine getirmiş, son olarak da asıl yapması gereken işi, Medusa'nın başını kesmeyi, tanrıça Athena'nın yardımıyla başarmıştır.

Perseus'un, Medusa'nın başını kesip taşımak için elindeki son sembolik nesneler admantine kılıç ve büyülü torbadır. Kılıç için yine farklı aktarımlara rastlarız. Bir anlatımda Zeus göndermiştir, diğerinde ise Athena kalkanını ve kılıcını vermiştir. Hattâ Hermes'in kılıcı verdiğini söyleyen versiyonlar bile vardır.

Kimin verdiği önemli olmakla birlikte, âletin kendisi açık bir erkeklik sembolüdür. İster cinsel anlamda ister statü ve güç anlamında olsun, Perseus kılıcı eline ancak Medusa'nın mağarasına girdiğinde alır. Tanrı babası Zeus'un eline verdiği âletle kadının kafasını koparması yeterince semboliktir.

Elmas kadar sert ve keskin kılıç ne kadar eril bir sembol ise kibisis yani torba da bir o kadar kadınlık organını temsil eden dişil bir semboldür. İçine aldığı "şey"e göre büyüyüp küçülen veya onun şeklini alarak genişleyip daralan esnek taşıyıcı torba "kibisis" örtük ya da açıktan kadının rahmine bir göndermedir.

Gorgon Medusa'nın kesilmiş başından, öldüren bir zehir ve sağaltan bir ilaç elde edecek bir kan çıktığı söylenir. Medusa'nın sağ ve sol tarafından alınan kanlar Athena'nın eliyle sağlık tanrısı Asklepios'a verilmiştir. Bir yanıyla iyi eden, sağaltan, yaşatan kan diğer yanı ile öldürür. Belki de bu, Anadolu'nun çok bilinen Şahmeran söylencesinin erken anlatımlarından biridir.

Perseus, Medusa'nın başını kestiği sırada kadın Poseidon'dan olma ikizlerine hamiledir. Öldüğü sırada karnından veya kimi

yerde söylendiği şekli ile boynundan, oğulları kanatlı küheylan Pegasus ile insan kardeşi altın kılıçlı Chrysaor çıkar.

Bilinmeyen şeytani ve ürkütücü kadınlığın ve anneliğın güçlerine karşı duyduğu korkuya karşı Medusa'nın başını keserek en büyük sınavını veren Perseus artık bir erkek ve kahramandır. Ama kahraman bir erkek olarak kendine bir dişi seçmesinin önünde, annenin bilinçdışı güçlü cinsel baskısı ve korkusu vardır. Öyleyse kahraman kendisine eş olarak seçeceği kadını da bu baskı ve korkudan kurtarmak zorundadır.

PERSEUS VE EJDERHA

Andromeda, tam olarak bir anne kurbanıdır. Annesi kraliçe Kassiope, Nereid veya Nereus kızlarından daha güzel olduğunu ileri sürdüğü için Poseidon tarafından cezalandırılmış ama bu cezayı annesi yerine kızı çekmek zorunda kalmıştır. Kız, ülkeyi kasıp kavuran ejderhaya kurban edilmek üzere bir kayanın üzerine zincirlerle bağlanmıştır. Perseus'un ejderha ile olan savaşına geçmeden önce Nereid ya da Nereus Kızları ile kraliçe Kassiope'nin çatışmasına veya kızın anne karmaşasına kısaca değinelim.

Nereus Kızları ya da Nereid'ler eski deniz tanrılarından Nereus'un elli kızına verilen isimdir. Nereus ise, genellikle yaşlı, doğru sözlü, iyilik dolu ve babacan olarak tarif edilir. Olimpos öncesi Titan dönemlerine kadar uzanan eski deniz tanrılarından biridir. Annesinin Yunan mitolojisindeki ilk ilke olan toprak tanrıça Gaia, babasının ise Gaia'nın oğlu deniz tanrısı Pontos olduğu söylenir.

Nereus, Olimpos döneminin deniz ve rüzgâr tanrısı Poseidon'dan farklı bir konumda denizlerin altındaki, altından tahtında hüküm sürmektedir. Titanlardan Okeanos'un kızı Doris ile evlenir ve elli tane kızları olur. Bu kızlar birbirinden güzel ve neşeli kızlar olarak betimlenir ve Nereid'ler ya da Nereus Kızları olarak anılırlar. Sanki masallardaki iyi kalpli ve güzel deniz kızı efsanelerinin erken örnekleri veya arketipleri gibidirler.

Andromeda'nın annesi Kassiope ise güzelliği ile övündüğü için tanrılar tarafından cezalandırılan güzel kraliçedir. Genel olarak bu ceza eski Yunan aristokratik geleneğinde çok fazla şey isteyen ya da erdemleri ve üstünlükleri ile övünen insanları Zeus'un yıldırımlarının yok edeceği inancıyla da ilgilidir. Bu inanış insanlarda sağlıktan mutluluğa hiçbir şeyin fazlasını isteme-

meyi, her şeyde bir “ılımlılık” orta yolu geliştirmeyi öğütlemektedir. Daha sonra bu anlayış aşırılıkların daima tersine dönen eylemle son bulacağı düşüncesiyle, özellikle trajik kahramanın rol aldığı tragedyanın önemli bir ilkesi -peripetia- olarak yeniden şekil bulacaktır. Bugün bile bunun en bilinen deyişi “Çok güldük, mutlaka başımıza kötü bir iş gelecek,” inanışıdır.

Kassiope de güzel olmakla övündüğü için tanrılar tarafından cezalandırılmıştır ama cezayı kendisi değil kızı çekmek zorundadır. Güzelliği ile övünen ve hattâ güzellikte kimsenin kendisinden üstün olmadığını ileri süren kraliçe ise akla yine çok bilinen bir masalın erken bir örneğini getiriyor: Pamuk Prenses masalının kötü kalpli kraliçesini. Sihirli aynasına her fırsatta yeryüzünde kendisinden daha güzel kim olduğunu soran ve her defasında dünyadaki en güzel kadının kendisi olduğunu doğrulatan bu kötü kalpli kraliçe ile Kassiope’nin benzerliği ilginçtir. Her iki hikâyede de kızlar “güzellik” nedeniyle bir kraliçe tarafından ölüme gönderilir.

Andromeda, Pamuk Prenses’in ilk örneklerinden biri kabul edilebilir. Hattâ bir prens tarafından kurtarılmayı bekleyen bütün kızlar için arketipsel önemli bir figürdür. Yalnızca Pamuk Prenses değil Sindirella ve Rapunzel gibi masal kahramanları da Andromeda’nın çağlar boyunca değişen yüzlerinden ve hikâyelerinden sadece birkaçıdır.

Kayalara bağlanmış Andromeda motifine, kadındaki anne karmaşası üzerinden bakıldığında Andromeda güzel, güçlü ve çok etkileyici annesine istemeyerek duyduğu hayranlık ile ona daima sadık, daima boyun eğen ve ölümüne fedakâr bir kız olarak baş etmeye çalışır.

Annesinin günahını çekmeye çaresizce razı olur. Cezayı neden annesinin değil de kendisinin çekmek zorunda olduğunu sorgulamaz, annesi yerine ölmeyi kabullenir ve karşı çıkmak aklına

bile gelmez. Aslında kayalara zincirlerle başladığı şey, annesine fedâ ettiği özgürlüğü ve hayatıdır. O kadar masum ve çaresizdir ki annesine yem olmuş bu zavallı prensesi ancak göklerden gelen bir prens kurtarabilir. İlginç olan ise Andromeda ile Perseus'u ilgilendiren ortak sembolün büyük yılan-ejderha olmasıdır.

Söylencedeki son yılan sembolü de bu ejderhadır. Önceki bölümlerde yilandan söz ederken açıkladığımız ve Jung'un da işâret ettiği gibi efsanelerde yılanın yerini çoğu zaman bir ejderha almaktadır. Ayrıca Latince *draco* sözcüğü yılan anlamını da içermektedir. (Jung, 2000)

Kahraman arketipine dair önemli bir motif olan kahramanın, kızı canavardan ya da ejderhadan kurtarması tamamen erkeğin animasından ya da daha önce de belirtildiği gibi annenin kişiyi boğan, yutan yönlerinden kurtulmayı sembolize etmektedir. Henderson, erkeğin bu çelişkisini kısaca "Bir erkek ancak bunu aştıktan sonra kadınlarla ilişkiye girme becerisine kavuşur," şeklinde yorumlarken, Altın Post mitosunun ünlü kahramanı İason'u, önce yutan sonra kusan yılanı örnek vermiştir. (Henderson, 2007)

Mitin devamı okunduğunda Perseus'un ancak ejderhayı öldürüp prenses Andromeda'yı kurtardıktan sonra onunla evlendiği görölür. Jung'a göre, mitolojilerdeki ejderha tipik bir anne simgesidir.

Korkunç Ana da denen bu yaratık ağzını sonuna kadar açmış, yanına kim yaklaşırsa açık ağzıyla onu yutarak içine almaktadır. Dünyanın her yerinde karşılaşılan bu motifteki ejderha ana canavar olarak nitelenir. Doğurduğu çocuğu yeniden yutup gövdesine indirmekte, onu yeniden soğurup kendi içersine almaktadır. (Jung, 2000)

Perseus veya kahraman ile ejderhanın savaşı birçok arketip-sel temayı taşır. Erkek çocuğun annenin boğucu yanından kurtulması, animası ile yüzleşerek onu yenmesi, kadın erkinden

korkan erkeğin, erkekler dünyasını var etme çabası olarak okunabileceği gibi çok daha fazla katmanlı okumaları da olabilir. Örneğin insanın kötü güçler karşısında giriştiği savaş, kahramanın erginlenme sürecinde egosunu alt etme zaferi veya insanın nefsi ile girdiği mücadele gibi.

Perseus'un Ortaçağ'daki karşılığı olan Aziz George da Kapadokya şehrini kasıp kavuran ejderhaya sunulan prensesi kurtarmak için ejderha ile çarpışmış ve onu öldürmeyi başarmıştır. Yine Kuzey'in ünlü kahramanlarından biri olan Siegfried, ejderha Fafner'i uyuduğu mağaradan çıkarttıktan sonra kalbine kılıcını saplayarak öldürmüştür. Hitit mitolojisinde tanrılar ejder İlluyankas'ı öldürebilmek için insan Hupasiyas'tan yardım almışlardır. Tanrıça İnaras, ejderi öldürmek için kendine yardımcı olarak bir insanı seçer. Hupasiyas adındaki bu adam ise tanrıçanın kendisi ile birlikte olması koşuluyla onlara yardım etmeyi kabul eder. Tanrıça ejderi sarhoş eder, Hupasiyas da onu iple bağlar, sonra fırtına-tanrı ve diğerleri gelerek ejderi öldürürler.

Herakles on iki işinden biri olan, Amazonların kraliçesi Hippolyte'nin büyülu kemerini almış dönerken Truva'dan geçtiği sırada tıpkı Perseus gibi, kayalara bağlanmış bir kız görür. Bu, Truva kralı Laomedon'un kızı Hesione'dir. Hesione, deniz tanrısı Poseidon'un gönderdiği bir deniz ejderine kurban edilmek üzere kayalara bağlanmıştır. Herakles, kralın çok ünlü atları karşılığında kızını kurtaracağını söyler. Ejderin kızı yuttuğu anda Herakles canavarın ağzından içeri girer ve kızla birlikte ejderin karnını yararak dışarı çıkar. Ejderi öldürür ve prensesi kurtarır.

Perseus da yolculuktaki son sınavı olan ejderi öldürmüş ve ödül olarak kurtardığı prenses ile evlenmiştir. Annesinden sembolik olarak kurtulan Perseus, şimdi kendi gölgesiyle yüzleşmek üzere evine dönmektedir.

PERSEUS'UN DÖNÜŞÜ

Kahraman, kendisinden beklenen her şeyi yerine getirmiş ve yolculuğunu başarı ile tamamlamıştır. O artık yolculuğun başındaki toyluktan uzak bütün eşikleri aşmış, karşısına çıkan sınavlardan geçmiş ve korkuları ile cesaretle yüzleşerek canavarlarını yenmeyi başarmıştır. Yola çıkma nedeni olan kahramanlığının ödülü elinde ve yolculuğun ona verdiği armağan yanında evine dönmektedir. Gündelik, sıradan bir hayattan olağanüstü bir dünyanın içine doğru çıkılan macera dolu bu süreçteki en büyük kazanç ise yalnızca yolculuğun kendisidir.

Seriphos ülkesine dönen Perseus, annesinin ve Dykts'in başına gelenleri öğrenince saraya giderek Medusa'nın başı ile zalim kral Polydektes'i ve yandaşlarını taşa çevirerek hem ülkeyi hem de annesi ile Diktys'i saklandıkları tapınaktan kurtarır. Böylece rakibini ve/veya gölgesini yok ederek kurtarıcı kahraman görevini tamamlamıştır. Artık cesaret ve gücünü kanıtlayan bir erkek olarak krallığı hak etmiştir. Perseus, bir kahraman olarak onu daha bebekken bulup yetiştirmiş kişinin gönlünü almalı ve Polydektes'in yerine iyiliksever kardeşi Diktys'i kral yapmalıdır.

Doğduğu ülke Argos'a hareket etmeden önce tanrısal emanetleri geri götürmesi için Hermes'e teslim eder. Medusa'nın kesik başını da kalkanına işlemesi için Athena'ya verir. Böylece anaerki bir tanrıçanın ürkütücü sureti, erkek dünyasının idealize ettiği, cinselliği zırhlanmış başka bir tanrıçanın savunma kalkanına resmedilmiş olur.

Annesi ve karısıyla birlikte Argos'a dönen Perseus, dedesi Akrisios'un korku ve öfkesinin geçmesini ummaktadır; ancak dedesi ülkede yoktur. Perseus, davet edildiği bir disk atma yarışında attığı bir disk ile istemeden ve bilmeden dedesini öldürecektir. Bu hemen bütün mitolojik tanrı ve kahramanların bir tür

yazgısıdır. Babaların çocuklar tarafından öldürülmesi; bu çok eski kabile geleneğini, Freud daha önce de değindiğimiz üzere erkek kardeşlerin birleşerek babayı öldürmesi teması üzerinden açıklar.

Öte yandan Perseus'un güneşin simgesi olan bir diskle büyük-babasını öldürmesi bir arketip olarak özü/özbeni işaret eder. Öz, self, benlik ve kendilik gibi isimlerle de adlandırılır, sembolü ise mandaladır.

Mandala hemen hemen en eski sembollerden biridir ve dünyanın her yerinde en yaygın ve bilinen şekli ise güneş çemberi olarak çizilmesidir. Aslında Sanskrit dilinde büyülü daire anlamına gelir ve simgesel olarak merkezi ortak olan tüm daire, küre ve kareleri kapsar. (Fordham, 1999)

Özben, en geniş tanımı ile kişinin kendi birliğine ulaşmasıdır. Kendinin öz olarak bilincine varması, bireyleşme serüvenini tamamladığını ifade eder. Özbenin gelişmesiyle kişi daha derin bir algılama ve hayatı daha derinden kavrama sağlar. Özben bir taraftan da düzen ve birleştirme arketipi olarak kabul edilir. Jung'a göre özben hem bilinci hem de bilinçdışını kucaklayan bir çemberdir. Daire, araba tekerleği, kare veya dört kenarlı şekiller özün simgeleri olarak kabul edilir ve bunlara genellikle "mandala" adı verilir. (Hall ve Nordby, 2006)

Perseus kendini gerçekleştirme yolculuğundaki son aşama olarak mandala sembolü kabul edilecek disk ile dedesi Akrisios'u öldürmüştür. Eskiden beri mandalanın daire biçimi tanrıyı, dört köşe biçimi ise tanrıçayı simgelemektedir. Bu durumda daire şeklindeki diskin Zeus'u temsil ettiğini ve tanrının tanrısal cezayı insanoğlu eliyle vererek kehanetin gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Ama Jung, daire şeklindeki mandalanın tanrıyı temsil ettiğini kabul etmemiş, tanrının yerini insanın bütünlüğünün aldığını söylemiştir. (Jung, 1997)

Sonunda Perseus kendi kendinin bilincine varmış bir birey olarak hayatı derinden kavramanın ve bütünselliğine ulaşmanın sembolü olan disk/mandala ile eski ile bağını koparmıştır. Birey olma savaşını kahramanca tamamlayarak ülkesinin ve yaşamının kralı olmuştur. Böylece mitin son arketipsel sembolü ile kahramanın söylencesi etrafında sürdürülen çözümleme tamamlanmış oluyor.

Perseus'un, alacakaranlığın kıyısında başlayan, dişi canavarlarla ejderhaları alt eden mitsel yolculuğu burada sona eriyor. 21. yüzyılın baş döndürücü hızı içinde insanlığın yolculuğu ise devam etmekte. Mitlerin olağanüstü dünyaları, görkemli tanrıları ve güçlü kahramanları artık pek çok bilgisayar oyunu içinde ve siber dünyada varlıklarını sürdürmekte. Satın aldığımız programlar üzerinden sanal kahramanlar olarak sanal da olsa olağanüstü savaşlar kazanmamız mümkün. Onları istediğimiz özellik ve güçlerle donatarak siber dünyada kendimize istediğimiz bir kahraman yaratabilir hattâ onu satışa çıkarabiliriz. Daha yeni, daha hızlı ve akıl almaz bir sonraki sanal kahraman üzerinden çıkılacak başka bir yolculuğa kadar, bıkmadan usanmadan kahramanımızı oynatabilir ve bir yazılım programını yenmenin sanal zaferini yaşayabiliriz. Bir adım sonrasında ise bu kahramanın dünyasına girebilir ve yaşadığı her şeyi bir benzetim programı içinde birebir deneyimleyerek oynayabiliriz.

Hızın her şeyi önüne katıp sürüklediği bugünün dünyasında adları bir parlayıp bir sönen yıldızlar kadar aklımızda kalan gerçek kahramanlar ise işlerini sessizce yapmaya devam ediyorlar. İlk kahraman Gılgamış'tan bu yana kendi trajik yazgısını değiştiremeyeceğini bile bile kendi ölümüne doğru giden insan bu yolculuğu hep kendi ölümsüz mitini yaratan bir kahraman gibi tamamlamakta.

SÖZLÜK

A

Adonis: Mersin ağacına dönüşen Kıbrıs kralının kızı Myrrha'dan doğan ve çok güzel olduğu için Aphrodite ile Persophone arasında paylaşılamayan delikanlı.

Agamemnon: Truva savaşının galibi Argos kralı. Karısı ve karısının âşığı tarafından öldürülür.

Agaue: Thebai kralı Kadmos'un kızıdır. Bakkha baş rahibesidir ve bir ayinde bilmeden oğlu Pentheus'u öldürür.

Aietes: Büyücü Kirke'nin kardeşi, Altın Post'a sahip Kolkhis kralı ve Medea'nın babası.

Aigeus: Atina kralı ve Theseus'un babasıdır. Girit'ten dönen oğlu beyaz bayrak çekmeyi unuttuğu için öldüğünü düşünerek kendini denize atmış ve adı Ege denizine verilmiştir.

Aineias: Aphrodite ile Truvalı bir prens olan Ankhises'in oğludur. Hektor'un amcaoğlu olarak Truva savaşında kahramanlıkta ondan aşağı kalmaz. Hesperia'nın (İtalya) kurucusu kabul edilir.

Akheron: Ölüyü Hades'e götüren dipsiz bataklık olarak tarif edilen bir yeraltı ırmağıdır.

Akhilleus: Deniz tanrıçası Thetis'in oğludur. Truva savaşının birincil kahramanlarından. Topuğu dışında bedenine hiçbir silah işlemezdi.

Amphtriyon: Tirnys kralının oğludur. Herakles'in babası olarak bilinirse de mit Amphtriyon biçimine girenin Zeus olduğunu anlatır.

Antigone: Kral Oidipus'un öz annesinden olan kızıdır. Dayısı Kreon'a karşı geldiği için cezalandırılır.

Anu: Sümerlerin ilk dönemlerindeki gök tanrısı, sonra Babilonya mitosları içinde yer alan Adapa mitosundaki baş-tanrı Anu olmuştur.

Aphrodite: Zeus'un kardeşi, aşk ve güzellik tanrıçasıdır.

Apollon: Zeus ve Leto'nun oğlu, Artemis'in kardeşidir. Işık ve doğruluk tanrısı olarak çoğu zaman bilgelikle ilişkilendirilir.

Arakhne: Dokumacılıkta çok usta Lydia'lı bir kızdır. Bir yarışmada tanrıça Athena'yı yendiği için Athena tarafından örümceğe dönüştürülür.

Artemis: Zeus ve Leto'nun kızıdır. İlyada'da okçu tanrıça ve av tanrıçası olarak anılır.

Asklepios: Apollon'un oğlu kabul edilen sağlık tanrısı. Yunan dünyasının hekim tanrısı.

Athena: Zeus'un kızı, akıl ve mantık tanrıçası.

Atlas: Homeros'a göre yer ile göğü birbirinden ayıran direkleri taşıyan Titan. Yaygın olarak dünyayı sırtında taşıyan tanrı olarak bilinir.

Attis: Ana tanrıça Kybele kültüründe, kendini tanrıçanın uğruna bir çam ağacının dibinde hadım eden rahip ve tanrıçanın sevgilisi.

B

Bakkha'lar: Tanrı Dionysos/Bakkhos adına yapılan dinsel törenlere katılan kadın rahibeler.

Boreas: Poyraz olarak da bilinen kuzey rüzgârı ve şafak tanrıçasının oğlu.

D

Danaos Kızları: Argos kralı Danaos'un elli kızıdır. Evlendikleri gece elli amcaoğlunu öldürürler. İçlerinden sadece Hypermestra kocasını öldürmemiştir.

Daphne: Kendisine tutulan tanrı Apollon'dan kaçarken defne ağacına dönüşen ırmak tanrısı Peneus'un kızı.

Delf/Delphoi: Çok eski bir Yunan şehri. Apollon'un aynı adlı tapınağı ve kâhini orada bulunuyordu.

Demeter: Kronos ve Rhea'nın kızı, Zeus'un kız kardeşi, toprak ve be-

reket tanrıçasıdır.

Dido: Kartaca kraliçesidir. Aphrodite'nin oğlu Aineias'a olan büyük aşkı-
nından kendi canına kıymıştır.

Dionysos: Zeus ve Kadmos'un kızı Semele'nin oğlu. Üzüm ve şarap
tanrısı olarak anılsa da saf doğanın ve özgürlüğün tanrısıdır.

E

Echo: Yankıyı simgeleyen nympa yani bir tür peri. Narkissos'a olan
aşkını söyleyemediği için eriyeye eriyeye dağlarda bir yankıya dönüşür.

Elektryon: Perseus ile Andromeda'nın oğlu. Herakles'in atası.

Enki: Sümerlerin "dipsiz suların" tanrısı ama aynı zamanda bilgelik
tanrısıydı.

Enlil: Sümerlerin hava ve iklimler tanrısı. Tanrılar arasında "tanrıların
babası" olarak anılır.

Epimetheus: Prometheus'un kardeşidir. "Tanrıların armağanı" olan
Pandora ile evlenmiştir. Akıllı kıt olarak kabul edilir ve efsanesinde
silik bir Âdem portresi çizer.

Ereşkigal: Sümer tanrıçası İnanna'nın ablası. İnanna "göğün kraliçesi",
Ereşkigal ise yeraltı dünyasının "cehennem kraliçesi" idi.

Erikhtonios: Atina'nın ilk krallarından biri Hephaistos'un Athena'ya
tacizinden ve toprağın döllenmesi sonucu yılan kuyruklu doğmuş-
tur.

Erinys'ler: Kronos, babası Uranos'un hayalarını kestiğinde akan kan-
lardan çıkan öç tanrıcaları. Suç işleyen özellikle de insan öldürenle-
rin çıldırtıncaya kadar peşlerine düşerlerdi.

G

Gaia: Homeros'ta hiç geçmez ama Hesiodos'ta dünyayı, yeri ve asıl ola-
rak toprağı simgeler. Birçok defa evreni ve tanrıları yaratan kozmik
bir varlık olarak tanımlanır.

Gılgamış: Tarihin bilinen ilk mitsel kahramanı. Sümerlerin Uruk kra-
lıdır ve ölümsüzlüğü elde etmek için Ölümsüzlerin Ülkesine doğru

çıktığı yolculuk efsanesini oluşturur.

Gorgon'lar: Görenleri taşa çeviren yılan saçlı domuz dişli sfenks gövdeli ikisi ölümsüz biri ölümlü üç kız kardeş. Euryale ve Sthenno ölümsüz, Medusa ölümlüydü.

Grai'ler: Gorgon'ların kardeşleri diğer üç kız kardeş. Doğuştan yaşlı üç kocakarı olarak tarif edilir. Tek gözleri vardır ve bu tek gözü ortaklaşa kullanırlardı.

H

Hades: Yunan mitolojisinde yeraltındaki Ölüler Ülkesi'nin tanrısıdır. Hades "görünmez" anlamına gelir. Karısı Ölüler Ülkesi'nin tanrıçası Persephone'dir.

Hekate: Oldukça karmaşık geçmişi olan gizemli bir tanrıçadır. Yunan mitolojisinde Titan soylu kabul edilir ve büyüsel güçlerin tanrıçası olarak anılır. Karanlıklar tanrıçası adlarından biridir.

Hektor: Truva kralı Priamos'la kraliçe Hekabe'nin yiğit oğlu ve Truva savaşının kahramanı. Akhilleus tarafından öldürülür.

Helios: Güneş tanrısıdır. Her şeyi gördüğü için dünyanın gözü kabul edilir.

Hephaistos: Zeus ile Hera'nın oğludur. Ya da Hera onu kendi kendine doğurmuş, çirkin olduğu için Olimpos'tan aşağı atmış ve topal kalmıştır. Ateş tanrısıdır ve ölümsüzlerin silahlarını yapar.

Hera: Zeus'un kıskanç karısı ve kız kardeşi. Evliliğin ve sadakatin koruyucusu kabul edilirdi.

Herakles: Yunan dünyasında yenilmez gücün sembolüdür. Babası Zeus annesi Alkmene'dir. Hem kahraman hem de tanrı olarak tapım görmüştür.

Hermes: Zeus'un Titan tanrıça Maia'dan olan oğlu. Tanrıların ama özellikle Zeus'un habercisidir.

Hesperid'ler: Gece tanrıçasının kendi kendine yarattığı Batı Kızları. Geceyle gündüzün sınırlarında oturan ince sesli perilerdir.

Hippodameia: At evcilleştiren ya da yenen anlamına gelen mitlere konu olmuş iki kadın vardır. Biri hızlı atlarıyla ünlü Elis kralının çok güzel kızı, diğeri ise Lapith'ler savaşının nedeni kadın.

Horus: Mısır'ın şahin başlı tanrısı. Osiris ile İsis'in oğludur. Amcası Seth tarafından öldürülen babası Osiris'in öcünü almak için Seth'le savaşı, tek gözünü kaybeder ama savaşı kazanır.

Hypermestra: Gerdek gecesi kocalarını öldüren elli Danaos kızları arasında kocası Lynkeus'u öldürmeyen Danaos kızı.

İ

İason: Altın Post seferinin başkahramanı ve Kolkhis kralının kızı büyü-cü Medea'nın kocası.

İnanna: Yunan mitolojisindeki Aphrodite'nin Sümerlerdeki karşılığıdır. Aşk tanrıçası ve göğün kraliçesidir. Birçok Sümer mitosunda yer alır.

İon: Helenlerin atası sayılan Helen'in oğullarından Ksuthos'un oğludur. Ege kıyılarına yerleşen İon boylarına kurucu ata bulmak için uydurulan bir kişi olduğu da söylenir.

İsis: Mısır yer tanrısı Geb'in kızı, Osiris'in kız kardeşi ve karısıdır. Bol-luk ve bereketin sembolü ve tıbbın tanrıçası olarak anılmıştır. İsis çok katmanlı bir ana tanrıça ve tanrıça kraliçedir.

K

Kadmos: Fenike kralı Agenor'un oğlu, Thebai şehrinin kurucusu ve Oidipus'un dedesidir.

Kalypso: Odysseus'a âşık diğer büyücü tanrıçadır. Homeros onun için "tanrıçaların yücesi" sanını verir. Adının anlamı saklamak veya gizlemektir.

Kastor: Kardeşi Polluks'la birlikte Zeus'un delikanlıları anlamına gelen "Dioskuroi" olarak anılırlar. Kardeşliğin, dostluğun ve omuz omuza kahramanca çarpışmanın simgesidirler.

Kerberos: Hades'in bekçisi üç başlı canavar köpek. Dirileri içeri bırakmaz, Hades'e girenleri de bir daha dışarı çıkarmazdı.

Ketos/Keto: Yunanca büyük deniz yaratıklarına denir. Gaia'nın Pontos'la birleşmesinden doğmuştur. Toprakla denizin oğludur.

Kharon: Ölülerini Hades'e Akheron ırmağı üzerinden götüren aksi ve yaşlı sandalcı.

Kirke: Odysseus'un serüvenleri içinde yer alan büyücü tanrıça. Kimine göre Hekate'nin kızı kimine göre güneş tanrı Helios'un kızıdır. Kolkhis kralı Aietes'in de kız kardeşidir.

Kolkhis: Karadeniz'in güneydoğu kıyılarında bugünkü Gürcistan'ın olduğu yerde, Altın Post'un bulunduğu ülke.

Kreusa: Mitoslarda aynı adla iki kadın vardır. Biri Atina kralı Erekteus'un kızı ve İon'un anası. Diğeri ise Truva kralı Priamos ile karısı Hekate'nin kızı ve Aineias'ın karısı Kreusa.

Kronos: Uranos ile Gaia'nın oğlu ve Zeus'un babasıdır. Titanlar soyundandır.

Kybele: Birçok sıfatı ve adı bulunan Anadolu'nun ana tanrıçasıdır. Adına yapılan heykeller İÖ 7000'lere kadar tarihlenir.

Kyklop'lar: Tek gözlü devler. Tepegöz olarak da bilinirler.

L

Lapith'ler: Hem efsanelerde hem de tarihte geçen Tesalya boyudur. İlyada'da da "taşkın canlı kargıcılar" olarak anılırlar. Altın Post seferine katıldıkları söylenir.

Lestrygon'lar: Odysseia'da dev yamyamlar olarak adı geçer. Odysseus'un bütün gemilerini batırıp adamlarının üçünü yemiş, geri kalanları da şişlemişlerdir. Sadece Odysseus kurtulmuştur.

M

Maia: Atlas'ın kızı, Hermes'in de annesidir. Zeus'la olan ilişkisinden Hera'nın hismine uğramıştır.

Marduk: Babilonya mitoslarında tuzlu suların tanrıçası Tiamat'ı yenen bilgelik tanrısı Ea'nın oğlu.

Medea: Kolkhis kralının kızıdır. İason'a âşık olduğu için Altın Postu alması için yardım etmiş İason'la birlikte kaçarak onunla evlenmiş, ancak ihanete uğradığı için çocuklarını öldürmüştür.

Megara: Thebai kralı Kreon'un kızıdır. Thebai'yi haraçtan kurtaran Herakles'le evlendirilmiş, ondan birçok çocuğu olmuş ama cinnet geçiren Herakles bütün çocuklarını öldürmüştür.

Menelaos: Agamemnon'un kardeşi ve Sparta kralıdır. Truva savaşının çıkmasının nedeni olarak gösterilen güzel Helena'nın kocasıdır.

Metis: Titan soylu akıl, bilgi ve bilgelik tanrıçasıdır. Zeus'tan doğura-
cağı ocuk onun yerine geçeceği için bu kehaneti haber alan Zeus
tarafından yutulmuştur.

Myrrha: Kıbrıs kralı Kinyras'ın kızı Adonis'in annesidir. Babasına âşık
olup ondan hamile kalınca bir mersin ağacına dönüştürülmüştür.
Adı kimi yerde Smyrna olarak da geçer.

N

Ninlil: Sümerlerin hava ve iklim tanrısı Enlil'in gebe bıraktığı ve son-
radan tanrıça olacak "genç kız". Ay tanrı, Nanna veya Sin'i doğur-
muştur.

Nymph: Kırılarda, sularda, ormanlarda yaşayan doğal ve tanrısal var-
lıkların dişi olanlarına verilen ad, bir tür peridir. Homeros'a göre
Zeus'un kızlarıdır.

O

Odysseus: Homeros'un ünlü destanı Odysseia'nın başkahramanı,
Truva savaşının kaderini değiştiren Truva atının yaratıcısı, nl
İthaka'lı kral.

Oidipus: Thebai kralı Laios'un oğlu. Bilmeden babasını öldürüp an-
nesi ile evlenen ve bu gerçeği öğrendiğinde gözlerini kr eden
Thebai'nin trajik kralı.

Okeanos: Gaia'nın on iki Titan çocuğundan birincisidir. Dünyanın etra-
fını saran büyük deniz olarak betimlenir. Kız kardeşi Titan tanrıça
Tethys'le evliliğinden üç bin kızı olmuştur.

Olimpos: Genellikle yüksek dağ anlamında kullanılan son olarak Zeus
kuşağının yaşadığı tanrıların dağı. Tanrıların evi olarak da bilinir.

Orpheus: algısıyla vahşi hayvanları büyüleyen, ezgileriyle ölümü dize
getiren ünlü ozan ve kâhin. Orfizim denilen mistik din onun adına
bağlanmıştır.

Osiris: Mısır'ın ölümler tanrısıdır. Kardeşi Seth ile girdiği savaşta yenilerek öldürülmüştür. Mısır panteonunda karısı İsis, oğlu Horus ile Osiris bir üçlü oluştururlar.

P

Pallas'lar: Atina kralı Theseus'un tahtına talip olan elli amcaoğlu, babaları Pallas'tan ötürü Pallas'lar olarak anılırlar. Theseus kendisine savaş açan elli amcaoğlu ile amcasını öldürür.

Penelope: Odysseus'un dönüşünü on yıl bekleyen karısı, İthaka kraliçesi. Saraya üşüşen talipleri gece söktüğü sabah ördüğü ünlü örtüsü ile yıllarca oyalamış ve kocasına sadık kalmıştır.

Persephone: Zeus'la Demeter'in kızı ve Hades'in yeraltına kaçırarak evlendiği karısı. Ölümler Ülkesi'nin kraliçesidir. Yılda bir kez baharda annesi Demeter'le buluşmak için yeryüzüne döner.

Polluks: Kardeşi Kastor'la birlikte Zeus'un delikanlıları anlamına gelen Dioskur'lar olarak anılırlar. Yiğitliğin, dayanışma ve kardeşliğin sembolüdürler.

Poseidon: Olimpos tanrılar kuşağında deniz tanrısı ve denizlerin mutlak hâkimi kabul edilen bir tanrıdır. Kronos ile Rhea'nın oğlu ve Zeus'un kardeşidir.

Prometheus: Titanlar soyundandır. Tanrıların ateşini çalıp insanlara verdiği için Zeus tarafından bir kayaya bağlanarak ciğeri bir kartal tarafından sonsuza kadar yenilmek üzere cezalandırılmıştır.

R

Rhea: Uranos ile Gaia'nın kızıdır. Kronos'la evlenir ve doğurduğu çocukları kocası yuttuğu için Zeus'u Girit'te bir mağaraya saklayarak babasından kurtarır. Böylece üçüncü tanrı kuşağının annesi olur.

S

Semele: Thebai kralı Kadmos'un kızı ve tanrı Dionyssos'un annesi.

Styxs: Bir yeraltı ırmağıdır ama tanrıların üstüne yemin ettiği ırmaktır. Bu yemini kim bozarsa korkunç bir cezaya çarptırılır.

T

Tammuz: Sümercede karşılığı Dumuzi'dir. Tanrıça İnanna'nın kocası ve kışın ölen ve baharda yeniden dirilen doğanın ilk örnek tanrısıdır.

Theseus: Babası Ege denizine adını veren Atina kralı Aigeus'tur. Minos'taki labirentten kurtulmayı başarmış Dor ırkının büyük kahramanı ve Atina kralı.

Thetis: Deniz ihtiyarı da denilen Nereus'un elli kızından en ünlüsüdür. Bu kızlar Nereid'ler olarak da anılırlar. Büyük kahraman Akhilleus'un annesidir.

Titanlar: Uranos ile Gaia'dan doğan altı erkek Titan altı kız da Titanides adıyla bilinir. Titan dev anlamına gelir. Ama Titanlar, Kykloplar ya da diğer doğa dışı canavar yaratıklar gibi değildir.

U

Uranos: Gök'e ilk kozmik varlık ve baba tanrı olarak verilen ad. Uranos Toprak Gaia ile birleşerek birçok tanrı ve tanrıçalar türetir.

Utnapiştım: Sümerlerde adı Ziusudra'dır. Utnapiştım olarak da Babilonya mitoslarında yer alır. Tufan efsanesinin Nuh'tan önceki ilk örnek kahramanıdır. Gılgamış'ın atasıdır.

Z

Zeus: Kronos ile Rhea'nın oğlu tanrılar tanrısı ve Olimpos tanrılar kuşağının baş tanrısıdır. Babası Kronos'u devirmiş, Titanları yenerek Olimpos tanrılar düzenini kurmuştur.

KAYNAKÇA

- Aristoteles, *Poetika*, Çev. İsmail Tunalı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1983.
- Burger, Jerry M., *Kişilik*, Çev. Erguvan Sarıoğlu, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2006.
- Burkert, Walter, *İlkçağ Gizem Tapımları*, Çev. Sina Şener, İmge Kitabevi, Ankara, 1999.
- Campbell, Joseph, *Batı Mitolojisi – Tanrının Maskeleri*, Çev. Kudret Emiroğlu, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1992.
- Campbell, Joseph, *Doğu Mitolojisi – Tanrının Maskeleri*, Çev. Kudret Emiroğlu, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1992.
- Campbell, Joseph, *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, Çev. Sabri Gürses, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2000.
- Dilthey, Wilhelm, *Hermeneutik ve Tin Bilimleri*, Çev. Doğan Özlem, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999.
- Dökmen, Üstün, “Pinokyo’nun Arketipler ve Ana Baba-Çocuk İlişkileri Açısından İncelenmesi”, *Ankara. Üniv. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2. Sayı, Ankara, 1968.
- Eliade, Mircae, *Myth and Reality*, Harper and Torchbooks, New York, 1968.
- Eliade, Mircae, *Ebedi Dönüş Mitosu*, Çev. Ümit Altuğ, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1994.
- Erhat, Azra, *Mitoloji Sözlüğü* (10. Baskı), Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001.
- Fiske, John, *Mitler ve Mitleri Yapanlar*, Çev. Şebnem Duran, İlya Yayınevi, İzmir, 2006.
- Fordham, Frieda, *Jung Psikolojisi* (5. Baskı), Çev. Aslan Yalçın, Say

- Yayınları, İstanbul, 1999.
- Franz, M.L., "Bireyleşme Süreci", *İnsan ve Sembolleri* (3. Baskı), Çev. Ali Nahit Babaoğlu, Okuyanlar Yayınları, İstanbul, 2007.
- Freud, Sigmund, *Totem ve Tabu*, Çev. K.Sahir Sel, Sosyal Yayınları, İstanbul, 2002.
- Friedell, Egon, *Antik Yunan'ın Kültür Tarihi*, Çev. Necati Aça, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1999.
- Graves, Robert, *Yunan Mitleri*, Çev. Uğur Akpur, Say Yayınları, İstanbul, 2004.
- Greene, Liz ve Burke-Sharman, Juliet, *İçimizdeki Mitoloji*, Çev. Rita Urgan, MB Yayınevi, İstanbul, 2008.
- Gürol, Ender, *Jung-Analitik Psikoloji*, Payel Yayınevi, İstanbul, 1997.
- Hall, Calvin S. ve Nordby Vernon J., *Jung Psikolojisinin Ana Çizgileri*, Çev. Ender Gürol, Cem Yayınları, İstanbul, 2006.
- Hamilton, Edith, *Mitologya*, Çev. Ülkü Tamer, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1964.
- Herodotos, *Herodot Tarihi*, Çev. Müntekim Ökmen, Yunanca Aslıyla Karşılaştıran ve Sunan: Azra Erhat, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1973.
- Henderson, Joseph. L., "Modern İnsan ve Mitler", *İnsan ve Sembolleri* (3. Baskı), Çev. Ali Nahit Babaoğlu, Okuyanlar Yayınları, İstanbul, 2007.
- Hillman, J., "The Dream and the Underworld ", *Eranos* 42: 237-321, 1973.
- Hooke, S.H., *Ortadoğu Mitolojisi*, Çev. Alâeddin Şenel, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1991.
- Ifrah, Georges, *Bir Gölgenin Peşinde-Rakamların Evrensel Tarihi I* (6. Baskı), Çev. Kurtuluş, Tübitak Yayınları, Ankara, 1996.
- Kramer, S.N., *Tarih Sümer'de Başlar*, Çev. Kaan İren, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1992.
- Mansel, Arif Müfid, *Ege ve Yunan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi Ankara, 1971.
- Jung, Carl Gustav, *Memories, Dreams, Reflections*, Random House, New York, 1961.

- Jung, Carl Gustav, *Collected Works-The Archetypes and The Collective Unconscious*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1991.
- Jung, Carl Gustav, *Analitik Psikoloji*, Çev. Ender Gürol, Payel Yayınları, İstanbul, 1997.
- Jung, Carl Gustav, *Analitik Psikolojinin Temel İlkeleri* (2. Baskı), Çev. Kamuran Şipal, Cem Yayınevi, İstanbul, 2000.
- Jung, Carl Gustav, *Psychology of the Unconscious - A Study of the Transformations and Symbolisms of the Libido*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2001.
- Jung, Carl Gustav, *Anılar, Düşler, Düşünceler*, Çev. İris Kantemir, Can Yayınları, İstanbul, 2001.
- Jung, Carl Gustav, *İnsan Ruhuna Yöneliş* (5. Baskı), Çev. Engin Büyükinal, Say Yayınları, İstanbul, 2004.
- Jung, Carl Gustav, *Eşzamanlılık: Nedensellik Dışı Bağlayıcı Bir İlke*, Çev. Levent Özşar, Biblos Kitabevi/Yayınları, İstanbul, 2004.
- Jung, Carl Gustav, *Dört Arketip* (2. Baskı), Çev. Zehra Aksu, Metis Yayınları, İstanbul, 2005.
- Jung, Carl Gustav, "Bilinçdışına Giriş", *İnsan ve Sembolleri* (3. Baskı), Çev. Ali Nahit Babaoğlu, Okuyanlar Yayınları, İstanbul, 2007.
- Johnson, R.A., *Erkek Psikolojisini Anlamak*, Çev. Kemal Kutlu, Gül Yayınları, İstanbul, 1992.
- Plutark, *Yaşamlar - 1*, Çev. Meriç Mete, İdea Yayınevi, İstanbul, 2005.
- Rank, Otto, *Doğum Travması*, Çev. Sabir Yücesoy, Metis Yayınları, İstanbul, 2001.
- Roux, Jean-Paul, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, Çev. Pr. Dr. Aykut Kazancıgil, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2002.
- Saydam, Bilgin, *Deli Dumrul'un Bilinci*, Metis Yayınları, İstanbul, 1997.
- Saydam, Bilgin vd., *Kişilik ve Psikoterapi Yazıları*, Alan Yayınları, İstanbul, 2000.
- Shultz, Duane Pand ve Shultz, Sydney Ellen, *Modern Psikoloji Tarihi* (2. Baskı), Çev. Yasemin Aslay, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2002.

- Stevens, Anthony, *Jung*, Çev. Ayda Çayır, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999.
- Thomson, George, *İnsanın Özü* (2. Baskı), Çev. Celal Üster, Payel Yayınevi, İstanbul, 1976.
- Thomson, George, *Aiskhylos ve Atina*, Çev. Mehmet H. Doğan, Payel Yayınevi, İstanbul, 1990.
- Thomson, George, *Eski Yunan Toplumu Üstüne İncelemeler – Tarih Öncesi Ege*, II. Cilt (2. Baskı), Çev. Celal Üster, Payel Yayınevi, İstanbul, 1991.
- Thomson, George, *Eski Yunan Toplumu Üstüne İncelemeler – Tarih Öncesi Ege*, I. Cilt (3. Baskı), Çev. Celal Üster, Payel Yayınevi, İstanbul, 1995.
- Toprak, Metin, *Hermeneutik (Yorum Bilgisi) ve Edebiyat*, Bulut Yayınları, İstanbul, 2003.
- Tosun, Mebrure ve Yalvaç, Kadriye, *Sümer Dili ve Grameri*, I. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1981.

PERSEUS'UN YOLCULUĞU

Mitler, Arketipler ve Semboller

NEFRİN TOKYAY

...at adamlar, yüz gözlü yüz kollu canavarlar, yarı boğa yarı insan yaratıklar, üç başlı cehennem köpekleri, yılan saçlı öç tanrıçaları, şahin başlı tanrılar, insan yiyen tek gözlü devler ve mitler dünyasının daha da inanılmaz figürlerinin tümü anlattıkları hikâyeleriyle sanki fantastik bir sirkin perdelerini geçmişten bugüne onları seyretmemiz için açmaktalar. Ve bu büyüleyici dünyanın gizli ve çok anlamlı hikâyeleri onu bilmek isteyenlere perde arkasında kendini yeniden ve bir başka dilde anlatmak için beklemekte...

Elinizdeki kitap insanın çok uzun süren yürüyüşünde nereden gelip nereye gittiğine dair bu en eski hikâyeleri anlatan mitlerin dünyası ile psikolojiyi buluşturan bir çalışmadır.

Mitler insanlık tarihine ait bilgilerin sembolik öyküleridir. Kurup yıkılan ve yeniden kurulan uygarlıklardan, insan bilincinin yüzyıllar içinde değişen haritasına kadar bu evrendeki varoluş serüvenimizi imgeler, semboller ve sözcükler aracılığıyla kuşaklar boyu aktarır. Ve eğer onları farklı okumayı deneyebilirsek insan ruhunun derinliklerine dair sarsıcı bir yüzleşme ile bizleri karşı karşıya getirir.

